

Europas herskere i Guds tjeneste

En studie av statsutvikling i England, Frankrike og Tyskland reflektert gjennom
krønikeskriverne til Det første, andre og tredje korstog

Av Øyvind Hervig

Masteroppgave i historie, Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap,
Universitetet i Bergen. Våren 2008.

Forord

Skrivingen av denne oppgaven har vært en lang og givende prosess. Oppgaven har jeg skrevet selv, men mange har hjulpet meg underveis. Først og fremst vil jeg takke min veileder Leidulf Melve, postdoktor ved Centre for Medieval Studies, for aldeles utmerket veiledning i tilknytning til denne oppgaven. Jeg vil også takke medstudenter og forskere ved middelaldersseminaret, for nyttige tips og råd underveis. Videre vil jeg også takke Institutt for arkeologi, historie kultur- og religionsvitenskap for støtte til en meget inspirerende tur til Tyrkia og Israel, og jeg vil takke masterstudentene Håkon Berdinessen, Frode Fosse, Anders Tangerås og Kenneth Valdersnes for å ha holdt ut med meg på reise i over to uker. I tillegg vil jeg takke Doktor Christopher Tyerman ved Hertford Colledge, University of Oxford, for tillatelse til å bruke kartene jeg har benyttet i denne oppgaven. Til slutt vil jeg takke Tor Hervig for gjennomlesning.

Øyvind Hervig.

Liste over kart

Kart 1. Europa i 1095 og rutene til Det første korstog	s.34
Kart 2. Europa i 1144 og rutene til Det andre korstog	s.58
Kart 3. Europa i 1187 og rutene til Det tredje korstog	s.86

1. INNLEDNING	7
1.1. PROBLEMSTILLING	7
1.1.2. Metode og kildeavgrensing.....	8
1.1.3. Fantes det stater i middelalderen?.....	9
1.1.4. Nasjonal identitet i middelalderen	10
1.1.5. Definisjoner og begrepsavklaring	11
2. KILDER OG HISTORIOGRAFI	13
2.1. KORSTOGENE I SAMTID OG NÅTID	13
2.2. UTVIKLINGSTREKK VED KORSTOGSBEVEGELSEN I NYERE HISTORIOGRAFI.....	13
2.2.2. Pavemaktens motiver.....	14
2.2.3. Korsfareres motiver.....	17
2.2.4. Korsfarerkontingentenes sammensetning.....	19
2.2.5. Finansiering og logistikk.....	21
2.3. KILDER	22
2.3.2. Den latinske kronike i den sentrale middelalder.....	23
2.3.3. Generell kildeproblematikk	23
2.3.4. Forfatterskap.....	25
2.3.5. Biografiske kroniker.....	28
2.3.6. Generelle korstogskroniker.....	30
2.4. KONKLUSJON.....	31
3. EUROPA FØR KORSTOGENE OG DET FØRSTE KORSTOG	35
3.1. DET FRAGMENTERTE VESTFRANKERRIKET.....	35
3.1.2. Tyskland og reformpavedømmet	35
3.1.3. England og dens erobrere.....	37
3.2. ET FRAGMENTERT EUROPA DRAR PÅ KORSTOG	38
3.2.2.1095-1099, fra Clermont til Jerusalem.....	38
3.2.3 Et fransk korstog?	39
3.3. KILDENE	40
3.3.2. Utviklingen av en franskisk identitet	41
3.4. FRANSKMENNENES KORSTOG	42
3.4.2. En internasjonal operasjon	44
3.4.3. Franskmenn, provençaler og konflikter.....	48
3.4.4. Lederskap og kongemakt	52
3.5. KAPITTELKONKLUSJON	55
4. DET ANDRE KORSTOG	59
4.1. NEDERLAGET VED DAMASKUS. BEGIVENHETENE PÅ DET ANDRE KORSTOG	59
4.1.2. Statsutvikling på Det andre korstog.....	59
4.1.3. Tyskland og Frankrike mellom korstogene	60
4.1.4. Kildene.....	61
4.2. KONGENS KORSTOG	62
4.2.2. Forberedelsene til korstoget.....	62
4.2.3. Kongen og keiseren drar østover.....	69
4.2.4 Tysk identitet og Tysk-Franske konflikter på korstoget	73
4.3. BELEIRINGEN AV LISBOA, KORSFARERNE SOM TOK SJØVEIEN MOT LEVANTEN	76
4.4. KAPITTELKONKLUSJON	82
5. DET TREDJE KORSTOG.....	87
5.1. JERUSALEM FALLER, DET TREDJE KORSTOG	87
5.1.2 Europas stater drar på korstog.....	88
5.1.3. England, Frankrike og Tyskland mellom korstogene	88
5.1.4. Kildene.....	91
5.2. ACRE, EN EUROPEISK BELEIRING	92

5.2.2. <i>En tysk korsfarerhær?</i>	94
5.2.3. <i>Engelske og franske korsfarere</i>	96
5.3. KONGENES KORSTOG	100
5.3.1. <i>Finansiering</i>	100
5.3.2. <i>Lederskap</i>	102
5.3.3. <i>Nasjonale konflikter</i>	105
5.4. KAPITTELKONKLUSJON	110
6. FRA ARISTOKRATVELDE TIL HERSKERPROSJEKT	113
BIBLIOGRAFI	122
KILDER	122
SEKUNDÆRLITTERATUR	125
VEDLEGG.....	135

1. Innledning

1.1. Problemstilling

I 1095 holdt pave Urban II (1188-1099) en preken i den franske byen Clermont der han oppfordret Frankrikes krigeraristokrati til å ta til våpen for å beskytte Det bysantinske imperiet mot de muslimske tyrkerne. Talen førte til at nærmere 60 000 krigere tok til våpen og dro østover. Ekspedisjonen som kulminerte med Jerusalems fall 15 juni 1099, varte i nærmere 3 år og resulterte i etableringen av fire mindre frankiske riker i Levanten.¹

Den vesteuropeiske hæren var i realiteten egentlig ikke en, men flere hærer som ikke alltid opererte samlet. Det var ikke en nasjonal fransk hær som dro østover, men mange mindre hærer ledet av forskjellige høyere aristokrater. Likevel fremstilles flertallet av korsfarerne som franske i mange av kildene til korstoget.²

Da et nytt korstog ble preket etter byen Edessas fall i 1144 svarte krigere fra dagens Frankrike på nytt positivt på pavens appell. Denne gang var hæren ledet av sin konge Ludvig VII (1137-1180). I tillegg dro en stor tysk kontingent anført av den tyske keiseren Konrad III (1138-1152) østover. Disse korsfarerne fremstilles i større grad som to store nasjonale hærer under ledelsen av deres to herskere. Den franske hæren bestod av franskmenn, mens den tyske hæren bestod av tyske korsfarere.

I 1187 ble korsfarerstatenes hær utslettet ved Hattin og på nytt ble Europas krigere anmodet om å hjelpe vesteuropeerne i øst. Denne gang ble korstoget preket over hele Vest-Europa og krigere fra nesten hele kontinentet reiste for å gjenerobre Det Hellige land. Blant korsfarerne som dro østover var igjen en tysk hær ledet av sin keiser, Fredrik Barbarossa (1152-1190). I tillegg reiste en franskekongelig hær østover. Denne hæren var under kommando av kongene av Frankrike og England, Filip Augustus (1180-1223) og Rikard I (1189-1199).

I denne oppgaven vil jeg se på hvordan forskjellige aspekter ved statsutvikling i Frankrike, Tyskland og England fremstilles hos krønikeskriverne til Det første, andre og tredje korstog. Jeg vil her nærmere bestemt se på fremstillingene av korsfarernes nasjonale identiteter, nasjonale konflikter, fremstillingen av kongemakt, forholdet mellom kongemakt og pavemakt, og korstogets lederskap. Som jeg kommer tilbake til nedenfor hevder Susan Reynolds at 1000-tallets Frankrike var preget av manglende kongelig kontroll og at en rekke lavere adelsmenn styrte sine områder som selvstendige herskere. Hvorvidt det fantes en fransk fellesidentitet blir da

---

¹ Kongeriket Jerusalem, fyrstedømmet Tripoli, fyrstedømmet Edessa og fyrstedømmet Antiokia. Korsfarerrikene var ikke fast etablert i 1099, men ble opprettet og utvidet gjennom erobringer de to første tiårene av 1100-tallet.

² Se kap 3.

interessant. De capetiske kongene var konger av Frankrike, og dersom det fantes en fellesfransk identitet indikerer dette at det fantes en nasjonal identitet over lokale identiteter og lokale fyrster.

Når det gjelder forholdet mellom kongemakten og pavemakten, er dette et av de sentrale forskningsspørsmålene i middelalderhistoriografien. Ved å granske relasjonen mellom pave- og kongemakt i forhold til spørsmål om lederskap, vil en her kunne si noe om maktstrukturene mellom statene og dermed også få en indikasjon på kongemaktens faktiske utstrekning. Jeg vil i denne oppgaven se på om man gjennom korstogskrønikeene finner indikasjoner på en styrking av kongemakten på bekostning av lokale adelsmenns, og pavemaktens autoritet. Krønikeforfatterens fremstilling av om det var kongene, den geistlige eliten eller aristokratiet som ledet korstogene, er en annen indikator på statsutvikling. Kongemaktens evne til å gjøre sin makt gjeldende også utenfor sine kronland er her et sentralt aspekt. Dette indikerer graden av sentralstyring i de aktuelle statene, eller om all reell makt var samlet rundt regionale fyrster. Om det siste er tilfellet blir det vanskelig å omtale England, Tyskland og Frankrike som stater. Om det derimot er tilfellet at kongemakten og kongen oppfattes som naturlige og legitime ledere av laverestående korsfarere fra samme stat, blir et sentralt spørsmål her.

1.1.2. Metode og kildeavgrensing

I denne oppgaven ser jeg på hvordan krønikeforfatterne til Det første, andre og tredje korstog fremstiller de nevnte aspektene ved statsutvikling. Dette er gjort samtidig som jeg trekker inn teoretisk litteratur rundt de forskjellige aspektene jeg vektlegger i oppgaven, samt forskningslitteratur om korstogene og litteratur om den politiske utviklingen i de tre aktuelle statene i perioden. Perioden fra 1095 da Det første korstog prekes til 1192 da Det tredje korstog avsluttes, omfatter omtrent ett hundreår.³ Grunnet det store historiografiske materialet rundt korstogene vil jeg her konsentrere meg om relativt nye verker.

Gjennomgangen av korstogene skjer hver for seg. De tre korstogene er omtalt i hvert sitt kapittel i kronologisk rekkefølge, med visse komparasjoner mellom korstogene underveis. Kapitlene er videre delt inn en rekke punkter som representerer forskjellige aspekter ved de enkelte korstogene. Strukturen i de enkelte kapitlene er ikke kronologisk, men tematisk inndelt og jeg følger heller ikke en fast mal for hvilke temaer jeg tar med i omtalen av hvert korstog. Enkelte aspekter ved korstogene som nasjonale konflikter, lederskap og kongemakt, samt pavemaktens rolle går likevel igjen i samtlige kapitler, riktignok under forskjellige overskrifter.

Ettersom jeg arbeider med flere krøniker til samtlige av korstogene vil innholdet i de forskjellige krønikeene til en viss grad stilles opp mot hverandre i en komparativ tilnærming. De

---

³ c.1095-1192.

kildene som er brukt her er valgt ut av hensyn til forfatters perspektiver, nærhet til begivenhetene og originalitet.⁴ Avgrensingen av kildene er videre bestemt av kildeomfanget til hvert enkelt korstog. Når det gjelder utelatte kilder gjelder dette spesielt Det første korstog der kildeomfanget er stort, mens jeg til Det andre korstog har benyttet alle de mest sentrale vesteuropeiske kildene.⁵

1.1.3. *Fantes det stater i middelalderen?*

En oppgave som har som formål å illustrere statsutviklingen i Europa i middelalderen blir umiddelbart konfrontert med problemet rundt diskusjonen om det faktisk fantes stater i middelalderens Europa. Denne oppgavens utgangspunkt er at det i middelalderen foregikk en utvikling i retning av organiserte samfunn som man kan kalle stater. Den mest kjente definisjonen på en stat er Max Webers klassiske definisjon. Her heter det at: "Staten skiller seg fra andre samfunnsinstitusjoner gjennom forsøket på å monopolisere tvangsmakt innenfor egne territorielle grenser."⁶

Det er vanskelig å overføre denne statsdefinisjonen på middelalderens stater. Webers definisjon baserer seg på dagens nasjonalstater, som utviklet seg lenge etter middelalderen. De tre statene denne oppgaven fokuserer på var i perioden 1100-1200 preget av et avansert samfunnssystem basert på en slags deling mellom sentrale og lokale maktstrukturer vevd sammen i et komplekst og mangfoldig system. I dag er dette mangfoldige systemet mest kjent som "føydalismen". Historikeren Susan Reynolds har med utgangspunkt i Webers definisjon utviklet en statsdefinisjon som også kan brukes på middelalderstater: "An organization of human society within a more or less fixed area in which the ruler or governing body more or less successfully controls the legitimate use of physical force."⁷

Reynolds definisjon skiller seg fra Webers på en rekke punkter. For det første differensierer Reynolds mellom samfunn der kontrollen over den fysiske tvangsmakten er formelt lokalisert og der denne kontrollen ikke er det. På denne måten kan definisjonen brukes på samfunn der kontrollen over fysisk tvangsmakt er desentralisert, for eksempel i en føydalstat der tvangsmakten utøves av forskjellige vasaller underlagt en konges autoritet. Voldsmonopolet er videre erstattet med kontroll, noe som indikerer at kontrollen over fysiske tvangsmakten ikke er total, men relativt sterk. Videre hevder Reynolds at det som kjennetegner en stat ikke bare er dens tvangsmakt, men også dens autoritet som generelt er mer eller mindre akseptert som legitim av

---

⁴ Eksempelvis er kroniken *Gesta Dei Per Francos* av Guibert av Nogent utelatt fordi denne kilden, til tross for at den er en førstehåndskilde til Det første korstog, i meget stor grad bygger på *Gesta Francorum*. For mer se kap 2.

⁵ For mer om kilder og historiografi, se kap 2.

⁶ Hagtvedt 1987: 8.

⁷ Reynolds 1997: 118.

statens innbyggere.⁸ Dette innebærer at definisjonen kan benyttes på et rike der kontrollen over legitim tvangsmakt er desentralisert, samtidig som kongens autoritet som legitim hersker er generelt akseptert av statens innbyggere.⁹

Jeg vil i denne oppgaven forholde meg til Reynolds definisjon.¹⁰ Å snakke om en stat i middelalderen blir naturligvis å overføre et moderne begrep til en fremmed og annerledes verden. Hvordan begrepet brukes i en middelalderkontekst blir for meg her det sentrale spørsmålet. Jeg mener Reynolds definisjon lar seg bruke som et verktøy for å studere et annerledes samfunn uten å tillegge det samfunnet de strukturer som preger dagens moderne nasjonalstater.

1.1.4. Nasjonal identitet i middelalderen

Et annet sentralt begrep i denne oppgaven er nasjonal identitet. Nasjonalisme er et moderne begrep som gjerne knyttes opp mot nasjonalstaten. Nasjonalstaten er igjen et nyere fenomen som vokser frem i etterkant av den franske revolusjon.¹¹ Ettersom nasjonalstaten ikke eksisterte i middelalderen blir det dermed vanskelig å overføre det moderne nasjonalismebegrepet på denne epoken. Ernest Gellner skriver at nasjonalisme ikke kan eksistere uten en stat, da et område uten grenser ikke er forenlig med nasjonalisme. I et område uten en hersker eller grenser kan en ikke spørre innbyggerne om de er av samme nasjon som den leder som styrer over dem.¹² Dersom Vest-Europa på slutten av 1000-tallet var et statsløst samfunn, skulle det ifølge Gellner dermed være umulig å snakke om nasjonalisme.

E. J Hobsbawm mener det beste grunnlaget for nasjonalisme ligger i et tenkt felles historisk opphav. Denne ”protonasjonalismen” er et tankegods forbeholdt en mindre elite, nemlig aristokratiet. En tilsvarende identitet finnes hos Anthony D. Smith som hevder at dagens nasjoner har sin bakgrunn i etniske samfunn, som han kaller *ethnie*. Smith definerer etniske samfunn som; ”named human populations with shared ancestry myths, histories and cultures, having an association with a specific territory and a sense of solidarity”.¹³ Smith og Hobsbawm trekker frem frankerne som eksempler på aspekter ved henholdsvis *ethnie*, og ”protonasjonalisme”. Hobsbawm peker på at frankerne var en mindre elite som hersket over erobrede folkeslag. Denne eliten hadde en klar identitet som frankere. Ifølge Hobsbawm er denne identiteten et godt eksempel på protonasjonalisme fordi den hadde alle hovedaspektene i moderne nasjonalisme samlet innenfor et lite segment av samfunnet.¹⁴ Smith trekker frem de

---

⁸ Reynolds 1997: 118-119.

⁹ For en kritikk av bruken av statsbegrepet i middelalderen, se Davies 2003.

¹⁰ For alternative modeller for statsdannelser i middelalderen, se Tilly 1992 og Mann 1986.

¹¹ For en innføring i nasjonalisme, se Østerud 1994.

¹² Gellner 1983: 4.

¹³ Smith 1986: 32.

¹⁴ Hobsbawm 1990: 73-74.

merovingiske opphavsmytene og frankernes forhold til pavemakten som et eksempel på det han kaller et dynastisk *mythomoteurs*, hvor samfunnet identifiseres med herskerens dynasti gjennom et felles opphav. Dette felles opphavet er ifølge Smith nødvendig for å skape et felles etnisk samfunn.¹⁵

Hobsbawm hevder at det finnes to former for protonasjonalisme. Den ene er overlokal, mens den andre er knyttet til politiske bånd og politiske organisasjoner og kan generaliseres. Han trekker blant annet inn felles politiske bånd og språk eller ordforråd når han skriver om den lokale formen for protonasjonalisme.¹⁶ En tilsvarende fremstilling av nasjonal identitet både på et lokalt og overlokalt nivå beskrives i stor grad av krønikeforfatterne til korstogene. Gjennom krønikene kommer det frem en dualistisk og ikke motstridende nasjonalfølelse blant eksempelvis normannerne, som ser på seg selv både som franskmenn og normannere. Dette er eksempler på noe som kan kalles; lokal (normannere) og overlokal (franskmenn) nasjonal identitet. I denne oppgaven vil Hobsbawms ”protonasjonalisme” brukes som en illustrasjon på middelalderens ”nasjonale identitet”.

1.1.5. Definisjoner og begrepsavklaring

I boken *Contesting the Crusades* identifiserer Norman Housley fire ulike definisjonstyper på et korstog. Disse karakteriserer han som tradisjonalistiske, pluralistiske, populistiske og generelle definisjoner av korstogene.¹⁷ Av disse er de pluralistiske og tradisjonalistiske definisjonene de to mest vanlige typene. De historikere som definerer korstogene gjennom et tradisjonalistisk syn, ser på korstogene bare som militære ekspedisjoner med mål å erobre eller forsvare Jerusalem, enten direkte eller indirekte.¹⁸ Pluralister ser heller på korstog som en spesiell type hellig krig. Det å ta til våpen etter initiativ fra pavemakten for å kjempe mot vantro, er det som her karakteriserer korstogene. Slik kan for eksempel de militære kampanjene mot balterne, mot muslimene på den iberiske halvøy, og mot mongolene sees på som korstog, ikke bare de militære kampanjene som foregikk i Det hellige land.¹⁹

Christopher Tyerman hevder at de første korstogene ikke innebar noe nytt verken i krigføring eller det sekulære aristokratis forhold til pavemakten. Videre hevder han at det første egentlige korstog var Det tredje korstog fordi dette korstoget var det første der korstogsbevegelsen ble institusjonalisert. Dette knytter han til at Det tredje korstog var det første korstoget der man fikk en felles forståelse for hva et korstog var. Det var også det første

---

¹⁵ Smith 1986: 58-59.

¹⁶ Hobsbawm 1990: 46-47.

¹⁷ Housley 2006: 2.

¹⁸ Eksempelvis å angripe Egypt for å svekke Jerusalems fiender.

¹⁹ Housley 2006: 2-4.

korstoget der motsetningen mellom en korsfarer og en pilegrim oppstod, samt at symbolbruken rundt korset ble standardisert. Han hevder videre at Det tredje korstog var det første som var anerkjent av sekulær lov og kontrollert av sekulære myndigheter.²⁰

Når det gjelder korsfareren, definerer Tyerman en korsfarer som en person som med godkjenning av sin lokale prest eller en annen høyere kirkemann, sverget en ed om å kjempe mot kirkens fiender i Det hellige land eller andre steder. For offentlig å vise og bekrefte at denne eden var tatt, foretok personen den symbolske handlingen å ”ta korset”, gjerne etter å ha blitt utrustet med pilegrimsstav og pilegrimenes tradisjonelle reiseveske. Som et symbol på denne handlingen fikk korsfareren også et kors påsydd sine klær, oftest på skulderen.²¹ Disse påsydde korsene skulle ikke fjernes fra klærne før korstogsloftet var innfridd.²² Et svært vanlig uttrykk for å dra på korstog er å ”ta korset”. Også i denne oppgaven vil dette uttrykket bli brukt om personer som avgir et løfte om å dra på korstog. Dersom jeg refererer til en korsfarer, vil dette si en person som har tatt korset.

Ettersom min oppgave utelukkende dreier seg om korstogsvirksomheten i Levanten, blir spørsmålet om hvorvidt jeg ser korstogene fra et tradisjonalistisk eller pluralistisk ståsted noe sekundært. Fordi jeg mener at de pavelig sanksjonerte militære kampanjene på Baltikum kan regnes som korstog, kan jeg trolig regnes som en pluralist. Til tross for dette, behandler denne oppgaven utelukkende korstogsvirksomheten i Det hellige land. Dette reflekteres i kildeutvalget som vi sammen med nyere historiografiske spørsmål skal se nærmere på i neste kapittel.

---

²⁰ Tyerman 1998: 27-29.

²¹ Tyerman 1988: 2.

²² Riley-Smith 1997:11.

2. Kilder og historiografi

2.1. Korstogene i samtid og nåtid

I dette kapittelet skal jeg se på generelle forskningsfronter innenfor nyere forskning omkring Det første, andre og tredje korstog. I tillegg vil jeg se på kjennetegn for de vesteuropeiske krønikene til korstogene. Grunnet omfanget både av kilder og sekundærlitteratur vil jeg begrense meg til nyere problemstillinger og forskning omkring korstogene. Jeg vil også fokusere på generelle kjennetegn ved kildene heller enn å gjennomgå hver enkelt kilde. Ettersom denne oppgavens problemstilling dreier seg om statsutvikling og dette er et spørsmål som tidligere ikke har vært behandlet i noen særlig grad, kommer dette kapittelet til å dreie seg om forskningsfronter rundt Det første til tredje korstog generelt.

2.2. Utviklingstrekk ved korstogsbevegelsen i nyere historiografi

I 1935 utgav den tyske historikeren Carl Erdmann verket *Die Entstehung des Kreuzzuggedankens*. Dette verket markerte et vannskille i oppfattelsen av motivene for de første korsfarerne. Erdmann mente at korsfarerne først og fremst var religiøst motivert. Korstogets opprinnelse kunne spores tilbake til andre halvdel av 1000-tallet og reformpavedømmet. Han mente at korstoget var en del av et nytt og mer omfattende samarbeid mellom pavemakten og ridderskapet som også omfattet normannernes erobringer av muslimske og ortodokskontrollerte områder i Sør-Italia samt tidlige kampanjer i den spanske *Reconquistaen* mot de muslimske Maurerne. Samarbeidet mellom pavemakten og ridderklassen kulminerte med Det første korstog. Erdmann så videre på korstoget som et forsøk fra pavemakten på å forene den østlige og vestlige kirke etter skillet i 1053, samt å motivere ridderskapet til hellig krig mot ikke-kristne. Erobringen av Jerusalem og foreningen av krig og pilegrimsvirksomhet var ikke et mål for pavemakten, men heller et rekrutteringsverktøy.²³ Tidligere hadde korsfarernes motiver for å dra på korstog blitt forklart med materielle motivasjoner. Ifølge Jonathan Riley-Smith gikk denne forklaringen ut på følgende: Mot slutten av 1000-tallet hadde det grunnet overbefolkning utviklet seg et overskudd av aristokratiske menn i Vest-Europa. For å forhindre ytterligere oppdeling av adelige eiendommer fikk bare en av hver aristokratiske families menn tillatelse til å gifte seg. Dette førte igjen til et overskudd av unge riddere uten noen klar fremtid, noe som virket destabiliserende på samfunnet. Dermed ble det i aristokratiet og samfunnets interesse å finne en måte å kvitte seg med disse uroelementene. Korstoget presenterte således en attraktiv mulighet for å ”eksportere”

---

²³ Housley 2006: 30-32. Se eksempelvis Erdmann 1977: 67-76, 94-95, 131-136, 166-169, 304-305, 330-333, 368.

overflødige riddere.²⁴ Denne forklaringen, som også ble støttet av fremtredende historikere som Stephen Runciman,²⁵ begynte på 1960 og 1970-tallet å miste troverdighet blant en ny generasjon historikere. Disse støttet seg til Erdmanns påstander. Som vi skal se nedenfor har den religiøse forklaringen på korsfarernes motiver i ettertiden blitt totalt dominerende blant korstogshistorikere fra generasjonene etter Runciman.²⁶

Etterkrigstidens historikere har ifølge Norman Housley stilt seg skeptisk til Erdmanns nedtoning av Jerusalems betydning for Urban II og pavemakten. Mange er også skeptiske til betydningen av *Reconquistaen* og normannernes kampanjer for korstogsvirksomheten. I tillegg har viktigheten av tidligere samarbeid mellom pavemakten og ridderskapet for utviklingen av korstoget blitt et debattert tema innenfor moderne korstogsforskning.²⁷ Dette er noe jeg vil komme tilbake til.

Pavemaktens og korsfarernes motiver for både å preke korstoget og å dra på korstog er trolig det feltet innenfor korstogsforskningen som har opplevd den største utviklingen. De trolig mest sentrale aspektene ved moderne forskning på korstoget er innenfor; motiver, logistikk, finansiering og rekruttering, samt militærhistoriske aspekter.²⁸ I den senere tid har også korstogens innvirking på forholdet mellom øst og vest, samt muslimenes syn på korstogene blitt et emne med en økende forskningslitteratur. Hendelsene den 11.09. 2001 har også gjort dette temaet aktuelt utenfor historikerkretser,²⁹ selv om interessen for dette området ved korstogene i realiteten begynte tidligere.³⁰ Statsutvikling har så vidt jeg vet ikke blitt behandlet spesifikt som et aspekt ved korstogene, men flere sider ved de nevnte feltene innenfor korstogsforskningen har en viss relevans på også dette området. Dette vil komme jeg tilbake til i samtlige empirikapitler.

2.2.2. Pavemaktens motiver

Det er som nevnt forskjellige meninger om hvilke intensjoner pavemakten hadde med korstogene. Jean Richard trekker frem at kirkemøtet i Clermont,³¹ i likhet med mange andre kirkemøter på 1000-tallet, forsøkte å finne en løsning på problemene med volden i

---

²⁴ Riley-Smith 1997: 134.

²⁵ Se eksempelvis Runciman 1953: 114.

²⁶ Eksempelvis; Jonathan Riley-Smith, Christopher Tyerman og Jonathan Phillips.

²⁷ Housley 2006: 33-36.

²⁸ Samtlige av disse aspektene ved korstogsvirksomheten blir vektlagt i eksempelvis *Gods War, A new history of the Crusades* av Christopher Tyerman fra 2006.

²⁹ Se Housley 2006: 47.

³⁰ Amin Maaloufs *Les croisades vues par les arabes* fra 1983 var et viktig verk i dette henseende, men det er ikke et akademisk verk (Hillenbrand 1999: 11). Carole Hillenbrands *The Crusades, Islamic Perspectives* fra 1999 er et eksempel på en mer dyptgående akademisk tilnærming til emnet. Enkelte nyere oversiktsverk, eksempelvis *Die Kreuzzüge* av Nikolas Jaspert fra 2003 omtaler også muslimenes syn på korstogene; se Jaspert 2006: 71-82.

³¹ Korstoget ble preket for første gang i Clermont den 27. november 1095. Pave Urban preket korstoget på bakgrunn av at en bysantinsk delegasjon hadde bedt om latinsk assistanse mot tyrkerne ved et råd i Piacenza. For mer om preking, se kap 3.

middelalderens føydalsamfunn. Dette problemet hadde opprinnelig blitt tatt opp ved kirkemøtet i Narbonne i 1054, noe som hadde ført til opprettelsen av såkalte ligaer for Guds fred. Disse oppfordret sine medlemmer om å ta til våpen mot folk som ikke respekterte de regler for krigføring som var satt ned av forskjellige forsamlinger. Richard hevder at pavemaktens opprinnelige plan med å be vesteuropeiske krigere om å ta til våpen mot muslimene kan ha vært å skape en slik liga for Guds fred; en liga som hadde som mål å gjenskepe freden i øst ved å ta til våpen mot de krigerske muslimene.³² Andre historikere hevder at å trekke frem sammenhengen mellom ligaene for Guds fred og korstoget, bare fordi de er et veldokumentert eksempel på samarbeid mellom pavestaten og det aristokratiske ridderskapet, ikke er en tilstrekkelig begrunnelse.³³ Jonathan Riley-Smith hevder at teorier om at pavemakten forsøkte å skape fred ved å kanalisere krigertendensene hos middelalderadelen utenlands overser at pavemakten må ha forventet anarkiske tendenser i maktvakuumet skapt av deres avreise.³⁴ Han peker på at pavemakten igangsatte korstogene som en måte for den vesteuropeiske riddereliten å gjøre bot for sine synder, samtidig som de utførte det arbeid de vanligvis drev med og behersket best, nemlig krigføring. Pavemakten kunne dermed sikre at riddereliten gjorde bot for sine synder, samtidig som muslimene ble holdt i sjakk eller slått tilbake. Korstoget åpnet også for en alternativ vei til frelse.³⁵ Det hevdes også at paven neppe trodde utfallet av hans preken ville bli fundamentalt annerledes enn det korstoget som fulgte. Vesteuropeerne var klare for Det første korstog, noe svaret på pavens preken vitner om. Responsen på pavens appell var ikke preget av manglende forståelse for prekenens innhold eller generell forvirring, men entusiasme for dens meningsinnhold.³⁶ Pavemakten kan heller ikke ha igangsatt korstogene for kun å hjelpe bysantinerne; befrielsen av Jerusalem var faktisk ekspedisjonens primære mål, også for paven. Videre hevdes det at Urban II allerede under prekenen i Clermont gjorde det klart at korstogets mål også skulle være Jerusalem.³⁷ Marcus Bull er uenig. Han hevder at pavens korstogspreken kom som et sjokk på europeerne. Samtidige forfattere argumenterte ifølge Bull ikke for korstoget som en fortsettelse av kampen mot muslimene. Dette fordi korstoget ikke var noen kontinuasjon av tidligere kamper, men noe helt nytt.³⁸

Flere historikere viser til en vesentlig forskjell på formidlingen av Det første og andre korstog; nemlig det faktum at det ikke var paven som stod for prekenen av Det andre korstog.³⁹

---

³² Richard 1999: 20-21. Vi ser her at Richard delvis støtter seg til Erdmanns teorier om korstogets opphav.

³³ Bull 1993: 69.

³⁴ Riley-Smith 1997: 146.

³⁵ Riley-Smith 1997: 68-73; Jonathan og Louise Riley-Smith 1981: 9.

³⁶ Housley 2006: 24-25.

³⁷ Jonathan og Louise Riley-Smith 1981: 6-7, 11.

³⁸ Bull 1995: 17.

³⁹ Se eksempelvis Phillips 2001: 37.

Norman Housley påpeker at pave Eugenius III (1145-51) først mislyktes da han forsøkte å preke korstoget, og at korstogsappellen først fikk oppmerksomhet etter at kong Ludvig VII av Frankrike hadde tatt korset.⁴⁰ Hovedansvaret for den videre formidlingen av korstogsappellen overlot paven til en annen kirkemann, nemlig Bernard av Clairvaux (1113-1153).⁴¹ Jonathan Phillips påpeker at prekingen til Det andre korstog hadde tatt lærdom av hendelsene på Det første korstog. Bernard av Clairvaux advarte tyskerne mot å dra på korstog uten en kompetent leder ved å vise til hendelsene på Det første korstog da kontingentene under Peter Eremitten (d.1115) ble massakrert av tyrkerne.⁴² Phillips viser også til at pavemakten i likhet med under Det første korstog muligens ville bruke korstoget til å bidra til å forene den østlige og vestlige kirke.⁴³ Det er generell enighet om at pavemaktens motiver med Det andre korstog var å mobilisere krigeraristokratiet i Vest-Europa til å hjelpe vesteuropeerne i Det hellige land. Pavens appell gikk i hovedsak ut på å motivere vesteuropeerne til å gjenerobre den nylig tapte byen Edessa.⁴⁴

Det er ifølge Norman Housley relativt få konflikter eller uoverensstemmelser tilknyttet Det tredje korstog. Han begrunner dette med det omfattende kildematerialet til korstoget.⁴⁵ Dette gjelder også for pavemaktens motiver. Korstoget hadde som formål å gjenerobre Jerusalem og de tapte delene av de frankiske rikene. Dette ble erklært av Pave Gregor VIII (1187) i den pavelige bullen *Audita Tremendi*.⁴⁶ Som vi skal se etter hvert, er det kontra Housley flere problemer knyttet til Det tredje korstog, eksempelvis tilknyttet logistikk, motiver og korstogets lederskap.

Når det gjelder pavemaktens motiver, virker disse relativt klare. Foreningen av den østlige og vestlige kirke, og erobringen av Jerusalem var pavemaktens viktigste motiver med Det første korstog. I tillegg kan det hevdes at pavemakten kan ha brukt korstoget som en måte å demonstrere sin verdslige makt ovenfor sin hovedmotstander på denne tiden, den tyske keiseren.⁴⁷ Dette er et aspekt nyere korstogshistoriografi ikke vektlegger i særlig stor grad. At gjenerobringen av Edessa og en generell ekspansjon av korsfarerstatene var pavens mål med Det andre korstog virker også klart. Gjenerobringen av de tapte territoriene, ikke minst selve Jerusalem, var også åpenbart målet for Det tredje korstog.

---

⁴⁰ Housley 2006: 60.

⁴¹ Phillips 2001: 37.

⁴² Phillips 2001: 24.

⁴³ Phillips 2007: 121.

⁴⁴ Se eksempelvis Tyerman 2006: 274-275; Phillips 2007: 38; Riley-Smith 1987: 93-94; Richard 1999: 155-156. Edessa hadde falt for den tyrkiske krigsherren Zengi i 1144. For mer, se kap 4.

⁴⁵ Housley 2006: 62.

⁴⁶ Tyerman 1988: 58-59.

⁴⁷ Paven og keiseren utgjorde to motparter i investiturstriden. Se kap 3 pkt 3.1.2.

2.2.3. Korsfareres motiver

En av hovedoppfatningene når det gjelder Det første korstog, er at deltakerne delvis spontant og uorganisert ”tok korset” og forlot Vest-Europa til fordel for en uviss skjebne på veien til Det hellige land. Som nevnt har man i dag i stor grad gått bort fra materielle forklaringer på korsfarernes motivasjoner. Problemet med de materielle motivasjonsforklaringene er ifølge Riley-Smith at de forutsetter at det var yngre familiemedlemmer som dro på korstog, noe empirien ikke støtter. Dessuten var det å dra på korstog såpass dyrt for aristokratiet at de økonomiske motivene heller ikke kan stemme.⁴⁸ Han påstår at enkelte adelige familier var spesielt disponert for tanken på å dra på korstog. Dette skyldes flere årsaker, blant annet tidligere erfaring med pilegrimsferder til Jerusalem, tilknytning til korstogshelgener, og støtte til reformpavedømmet under Urban II.⁴⁹

Når det gjelder motivene for Det andre korstog, hevder Jean Richard at kong Ludvig VII av Frankrikes motiver for å dra på korstog hadde bakgrunn i at han ønsket å gjøre bot for brenningen av en kirke, samt kvitte seg med bannlysningen han hadde fått av paven etter innblanding i kirkens saker. Samtidig skal han ha ønsket å oppfylle korstogsløftet til sin avdøde bror Phillip.⁵⁰ Kongens fromhet kan også ha spilt en rolle. Jonathan Phillips påpeker viktigheten av arven fra Det første korstog, både for ridderskapet og kongemakten, spesielt i Frankrike. De fleste aristokratene vi kjenner til tok korset ved Vezelény, hadde nære familierelasjoner til korsfarere som hadde deltatt på Det første korstog. I tillegg tok mange riddere korset som resultat av at deres herrer hadde gjort det samme.⁵¹ Phillips påpeker videre at Ludvig VII ved sin kroning ble tildelt et verk bestående av kopier av flere korstogskrøniker av William Grassegals, en veteran fra Det første korstog.⁵² I tillegg kunne Ludvig bruke korstoget til å samle Frankrike bak seg selv og styrke kongemakten. Korstoget presenterte en unik mulighet for Ludvig til å utnytte kongens posisjon som nasjonal leder til det fulle.⁵³

Hoveddiskusjonen rundt rekrutteringen under Det andre korstog går ut på om paven hadde intensjoner om at keiser Konrad III skulle dra på korstog, eller om Konrad tok korset mot pavens vilje. Phillips hevder at både paven og Konrad hadde en felles forståelse av både nytten og behovet for at tyskerne skulle dra på korstog sammen med franskmennene. Dette hevder han blant annet på bakgrunn av nødvendigheten av å få rekruttert så mange erfarne krigsmenn som

---

⁴⁸ Riley-Smith 1997: 134-135.

⁴⁹ Riley-Smith 1997: 94-105. Reformpavene, særlig Gregor VII, forsøkte å redefinere forholdet mellom den verdslige og geistlige makt, og så på Europas verdslige fyrster som vasaller av pavemakten. Europas konger og keisere hadde dermed sin verdslige makt som vasaller av paven, og pavene redefinerte således den tidligere praksisen hvor paven styrte over geistlige affærer, og kongemakten over det verdslige. Dette utløste en rekke strider med konge og keisermakten, spesielt de tyske keiserne. For mer, se kap 3 pkt 3.1.2.

⁵⁰ Richard 1999: 156.

⁵¹ Phillips 2007: 99-103.

⁵² Phillips 2007: 25.

⁵³ Phillips 2007: 61-65; Tyerman 2006: 276-281.

mulig til korstoget.⁵⁴ Riley-Smith hevder derimot at paven trengte Konrad til å lede en tysk hær inn i Roma for å gjeninnsette paven, da paven var kastet ut av byen etter et opprør. Eugenius skal derfor ha vært motvillig til at Konrad skulle delta på korstoget.⁵⁵ Det påpekes også at Konrads motiver skal være knyttet til at han akkurat hadde tatt makten i Tyskland fra Hohenstaufenfamilien og ønsket å samle rikets store menn under seg.⁵⁶ Han dro altså på korstog for å legitimere seg selv som konge. I Tyskland var keisermakten på denne tiden sterkt svekket etter Henrik V (1099-1125) sin død, og var preget av en økende fragmentering av makt, spesielt til de norditalienske kommunenes fordel på bekostning av kongemakten.⁵⁷

Når det gjelder korsfarenes motiver på Det tredje korstog, påpeker Housley at lederne, grunnet deres posisjon som konger, kan ha hatt helt andre motiver med sine korstog enn det korsfarerne på Det første korstog hadde. Han påstår at kongene gjerne var vant med å erobre landområder, og dermed kan en anta at dette også var et motiv for kongene som deltok på Det tredje korstog. I tillegg vektlegges andre motiver som økonomiske, politiske og dynastiske. Når det gjelder adelens og de andre ikke-kongliges motiver for å ta korset, trekker han frem følelsene av desperasjon og felles ansvar for tapet av Jerusalem samt ”Det Sanne Kors”.⁵⁸ Riley-Smith påpeker at kong Rikard I av England og kong Filip Augustus av Frankrike ikke hadde noe annet valg enn å dra på korstog. Dette grunnet det faktum at de hadde tatt korset tidligere,⁵⁹ men ikke dratt på korstog og samtidig drevet krigføring i Frankrike. Det må her likevel påpekes at Rikard var den første betydningsfulle vestlige fyrste som tok korset, og dermed satte press på Filip. Det er også indikerende at Filip forlot Det hellige land så fort det lot seg gjøre. Da Rikard og Philip dro mot Levanten hadde keiser Fredrik Barbarossa av Tyskland allerede reist østover.⁶⁰ I likhet med Konrads motiver på Det andre korstog, hevdes det at Fredriks motiver kan ha vært å samle Tyskland under sin ledelse, i tillegg til å sikre fred i riket. Samtidig skal han ha sett på korstoget som en konsolidering av et nytt samarbeid mellom keiserriket og pavemakten. Samarbeidet innebar at Fredrik inntok en posisjon som kristendommens fremste verdslige beskytter. I tillegg skal Fredriks motiver være tilknyttet ett ønske om å gjøre godt for fiaskoen på Det andre korstog, som han selv deltok på.⁶¹ Det hevdes videre at rekrutteringen av krigere til Det tredje korstog var

---

⁵⁴ Phillips 2001: 22-24.

⁵⁵ Riley-Smith 1987: 95-96.

⁵⁶ Richard 1999: 158-159.

⁵⁷ Hoyt 1966: 266-267, 285-286. For mer om dette, se kap 4.

⁵⁸ Housley 2006: 84-87. Det sanne kors var et hellig relikvie tapt ved Hattin.

⁵⁹ Rikard i november 1187, og Filip i januar 1188, og senere i juni 1190.

⁶⁰ Riley-Smith 1987: 110-111. Se også Housley 2006: 62-63.

⁶¹ Tyerman 2006: 417-418.

helt avhengig av føydale bånd. Samtidig bant profesjonelle krigere seg til den herre som var villig til eller hadde evne å betale for dem.⁶²

Motivene for korsfarerne på Det første, andre og tredje korstog ser hovedsakelig ut til å ha vært religiøse. Mulighetene for frelse, samt en genuin vilje til å kjempe for et kristent latinsk Jerusalem var trolig det primære motiv på samtlige av korstogene. Samtidig skal en ikke utelukke at enkelte korsfarere kan ha latt seg friste av materielle motivasjoner som krigsbytte og landeiendommer. For det store flertall av korsfarere må materielle ambisjoner i beste fall ha vært et sekundært motiv. Dette er riktignok noe endret på Det tredje korstog, der mange av korsfarerne er soldater som kjemper for betaling. Når det gjelder kongenes motiver er det også sannsynlig at de i alle fall delvis var religiøse. Det virker likevel som korstoget gav klare fordeler for kongemakten i den forstand at Vest-Europas fyrster kunne bruke korstoget til å samle sine stater bak seg og operere som nasjonale ledere. Dette var sannsynligvis et motiv for kongemakten, spesielt i Frankrike og Tyskland, og er noe jeg vil komme tilbake til i senere kapitler.

2.2.4. Korsfarerkontingentenes sammensetning

En av de første korsfarerkontingentene som forlot Europa for å bekjempe muslimene var ledet av en prest, kjent som Peter Eremitten. Tyerman hevder at denne kontingenten feilaktig er kalt ”bondekorstoget”; da de ikke skilte seg spesielt ut fra senere mer suksessrike korsfarerhærer når det gjelder deltakelse.⁶³ Riley-Smith beskriver derimot de første kontingentene som bestående av stort sett fattige folk under adelig kommando. De fleste av disse kom seg i beste fall til Balkan før de måtte snu. Korsfarerarmeen under Peter Eremitten er en av disse kontingentene, og skiller seg ut ved at den faktisk kom så langt som Lilleasia.⁶⁴ Dette synet støttes av Simon Lloyd, som hevder at de første gruppene av korsfarere i all hovedsak bestod av uavhengige grupper av fattige uten utstyr eller forsyninger, selv om noen av disse gruppene var ledet av riddere.⁶⁵ Housley legger seg midt imellom de forutnevnte historikerne ved å hevde at de første korsfarerne ikke var totalt uorganiserte, men heller ikke like organiserte som de påfølgende gruppene av korsfarere. Videre hevder han at deres manglende suksess må tilskrives noe annet enn mangel på organisering.⁶⁶ Om de resterende kontingentene av korsfarere som svarte på pavens appell om å dra på korstog mot tyrkere i Lilleasia, er det lite omdiskutert materiale. Ledet av baroner, godt

---

⁶² Tyerman 1988: 178-179.

⁶³ Tyerman 1988: 8. Bondekorstogene reiste østover før hovedkontingentene av korsfarere satte ut. De var i motsetning til senere delegasjoner ikke ledet av høyere aristokrater, men karismatiske kirkemenn som Peter Eremitten og riddere.

⁶⁴ Riley-Smith 1997: 12.

⁶⁵ Lloyd 1995: 34-35.

⁶⁶ Housley 2006: 34, 40.

forberedte, krigsvante, og med de nødvendige økonomiske ressurser og planlegging. Dette la grunnlaget for deres suksess.⁶⁷

Når det gjelder Det andre korstog, trekkes det frem at det også her fantes en rekke ubevæpnede pilegrimer. Dette bidro til forsyningsproblemene korsfarerne hadde når det gjaldt provianter, samt vanskene med at disse pilegrimene måtte beskyttes under slag.⁶⁸ I tillegg skal bysantinerne ha vært mindre villige til å bidra med forsyninger enn under Det første korstog, ettersom de ikke følte noe ansvar for korstoget, og betraktet korstoget som et forstyrrende prosjekt i forhold til Bysants egne geopolitiske ambisjoner.⁶⁹

Det tredje korstog trekkes gjerne frem i motsetning til det første, da det her ikke er snakk om noen plutselig spontan massebevegelse som bryter opp fra sine vanlige liv for å dra for å kjempe mot tyrkerne.⁷⁰ Når det gjelder sammensetningen av de engelske korsfarerne som deltok på Det tredje korstog, levnes det liten tvil om at det store flertall var garvede krigere. Ifølge Tyerman var et overveldende flertall adelsmenn eller riddere og deres krigere; alle var kjent med bruken av både spydet og buen. Korstoget innebar en kostbar sjøreise over havet, og sunn fornuft krevde at en for et slikt foretak ansatte kapable krigere. Fattige og uerfarne korsfarere ville blitt korstogets bane fordi de ikke ville ha kjempet eller bidratt økonomisk.⁷¹ Også andre historikere peker på at kostnadene ved å transportere korsfarere til sjøs gjorde det umulig for fattige å delta på korstog der korsfarerne tok sjøveien.⁷² Et punkt som trekkes frem er også at man under Det tredje korstog finner en rekke profesjonelle krigere som kjemper for sine herrer mot betaling.⁷³ Adelsmenn ansatte også riddere mot betaling på Det første korstog, men dette ser heller ut til å være riddere som selv frivillig hadde tatt korset og som senere på ekspedisjonen gikk tom for penger.⁷⁴

Korsfarerhærenes sammensetning ser ut til å endre seg gradvis fra Det første via Det andre til Det tredje korstog. På Det første korstog finner vi både garvede krigere og ubevæpnede pilegrimer under aristokratisk ledelse, mens vi på Det andre korstog ser en tilsvarende sammensetning av korsfarere ledet av kongemakten. På Det tredje korstog ser derimot korsfarerhærene ut til å være bestående av krigere og lønnede profesjonelle soldater, igjen i kongens tjeneste. Vi finner få referanser til pilegrimer og ser her en klar utvikling av korstogsbevegelsen.

---

⁶⁷ Richard 1999: 29-33. for en diskusjon om årsaken til korstogets militære suksess, se kap 3 n165.

⁶⁸ Richard: 1999: 160.

⁶⁹ Se eksempelvis Phillips 2007: 170-174, 189-194, 205-206. I motsetning til under Det første korstog hadde ikke bysantinerne bedt om assistanse fra vest da Det andre korstog ble preket.

⁷⁰ For massebevegelser i tidlig og høymiddelalder, se Moore 2000.

⁷¹ Tyerman 1988: 69.

⁷² Riley-Smith 1997: 16.

⁷³ Tyerman 1988: 69.

⁷⁴ Riley-Smith 1997: 86-87.

2.2.5. Finansiering og logistikk

Jonathan Riley-Smith hevder til at paven allerede under prekingen av Det første korstog ba de rikeste korsfarerne om å finansiere de fattige. I tillegg ble det skapt en praksis der økonomiske tvister ble avgjort før man dro på korstog. Dette for å forhindre at land ble tatt fra korsfarene mens de var bortreiste.⁷⁵ Også pavemakten forsøkte å sikre korsfarernes eiendommer ved å pålegge kirken å beskytte korsfarernes eiendom. Riley-Smith hevder videre at denne beskyttelsen også var ment for korsfarernes familier, men at kirken neppe var sterk nok til å utføre disse forpliktelsene i praksis.⁷⁶ Samtidig var det vanlig at korsfarerne solgte deler av, eller hele sine eiendommer for å finansiere korstoget.⁷⁷ I følge Richard kan plyndring på veien ha vært et bidrag, om enn sekundært, til korsfarernes ressurser.⁷⁸ Housley åpner derimot for muligheten om at plyndring var nødvendig for at en hær skulle kunne overleve i månedsvi langt unna sine forsyningslinjer.⁷⁹

I likhet med Det første korstog, tok hovedkontingentene på Det andre korstog landveien mot Det hellige land. I tillegg tok en stor korsfarerkontingent sjøveien hvor de erobret Lisboa fra maurerne. Ruten som ble fulgt var også i hovedsak den samme, og de logistiske utfordringene når det gjaldt forsyninger var dermed de tilsvarende som på Det første korstog. Richard viser til at korsfarerne var avhengig av bysantinerne for forsyninger etter at de hadde entret Lilleasia, noe som ifølge Riley-Smith skapte problemer ettersom forsynings situasjonen ble mer og mer prekær da bysantinerne ikke leverte de forsyninger som trengtes.⁸⁰ Prinsippet for finansieringen av korstoget var fremdeles basert på at enhver korsfarer skulle betale for sitt eget utstyr, men også kongene stod for deler av finansieringen. Richard hevder at Ludvig innførte en ekstraskatt i Frankrike.⁸¹ Phillips mener derimot at det ikke finnes bevis for at denne ekstraskatten faktisk ble innført. Han understreker de rudimentære finanssystemene til kongen samt hans manglende evne til å hevde finansiell makt utover *Ile de France*. Det hevdes videre at kongen fikk mesteparten av sine finansielle ressurser fra kirken og jødene, og at kongens finanser ser ut til å ha vært utilstrekkelige. Kildene sier mindre om Konrads finansiering av de tyske korsfarerne, men han ser ut til å ha reist større summer. Konrad ser nemlig ut til å ha hatt færre økonomiske problemer enn Ludvig på korstoget.⁸² Det påpekes også at Konrad delfinansiere den tyske ekspedisjonen

---

⁷⁵ Riley-Smith 1997: 112-113.

⁷⁶ Riley-Smith 1997: 135-136.

⁷⁷ Riley-Smith 1997: 117-118.

⁷⁸ Richard 1999: 271.

⁷⁹ Housley 2006: 91.

⁸⁰ Richard 1999: 162; Riley-Smith 1987: 100-101.

⁸¹ Richard 1999: 160

⁸² Phillips 2007: 106-108.

med en betydelig avgift betalt av kongen av Ungarn. Denne summen måtte betales for en tysk garanti om å avstå fra plyndring på ferden gjennom Ungarn.⁸³

Det tredje korstog trekkes ofte frem som langt bedre organisert enn Det første og Det andre korstog. For det først foregikk reisen til Det hellige land hovedsakelig sjøveien. Richard påpeker at sjøreisen dramatisk reduserte behovet for hester og pakkdyr. I tillegg var korstoget i stor grad finansiert av kongemakten. Rikard I fikk kongelige offiserer til å kjøpe inn forsyninger.⁸⁴ Som et annet eksempel på kongemaktens viktige økonomiske og organisatoriske bidrag peker han på at Filip Augustus betalte for transporten av 650 riddere, 1300 væpnere og 1300 hester, alle med proviant for åtte måneder.⁸⁵ Tyerman hevder at Rikard I brukte omtrent 20 000 pund på forberedelser til korstoget i perioden 1189-90, noe han estimerer utgjorde omtrent 70 prosent av hans årlige inntekter.⁸⁶ Finansieringen som krevdes for å betale for disse ressursene ble også organisert på en helt annen måte enn finansieringen av Det første korstog. Både i Frankrike og England ble brorparten av korstoget betalt gjennom en ekstraskatt basert på en tiendedel av inntekter og løse. Denne skatten ble kjent som ”Saladinskatten”.⁸⁷ Innkrevningen av ”Saladinskatten” i England ble organisert gjennom en rekke skriv fra sentraladministrasjonen til kongeriketets sogn. Samtidig ble også innkrevningen i Frankrike organisert av kongemakten.⁸⁸

I likhet med korsfarerhærenes sammensetning finner vi til en viss grad en lineær utvikling av korstogsvirksomheten når det gjelder finansiering og logistikk. På Det første korstog var normen at hver korsfarer forsørget seg selv; forsyningssituasjonen var derfor ofte prekær. Det samme gjelder for Det andre korstog. I tillegg tok kongemakten et visst ansvar for finansieringen og forsyningen av korsfarerhæren. Kongemakten hadde riktignok ikke i ressurser til å finansiere hele ekspedisjonen. På Det tredje korstog er bildet mer blandet. Herskermakten spilte en sentral rolle angående finansiering og logistikk, noe som ble supplert av korsfarere som betalte for seg selv. Vi finner derimot få eksempler på korsfarere som verken evnet å finansiere seg selv eller som ikke ble finansiert av andre.

2.3. Kilder

Størsteparten av all informasjon vi i dag har om Det første, andre og tredje korstog kommer fra flere kroniker skrevet av deltakere på korstoget, eller personer som skrev ned beretninger basert på deltakere på korstoget. I tillegg kommer brev og andre dokumenter skrevet av korsfarere, samt

---

⁸³ Richard 1999: 160; Riley-Smith 1987: 98-99.

⁸⁴ Richard 1999: 277.

⁸⁵ Richard 1999: 220.

⁸⁶ Tyerman 1988: 188.

⁸⁷ Richard 1999: 220; Tyerman 1999: 75.

⁸⁸ Tyerman 1988: 75-76.

beretninger skrevet av øyenvitner som ikke deltok, men observerte korstoget.⁸⁹ Denne oppgaven baserer seg i all hovedsak på korstogets kroniker.

2.3.2. Den latinske kronike i den sentrale middelalder

Kroniken har sin bakgrunn i tidligere kristen historieskrivning. Skrivningen av kroniker ble i middelalderen hovedsakelig utviklet blant munkene, og dens forfattere var i all hovedsak geistlige. Forfatterne forsøkte ikke primært å gjenskape historien for sannhetens skyld, men tenkte på sannheten som den eksisterte i Bibelen. Dette innebar at de så sannheten som hvordan Guds vilje skjer gjennom historien. Historieskrivningens oppgave var å forstå historien gjennom å fortelle om begivenheter slik at Guds involvering skinte gjennom. På denne måten ble gode handlinger belønnet av Gud, mens dårlige handlinger ble straffet. Det var heller intet mål å skrive så sammenhengende som mulig, det vil si sammenhengen mellom forskjellige hendelser. Dette skyldes i stor grad kronikens muntlige tradisjon. En kronike ble gjerne delt opp i små deler, som ble lest under måltider i klostrene. Kronikene rapporterte hendelse for hendelse, isolert fra de andre hendelsene de tok for seg. Hendelsen var en *Ding an sich*.⁹⁰

Dette understrekes videre av Roger D. Hay. Kronikens forfattere skilte i liten grad mellom historie, preking, poesi, hagiografi og liturgi.⁹¹ Begrepet *Historia* innebar ikke en gjenfortelling av begivenhetene slik de faktisk skjedde, men innebar en kombinerende av fakta og åndelig forståelse. En kronikeskriver var i minst like stor grad en moralsk kommentator som en forteller av historien slik den skjedde.⁹² Til tross for dette understreker Hay at den middelalderske kronikeskriver til tross for å se på objektivitet som sekundært hadde evnen til å fortelle empirisk historie.⁹³

2.3.3. Generell kildeproblematikk

Historikeren Norman Housley identifiserer fire førstehåndskilder til Det første korstog. Disse er Fulker av Chartres *Historia Hierosolymitana*, Raymond av Aguilers *Historia Francorum Qui Ceperunt*

---

⁸⁹ Av ikke-vestlige kilder til korstoget gir prinsesse Anna Comenenas verk; Alexiaden, et godt bilde på korstoget. Dette til tross for enkelte feil grunnet at kroniken er skrevet fire tiår etter korstogets slutt. Verket beskriver korstoget fra et bysantinsk ståsted. I tillegg kommer brev og andre dokumenter skrevet av korsfarere under, etter og før korstoget; se eksempelvis Feiss og Cornwiser Slack 2001. Korstoget er også beskrevet i poesi og sagaer. Populærlitterære verk som *Chanson d'Antioche*, *Chanson de Geste* og *Chanson de Jerusalem* om Det første korstog, samt *Chanson de Roland* om kampen mellom kristendommen og Islam ble meget populære i samtiden, og deres popularitet vedvarte (Phillips 2007: 26-28). Denne oppgavens kildegrunnlag begrenser seg til korstogets kroniker, og benytter ikke brev eller andre dokumenter, riktignok med to unntak.

⁹⁰ Breisach 1983: 126-127. I tillegg var det også i klostrenes interesse å tilegne seg så mye rikdom som mulig. Desto mer populære og anerkjente kronikene var, desto større var mulighetene for romslige donasjoner fra konger, adelsmenn eller handelsfolk. I tillegg kan man også anta at en kronike der en konge ble fremstilt positivt økte mulighetene for at denne kongen gav klosteret penger, eiendommer eller lignende (Breisach 1983: 128).

⁹¹ Ray 1974: 35.

⁹² Ray 1974: 46-47.

⁹³ Ray 1974: 50.

Iherusalem, Gesta Francorum av en anonym forfatter og *Historia de Hierosolymitano Itinere* av Peter Tudebode. I tillegg nevner Housley at det finnes en rekke krøniker skrevet i etterkant av korstoget, og han trekker frem Guilbert av Nogent, Albert av Aachen og Robert av Rheims krøniker som eksempler.⁹⁴

Kildematerialet til Det første korstog er med andre ord omfattende. I denne oppgaven har jeg valgt å fokusere på fire kilder til korstoget. Tre av dem er allerede nevnt; Raymond av Aguilers,⁹⁵ Fulker av Chartres og *Gesta Francorum*. I tillegg har jeg valgt å bruke *Gesta Tancredi* som er en kilde skrevet i etterkant av korstoget basert på øyenvitnebeskrivelser fra deltakende korsfarere. Det må likevel påpekes at selv om tre av kildene er skrevet av deltakere på korstoget, låner både Fulker av Chartres og Raymond av Aguilers delvis sin informasjon fra *Gesta Francorum*,⁹⁶ mens Ralf av Caen⁹⁷ utelukkende ser ut til å basere seg på beretninger fra deltakende korsfarere. Med ett utvalg bestående av fire krøniker har jeg også valgt å utelate en rekke kilder til korstogene, ikke bare vesteuropeiske kilder, men også bysantinske og muslimske kilder. Når det gjelder ikke-vestlige krøniker har jeg valgt å ekskludere disse fordi jeg antar kjennskapen til statsutvikling blant ikke-vestlige krønikeskrivere er mindre omfattende enn den forståelsen for indre vesteuropeiske forhold vi finner hos de latinske krønikeforfatterne. Fokuset på utelukkende vesteuropeiske krøniker, og krøniker skrevet av vesteuropeere i Levanten gjelder også for kildene til Det andre og tredje korstog.

Årsaken til valget av disse fire kildene til Det første korstog er blant annet at de gir et godt bilde av korstogets geografiske nedslagsfelt. Krønikeskriverne har sitt opphav i Provence, Normandie, Chartres og Sør-Italia. Tre av dem er som nevnt førstehåndskilder og den fjerde presenterer et unikt bilde på nasjonal identitet, i tillegg til å være basert på øyenvitnebeskrivelser fra to av korstogets mest sentrale aktører. Utover dette er to av krønikeskriverne skrevet av geistlige øyenvitner, mens *Gesta Francorum* antakeligvis er forfatter av en ridder⁹⁸ og *Gesta Tancredi* er basert på øyenvitnebeskrivelser fra ridderskapet og det høyere aristokratiet.

Til tross for at denne oppgaven begrenser seg til fire kilder til Det første korstog, er dette likevel et ikke ubetydelig kildeomfang. Ettersom hendelsesforløpet i all hovedsak korresponderer

---

⁹⁴ Housley 2006: 29. For en mer omfattende gjennomgang av kildematerialet til Det første korstog, se Edgington 1997.

⁹⁵ Raymond av Aguilers deltok på korstogsekspedisjonen til Raymond sankt Gilles. Han kom antakeligvis fra Aguilers og ble ordinert til prest under korstoget. *Historia Francorum* er delvis basert på notater fra ridderen Pons av Balazun som døde på korstoget. Verket ble antakeligvis ferdigstilt rundt 1102.

⁹⁶ Edgington 1997: 56-57.

⁹⁷ Ralf var en kirkemann og kom antakeligvis fra Caen eller området rundt. Ralf deltok ikke på Det første korstog. Han skal ha blitt ordinert til prest rundt 1106. Deretter skal Ralf ha blitt rekruttert av Bohemond av Tarranto og fulgt ham på hans kampanje mot bysantinerne på Balkan i 1107. Etter dette skal Ralf på et eller annet tidspunkt ha forlatt Bohemonds følge og dratt til Antiokia der han skal ha tjent Tancred av Hauteville frem til hans død i 1112. Verket ble antakeligvis fullført før 1118 (Bacharach og Bacharach 2005: 1-4).

⁹⁸ I tillegg til *Gesta Francorum* kjenner man til enda en førstehåndskilde til korstoget skrevet av en ridder, Gregor av Bechada. Dette verket er derimot tapt (Phillips 2007: 20).

krønikene i mellom, presenterer Det første korstog en historisk begivenhet der man med stor grad av sikkerhet kan fastslå at krønikene er relativt sannferdige.⁹⁹

Kildeomfanget til Det andre korstog er langt mindre omfattende enn kildematerialet til Det første korstog. Dette har blant annet ført til at alle de mest sentrale vesteuropeiske kildene til korstoget har blitt trukket inn i oppgaven. Blant disse er også *De expugnatione Lyxbonensi*, som omtaler korsfarernes erobring av Lisboa. Tre av kildene er øyenvitnebeskrivelser til hendelsene som fant sted på Det andre korstog, men ingen av disse beskrivelsene er komplette. Vilhelm av Tyr¹⁰⁰ deltok ikke på korstoget, men er den eneste kilden som presenterer et komplett bilde av hele korstogets hendelsesforløp. Vilhelm baserer seg på øyenvitnebeskrivelser fra deltakende korsfarere.¹⁰¹ Kildenes generelle sannferdighet bekreftes av at de i likhet med kildene på Det første korstog samsvarer med andre beskrivelser av de samme begivenhetene.¹⁰²

Til tross for at Det tredje korstog ble preket i tilnærmet hele Vest-Europa fokuserer mesteparten av de mest sentrale krønikene til korstoget på Rikard Is bedrifter på korstoget. De fleste krønikeforfatterne har også forbindelser til Rikards angevinske imperium. Likevel ble det også skrevet krøniker av eksempelvis franske og tyske deltakere på korstoget, samt den latinske lokalbefolkningen i Levanten. Også til Det tredje korstog har jeg valgt å utelate enkelte kilder, men kildeutvalget presenterer likevel et bredt perspektiv på korstoget. Dette ettersom jeg bruker både engelske, franske og levantinske kilder. *Itinerariums* bok I inneholder i tillegg en tysk kilde til korstoget.¹⁰³

2.3.4. Forfatterskap

Gesta Francorum er skrevet i en enkel og deskriptiv stil. Kilden har også færre normative referanser til Guds innblanding på korstoget enn de andre krønikene som beskriver Det første korstog. Dette kan ha en sammenheng med verkets forfatter. Verkets enkle stil samt enkelte referanser i

---

⁹⁹ En krønikes sannferdighet kan sjekkes ved å sammenligne dens beskrivelser av begivenhetene på korstoget med andre krøniker som beskriver de samme hendelsene. Dette betyr ikke at man dermed nærmest ukritisk kan godta alt krøniken beskriver som historiske fakta, men at man likevel kan danne seg et rimelig klart bilde av korstogets hendelsesforløp, dets sentrale aktører og lignende.

¹⁰⁰ Vilhelm av Tyr skal ha blitt født rundt 1130 i Kongeriket Jerusalem av foreldre som antakeligvis hadde italiensk opphav. Han ble utdannet i Tyr og Vest-Europa og ble i 1167 innsatt som erkediakon i Tyr, hvor han i 1174 ble erkebiskop. Samtidig skal han også ha blitt ansatt som lærer for kong Amalrik I av Jerusalems (1162-1174) sønn prins Baldwin, senere konge av Jerusalem (1174-1185). *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum* er ett av tre verk vi kjenner til at Vilhelm har skrevet, men de to andre er tapt. *Historia* skal ha blitt fullført i 1184, like før Vilhelms død (Evans 1943: 4-15).

¹⁰¹ Evans 1943: 38

¹⁰² Gingerick Berry 1948: 21 Vilhelm av Tyr's beskrivelser av hendelsene ved beleiringen av Damaskus stemmer eksempelvis godt overens med den damaskenske krønikerens Ibn Al-Qalanisis øyenvitnebeskrivelser. Se eksempelvis Gibb 1932: 283-287; Damaskuskrøniken.

¹⁰³ Nicholson 2001: 9. For en samling av tyske kilder til korstoget se Chroust 1928.

selve krøniken har ført til at verket hevdes å ha blitt skrevet av en ridder.¹⁰⁴ Denne ridderen skal videre ha vært av normannisk opphav, og han skal ha hatt sin opprinnelse fra de normannerne som invaderte og bosatte seg i Sør-Italia og Sicilia fra 1018.¹⁰⁵ Ifølge Rosalind Hill skal forfatteren ha kommet fra Apulia.¹⁰⁶ Han skal videre ha tilhørt Bohemund av Tarrantos (1085-1111) korsfarerkontingent, og skal antakeligvis ha vært blant hans mest betrodde riddere. Under korstoget skal forfatteren ha forlatt Bohemunds følge, og tjenestegjort i Raymond sankt Gilles (1094-1105) korsfarerhær.¹⁰⁷ Dette skal ha skjedd etter slaget mot Kerboga ved Antiokias murer.¹⁰⁸ Det er sannsynlig at *Gesta Francorum* opphavsmann var skrivefør, selv om vi ikke vet med sikkerhet om han skrev verket selv eller dikterte det til en prest. Skriveføre riddere tilhørte sjeldenhetene i perioden 1095-1099, men de forekom.¹⁰⁹ Også bok I av *Itinerarium* antas å være forfattet av en korsfarer, igjen kanskje en skrivefør ridder.¹¹⁰ Hans Mayer hevder bok I skal ha blitt skrevet av en prest fra tempelridderordenen. Helen J. Nicholson hevder derimot at dette ikke stemmer overens med verkets beskrivelse av tempelridderne på en rekke punkter. Hun påstår at teksten heller er skrevet av en korsfarer, muligens en engelsk korsfarer. Dette grunnet referanser til Henrik II av England (1154-1189), og erkediakonen av Colchester. Nicholson antar at denne korsfareren deltok ved beleiringen av Acre, og satte sammen *Itinerariums* bok I basert på skildringer og skrifter fra andre korsfarere.¹¹¹

De andre kildene til korstogene er tilnærmet utelukkende skrevet av kirkemenn. Dette med unntak av *Lyon-Eraclès* som skal være basert på en kilde forfattet av en knekt i Balian av Ibelins (1169-1193) tjeneste¹¹² *Lyon-Eraclès* og skiller seg også ut fra de andre kildene, med unntak av Ambroises¹¹³ *Estorie de la guerre sainte*, i og med at den er forfattet på gammelfransk.¹¹⁴

Med unntak av disse kildene er samtlige andre kilder forfattet av kirkemenn. Flertallet, som eksempelvis *Gesta Tancredi*, *de Profectione Ludovici in Orientem*, og *Historia Francorum Qui Ceperunt*

---

¹⁰⁴ Ikke alle er enige i denne teorien, og det argumenteres også for at forfatteren var en geistlig (Edgington 1997: 55). Denne oppgaven går ut fra at forfatteren av *Gesta Francorum* var en ridder.

¹⁰⁵ Hill 1962: 11-13.

¹⁰⁶ Hill 1962: 11.

¹⁰⁷ Hill 1962: 13.

¹⁰⁸ Hill 1962: 76, *Gesta Francorum* bok X, kap 32.

¹⁰⁹ Hill 1962: 14. Hvor stor andel av ikke-geistlige personer som kunne lese eller tok del i offentlige høytlesninger i perioden er uvisst, men det antas at det skrevne ord var tilgjengelig for flere enn den intellektuelle eliten (Melve 2001: 89).

¹¹⁰ Nicholson antar bok I ble ferdigstilt allerede i 1192, mens bøkene II-V forfattet av Rikard av Templo skal ha blitt ferdigstilt rundt 1220, før 1222 (Nicholson 2001: 10-11).

¹¹¹ Nicholson 1997: 7-10. Blant annet skal kildens beskrivelse av Fredrik Barbarossas tyske hærs bedrifter på veien østover være en avskrift fra en tysk øyenvitnebeskrivelse av korstogsekspedisjonen.

¹¹² Edbury 1996: 4-5. *Lyon-Eraclès* tar for seg perioden 1184-1197. Frem til 1187 er verket basert på Balian av Ibelins knekt Ernouls tapte krønike. Fra 1187 til 1197 er verkets innhold unikt (Edbury 1996: 3-5).

¹¹³ Ambroise var en normannisk poet og kirkemann som fulgte Rikard Is ekspedisjon på Det tredje korstog. Han skrev ned sine erfaringer på korstoget i verket *Estorie de la guerre sainte*, som er skrevet på vers. Verket ble ferdigskrevet omkring 1195.

¹¹⁴ Edbury 1996: 3; Ailes 2003 I: 12. Ambroise skriver på en normannisk dialekt av gammelfransk.

Iherusalem, er forfattet av lavere kirkemenn, mens *Gesta Frederici* og *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum* begge er forfattet av erkebiskoper, henholdsvis erkebiskop Vilhelm av Tyr i Det hellige land og erkebiskop Otto av Freising¹¹⁵ i Tyskland. Begge betydelige både som kirkemenn og samtidige historikere.¹¹⁶ Ettersom krønikeskrivningen i middelalderen som nevnt ble utviklet i klosteret bærer samtlige av de geistlige krønिकene preg av en rekke kjennetegn for den monastiske krønikeskrivningen. Disse kjennetegnene går også igjen i krønिकene skrevet av ikke-geistlige personer, men er som nevnt mindre utpreget. Et godt eksempel på det monastiske preget i den geistlige krønikeskrivningen forklares av Bernard S. Bacharach og David S. Bacharach når de skriver om Ralf av Caens motiver med *Gesta Tancredi*. Ralfs mål var å fremme gode og fraråde onde handlinger.¹¹⁷ Måten han ville gjøre dette på var å komme med en rekke eksempler fra fortiden. Ralf skal ha hevdet at det var historikerens oppgave å skrive ned det som burde bli lest, og ikke bare det som folk ville like å lese. Ifølge Ralf var historie noe folk skulle lære av.¹¹⁸ Teksten skulle formidle både et deskriptivt og normativt budskap til sin tilhørermasse. Deskriptivt gjennom å fortelle om normannerne, da spesielt Tankreds bedrifter på korstoget. I tillegg til tekstens normative budskap, nemlig å vise forskjellene på rett og galt.

Tilsvarende gir Otto av Freising et klart inntrykk av guddommelig inngripen da han forklarer årsakene til at Det andre korstog feilet. Otto begrunner Det andre korstogs fiasko med at Gud ikke fant dets deltakere verdige suksess. Dette fordi at korsfarerne til tross for deres gode intensjoner syndet mot Gud. Korstoget feilet grunnet korsfarernes stolthet og arroganse. De æret ikke Gud, og dermed var fiaskoen selvpåført. Korsfarerne fortjente ifølge Otto dermed den skjebne de fikk.¹¹⁹ Vi ser her en klar sammenheng til et av krønicens kjennetegn. Guds vilje skinner igjennom, og korsfarerne straffes.

Forfatterne til de forskjellige kildene jeg har valgt presenterer også et bredt spekter av nasjonale identiteter. Eksempelvis er tre av krønिकene skrevet av normannere. Disse er *Gesta Francorum*, forfatter av en italiensk normanner, og *Gesta Tancredi* og *Estorie de la guerre sainte*, begge skrevet av normannere fra Normandie.¹²⁰ Forfatteren av *De expugnatione Lyxbonensi*, Raul,¹²¹ var en

---

¹¹⁵ Otto av Freising ble født rundt 1110. Han var sønn av markgreve Leopold III av Østerrike (1095-1136), og Agnes, datter av keiser Henrik IV (1056-1106). Fra morssiden var Otto onkelen til Fredrik Barbarossa. Otto studerte i Paris. Etter utdannelsen sin skal han i 1133 ha sluttet seg til Cisterianerordenen og ble abbed ved Morimond i Champagne. I 1137 skal Otto ha blitt valgt til biskop av Freising, en posisjon han i beholdt frem til sin død i 1158. I tillegg til *Gesta Frederici* forfattet Otto også verket *Chronica sine Historia De Duabus Civitatibus*, som omhandler verdenshistorien frem til 1106, med fokus på Europa og den nære orienten (Mierow 2004: 3-4; Mierow 1966: 23-28).

¹¹⁶ Babcock og Krey 1943 A: 26; Mierow 1966: 3.

¹¹⁷ B. S. Bacharach og D. S. Bacharach 2005: 5.

¹¹⁸ B. S. Bacharach og D. S. Bacharach 2005: 5.

¹¹⁹ *Gesta Frederici* bok I, kap 65. Mierow 2004: 106.

¹²⁰ Ailes 2003 II: 2; Bacharach og Bacharach 2005: 1.

¹²¹ Raul var en relativt betydelig anglofransk prest som deltok på ekspedisjonen som tok Lisboa. Han skal ha vært nært tilknyttet Hervey av Glanvill som var en av ekspedisjonens ledere. *De expugnatione* er et lengre narrativ om beleiringen av Lisboa skrevet i brevform, med en klar adressert mottaker, Osbert av Brawdesy. Verket ble

engelskmann av fransk opprinnelse.¹²² Også Rikard av Devizes¹²³ og begge forfatterne av *Itinerarium* var antakeligvis engelskmenn, enten anglonormannere eller engelskmenn av fransk opprinnelse.¹²⁴ I tillegg er både Fulker av Chartres, Raymond av Aguilers, Odo av Dueil og Rigord¹²⁵ franskmenn, mens Otto av Freising og Helmond av Bosau¹²⁶ er tyskere. *Lyon-Eraclès* og *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum* er forfattet av representanter for den vesteuropeiske befolkningen i Levanten. Etersom jeg fokuserer på statsutvikling i England, Tyskland og Frankrike gir dermed kildene et bredt geografisk perspektiv på korstoget. De levantinske kildene er også viktige. Vilhelm av Tyr var en meget velorientert krønikeforfatter som presenterer hele Det andre korstogs hendelsesforløp. I tillegg gir han blant annet et godt bilde på hvordan Europas mektigste herskere ble mottatt i Levanten. *Lyon-Eraclès* gir også en verdifull beskrivelse av hvordan Vest-Europas mektigste menn ble mottatt i Levanten og presenterer videre en god motvekt til Ambroise og *Itinerarium* ettersom *Lyon-Eraclès* ikke er skrevet for Rikard I.

2.3.5. Biografiske kroniker

Av kildene jeg bruker til korstogene er flere skrevet på vegne av en hersker eller en enkeltperson. Disse er *Gesta Tancredi* på Det første korstog som i hovedsak beskriver Tankred av Antiokias (1100-1112) bedrifter på korstoget. *Gesta Frederici* av Otto av Freising og *De profectione Ludovici VII in Orientem* som er skrevet for keiseren av Tyskland, Fredrik Barbarossa og kong Ludvig VII av Frankrike. I tillegg beskriver bok II-V i *Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi* kong Rikard I av Englands bedrifter på Det tredje korstog, og Rigords *Gesta Philippi Augusti*, omhandler de første tiårene av Filip Augustus regjeringstid i Frankrike, inkludert hans bragder på Det tredje korstog.

Kildene som er skrevet på vegne av en hersker presenterer enkelte utfordringer for bruk at dem som kilder til korstoget. Etersom de er skrevet på vegne av en person er det sannsynlig at de presenterer vedkommende i et positivt lys og at de kanskje overdriver protagonistens betydning som aktør på korstogene. En klar fellesnevner for samtlige av kildene er også at de gir

---

antakeligvis ferdigstilt i 1148, men dagens oversettelse baserer seg på et manuskript fra 1160 eller 1170-tallet (Phillips 2001: 20-21). Til tross for at *De expugnatione* er skrevet som et brev inneholder verket de fleste sjangerkjennetegnene for den monastiske krøniken.

¹²² Phillips 2000: 20-21.

¹²³ Rikard av Devizes var antakeligvis fra Devizes i dagens Sør-England. Han skrev *Chronicon de rebus gestis Ricardi Primi*, som antakeligvis ble ferdigstilt i 1192 og dekker Rikard Is første 3 år som konge av England. Utover dette er lite kjent om Rikard av Devizes.

¹²⁴ Appleby 1963: 11; Nicholson 2001: 6-9.

¹²⁵ Rigord var opprinnelig en lege, men gikk inn i en munketilværelse ved sankt Denis i 1189. Her skrev han verket *Gesta Philippi Augusti* som tar for seg Filip Augustus bedrifter som konge fra 1179 til 1207.

¹²⁶ Helmond var prest av Bosau i Nord-Tyskland fra 1156. Han beskriver Det andre korstog i sitt verk *Chronica Slavorum*, historien om slaverne, som ble fullført i 1172.

et generelt positivt bilde av hovedaktøren. Til tross for dette presenterer enkelte av kildene også mindre positive sider av de personer de er skrevet for.¹²⁷

Et eksempel på en herskerbiografisk kilde er Odo av Dueils *De profectione Ludovici VII in Orientem*. Odo skriver om korstoget fra kongen av Frankrike, Ludvig VIIIs perspektiv. Denne kilden fokuserer riktignok utelukkende på Det andre korstog, men det er Ludvigs reise til Østen det fortelles om. Fremstillingen av kongen av Frankrike er tilsvarende positiv. Oppsummert skriver Gingerick Berry at Odos motiver for å skrive historien om den franske ekspedisjonen var å vise sin takknemlighet og beundring for sin konge. Samtidig ønsket Odo å forklare hvorfor korstoget mislyktes. Gingerick Berry hevder Odo gjorde dette delvis for å skrive for fremtidige korsfarere. Dette for å forhindre at de gjorde de samme feilene som korsfarerne på Det andre korstog hadde gjort.¹²⁸ Tekstens lesere er dermed antakeligvis ment å være eventuelle fremtidige korsfarere. I tillegg gjør Odo det klart at teksten er ment for en spesifikk person, nemlig Suger abbed ved Sankt Denis (1122-1151). Odo mente at hans fortelling om Ludvigs bedrifter på korstoget kunne brukes av Suger til å skrive en historie om Ludvigs liv og virke. Denne teksten skulle igjen leses eller bli lest av fremtidige konger, som et eksempel på hvordan en konge skulle leve.¹²⁹

Odos intensjon med kilden presenterer således klare problemer. At kilden var intendert for fremtidige konger og skulle fungere som et eksempel på hvordan en konge skulle leve viser kildeforfatterens klare normative intensjoner. Kilden fremstiller den gode konge, et eksempel for fremtidige generasjoner av franske konger. Dermed blir det ikke bare naturlig, men nødvendig at kongen fremstilles positivt. Samtidig var Odo Ludvigs personlige prest på korstoget, og oppholdt seg på store deler av korstoget ved kongens side. Når Odo for eksempel skriver om den tyske hæren og dens bedrifter under korstoget, hevder Gingerick Berry at Odo her baserer seg på forklaringer fra øyenvitner til disse episodene samt sine egne observasjoner.¹³⁰ En kan dermed regne med at den informasjonen Odo kommer med er relativt korrekt, til tross for at Ludvig trolig fremstilles i overkant positivt. Et hovedproblem med verifiseringen av Odos verk blir likevel at hans fortelling er den eneste tilnærmet fullstendige øyenvitnebeskrivelsen av Det andre korstog som vi har. Likevel kan svært mye av det Odo beskriver kontrolleres med andre langt mindre omfattende kilder, i tillegg til Vilhelm av Tyrns kronike. Ifølge Gingerick Berry bekrefter

---

¹²⁷ Odo av Dueil er eksempelvis ikke helt ukritisk til Ludvig VII (Phillips 2007: 185), og *Lyon-Eracles* bekrefter i stor grad *Itinerariums* fremstilling av Rikard I som Det tredje korstogs mest sentrale aktør under kampene i Levanten.

¹²⁸ Gingerick Berry 1948: 16-18.

¹²⁹ Gingerick Berry 1948: 3-5, *Epistolae Odonis. De Profectione* overlever i en samling av manuskripter fra 1100-tallet (Gingerick Berry 1948: 32). Verket er antakeligvis ferdigstilt i perioden 1149-1162, fra Odo returnerte fra korstoget til hans død.

¹³⁰ Gingerick Berry 1948: 19.

disse kildene i stor grad Odos fremstilling av begivenhetene.¹³¹ I tillegg til Odo av Dueil skriver også Otto av Freising om Det andre korstog. Også Otto skriver for en person, nemlig Fredrik Barbarossa. Otto av Freising skal ha fått i oppdrag å skrive krøniken av Barbarossas kansler.¹³² Det andre korstog utgjør også bare en liten del av verket. Inndelt i fire bøker tar *Gesta Frederici* for seg perioden fra omtrent 1075 til 1160/69.¹³³ *Gesta Tancredi* er i motsetning til de andre kildene ikke skrevet for en hersker eller fremtidig hersker, men en aristokrat. Dermed kan vi anta at Ralfs intenderte lesergruppe for verket kan være andre enn herskerbiografiene. Denne kilden er trolig heller ment for det vesteuropeiske aristokratiet enn fremtidige konger.

Til tross for at de overnevnte kildene er skrevet for spesifikke konger og aristokrater må det likevel påpekes at ingen av kildene er tilsvarende dagens biografier. Otto av Freising skrev om Fredrik Barbarossas bedrifter, ikke hans liv og virke; han skrev ikke *Vita Frederici*, men *Gesta Frederici* og tilsvarende gjelder også for de andre krønikeforfatterne.¹³⁴ Således er samtlige av de biografiske krønikene likevel mer eller mindre gode kilder til korstogets hendelsesforløp, og omhandler ikke bare herskeren eller kildens protagonist.

2.3.6 Generelle korstogskroniker

Som jeg vil komme tilbake til i kapittel tre, er flertallet av kildene til Det første korstog skrevet for å fortelle om korsfarenes bedrifter på korstoget. I hovedsak fokuserer ikke kildene på dådene til enkeltpersoner, men alle korsfarerne. Eksempelvis er *Gesta Francorum* forfattet for å informere om franskmennenes bedrifter på korstoget. Kildens sentrale protagonist er korsfarerne generelt, som i hovedsak omtales som franskmenn. Et annet eksempel på en slik kilde er *Historia Hierosolymitana* av Fulker av Chartres.

Historia Hierosolymitana, tar for seg Det første korstog fra korstoget ble preket for første gang ved Clermont i november 1095, selve korstoget og det tidlige årene av kongeriket Jerusalem frem til 1127. Krønikens første ti kappitler er helt uavhengige av andre kilder, og omhandler korstoget fra dets forløp og forberedelser frem til slaget ved Dyrroaleum.¹³⁵ Etter dette baserer Fulker seg delvis på *Gesta Francorum* og Raymond av Aguilers som kilder til korstoget.¹³⁶ Den delen av verket som omhandler Det første korstog ble antakeligvis ferdigskrevet i 1105.¹³⁷ Om

---

¹³¹ Gingerick Berry 1948: 21.

¹³² Breisach 1983: 125.

¹³³ Mireow 2004: 3-4. Årene fra 1161-69, ble senere publisert som et tillegg til teksten. Otto av Freising er heller ikke tekstens eneste forfatter, Bok III-IV ble forfattet av den relativt ubetydelige kirkemannen Ranhevin, som lite er kjent om, Bok I som omhandler Det andre korstog er forfattet av Otto.

¹³⁴ For forskjellen på *Vita* og *Gesta*, se Bagge 2002: 20.

¹³⁵ Slaget fant sted på Den anatoliske høyslette, da korsfarerne var på vei mot Antiokia etter å ha erobret Nikea. Ved Dyrroaleum beseiret korsfarerne tyrkerne i et omfattende slag.

¹³⁶ Fink 1969: 25-26.

¹³⁷ Fink 1969: 20.

formålet med sin egen tekst skriver Fulker at han skriver historien om ekspedisjonen for å lære uinformerte mennesker om de hendelser som fant sted under reisen til Jerusalem. Han forteller historien slik han så den med sine egne øyne.¹³⁸ Videre skal Fulker også ha skrevet om korstoget for å få flere menn til å ta korset for å kjempe for Det hellige land.¹³⁹ Dette peker på verkets intenderte lesergruppe, som i alle fall delvis må ha vært våpenføre menn. En kan da anta at dette er ridderklassen, i alle fall den delen av ridderklassen med evne til å lese, eller få noen til å lese for den. Ut fra Fulkers opphav kan en dermed anta at verket er rettet mot det franske aristokratiet. Både Raymond av Aguilers *Historia Francorum Qui Ceperunt Iberusalem*, og *Gesta Francorum* skal ha vært skrevet for tilsvarende lesergrupper, og de skal også ha blitt forfattet av krønikeskrivere med tilsvarende motiver.

2.4. Konklusjon

Da historievitenskapen ble utviklet på 1800-tallet ble de litterære kildene fra antikken, middelalderen og renessansen behandlet med stor skepsis blant faghistorikere. Kilder som krøniker ble sett på som partiske, fordomsfulle, fulle av feil og generelt upålitelige.¹⁴⁰ Dersom man ser på kildene til eksempelvis Det første korstog, er det åpenbart at disse kildene er partiske, og tilsvarende åpenbart at de inneholder enkelte feil. Når det gjelder det generelle hendelsesforløpet kan kildene derimot sjekkes opp mot hverandre. Slike komparasjoner mellom uavhengige kilder viser et forbløffende samstemt hendelsesforløp, ofte også på detaljnivå.¹⁴¹ Dette gjelder også for kildene til de to andre korstogene. Oppsummert er det neppe mange historiske begivenheter fra den sentrale middelalder som kan vise til et så bredt kildegrunnlag som de første tre korstogene, noe som trolig har bidratt til den omfattende forskningslitteraturen om emnet.

Det er skrevet mye litteratur om korstogene, men som jeg har vært inne på dreier mesteparten av forskningslitteraturen seg om korsfarernes motiver, rekruttering, logistikk og militære aspekter ved korstogene. I tillegg er forholdet mellom korsfarerne og muslimene et voksende forskingsfelt. Min oppgave kommer primært ikke til å dreie seg om noen av disse aspektene, men heller forholdet mellom korstogene og statsutvikling, og mer spesifikt hvordan krønikeforfatterne til Det første, andre og tredje korstog fremstiller forskjellige aspekter ved denne problematikken. Ettersom dette er et tema som tidligere forskning i beste fall har behandlet sekundært, stiller min oppgave seg på mange måter på siden av forskningslitteraturen om

---

¹³⁸ *Historia Hierosolymitana* bok I kap 5.

¹³⁹ Fink 1969: 24-25.

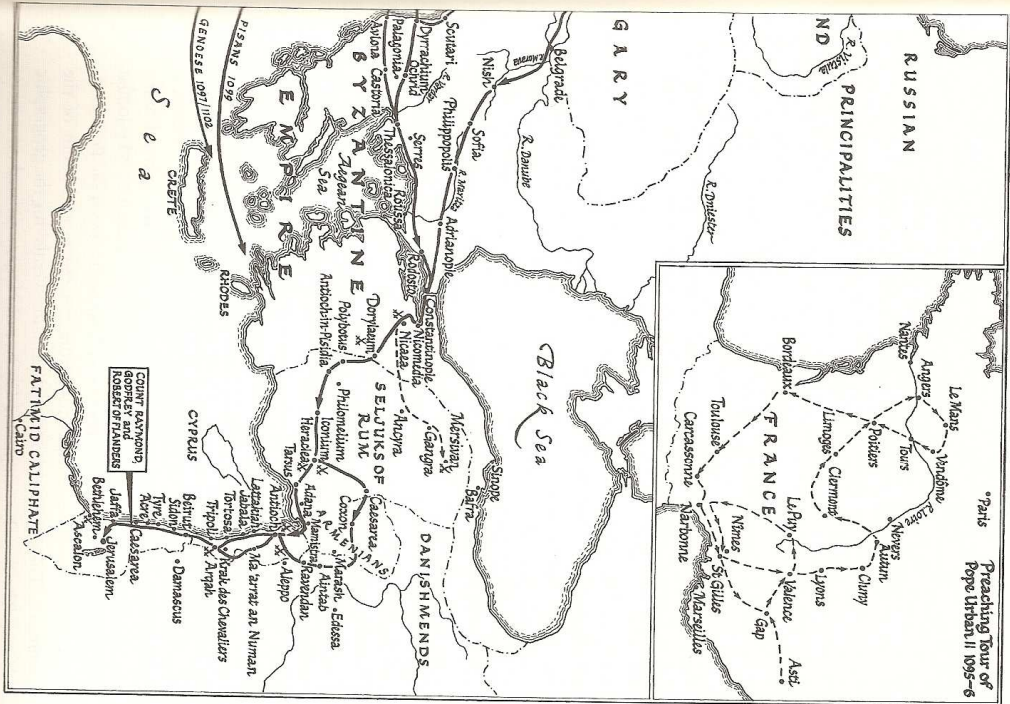
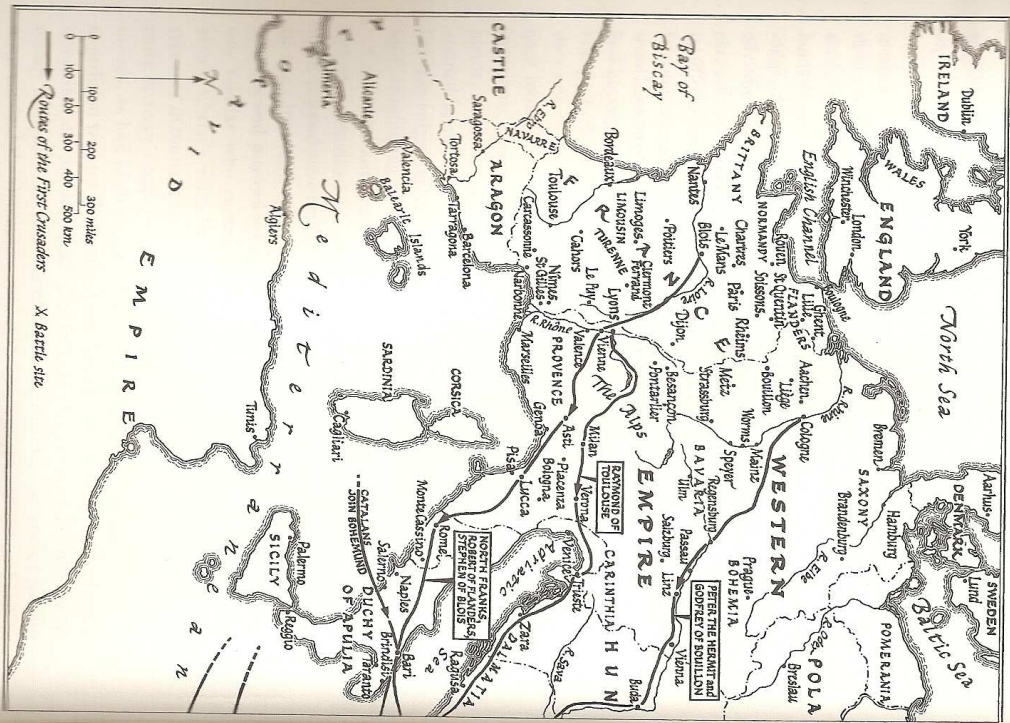
¹⁴⁰ Bagge 2002: 2.

¹⁴¹ Se eksempelvis de forskjellige forfatternes beskrivelse av slaget mellom korsfarerne og Kerbogas hær ved Antiokias murer (kap 3, pkt 3.4.2).

korstogene. Dette presenterer både muligheter og utfordringer. En masteroppgave som omhandler et felt som er så ”gjennomforsket” som korstogene kan fort ende opp i en oppsummering av tidligere arbeid av korstogshistorikere. Samtidig er det vanskeligere å posisjonere seg i forskingsdebatten når en tar for seg relativt upløyd mark innenfor korstogshistorien. Til tross for manglende forskning på sammenhengen mellom statsutvikling og korstogsvirksomheten, tilsier resultatene i denne oppgaven at dette er et såpass interessant og viktig felt innenfor korstogsforskningen, og europeisk statsutvikling i middelalderen, at det er et felt det bør forskes mer på.

Kart 1. Europa i 1095 og rutene til Det første korstog

3. Europa før korstogene og Det første korstog

3.1. Det fragmenterte Vestfrankerriket

På 900-tallet kollapset maktbasen til de karolingiske kongene i Vestfrankerriket. Fra 950-tallet var kongemakten lite annet enn symbolsk. Dette fordi kongen mistet makten over de forskjellige provinsene til lokale fyrster. Den siste karolingiske kongen, Ludvig V (954-987) døde i 987 og ble erstattet av Hugo Capet (987-996). Dermed ble det Capetiske dynasti grunnlagt. Hugo arvet tittelen ”konge over frankerne” fra de karolingiske kongene, og med dette deres autoritet. I tillegg beholdt han karolingernes tette bånd til den katolske kirken, og var av kirken anerkjent som Vestfrankerrikets øverste fyrste. Formelt var det ingen fyrste i Frankrike som kunne sidestille seg med kongen. Hugo arvet derimot også den manglende reelle kontrollen over Frankrike fra karolingerkongene. Hans autoritet strakk seg i realiteten ikke utover kongens kjerneområder i *Ile de France*, rundt Paris. Aristokratiet kunne i realiteten styre sine provinser som sine egne kongedømmer. Kongemakten i Frankrike var fortsatt symbolsk.¹⁴²

Den fragmenterte situasjonen i Frankrike forble den samme også for Hugo Capets etterfølgere. Ifølge historikeren Robert Fossier bestod Hugos sønn Robert den Frommes (996-1031) maktbase av mindre vasaller, venner og adelsmenn fra *Ile de France*.¹⁴³ Det skulle gå lang tid før kongen av Frankrike kunne utøve reell autoritet over sine undersåtter og vasaller, men med det Capetiske dynasti hadde Frankrike fått seg en stabil og levedyktig kongsætt.

3.1.2. Tyskland og reformpavedømmet

Det tyske riket omfattet nesten hele det sentrale Europa. Fra Holstein til Roma og Lotharingia til Böhmen var keiseren den øverste regent.¹⁴⁴ I likhet med kongen av Frankrike måtte keiseren av Tyskland også ta hensyn til sterke lokale fyrster. Den siste karolingiske keiseren, Ludvig Barnet, (899-911) etterlot seg et maktvakuum, men i 919 overtok et nytt dynasti under Henrik I (919-936) makten i Tyskland. Henriks etterfølgere tok hans far Otto av Saksens (881-912) navn, og har dermed gitt Tyskland i perioden navnet: ”Det Ottonske Tyskland”.¹⁴⁵

Tyskland var i perioden preget av stadige angrep fra en ny trussel fra den ungarske sletten, nemlig magyarene.¹⁴⁶ Det var under det Ottonske dynastiet at tyskerne klarte å slå tilbake de

---

¹⁴² Fossier 1997: 142-143.

¹⁴³ Fossier 1997: 143.

¹⁴⁴ Fossier 1997: 138; Reuter 1991: 330.

¹⁴⁵ Collins 1999: 394. Det Ottonske dynastiet varte frem til 1024, da det ble erstattet av det Saliske dynasti (1024-1125).

¹⁴⁶ Magyarene er forgjengerne til dagens ungarene. De var et finsk-ugrisk folkeslag som opprinnelig skal ha kommet fra de sørrussiske steppene, og var et tradisjonelt steppesfolk som kjempet til hest. De invaderte den ungarske sletten på slutten av 800-tallet, og herjet store deler av det kontinentale Europa på 800 og 900-tallet (Collins 1999: 397-399).

magyarske hærene. Dette gav dynastiet mye av sin legitimitet, og spesielt under Henriks etterfølger Otto I (936-973) styrket keisermakten seg.¹⁴⁷ Under Otto II (973-983) og Otto III (983-1002) ble keisermakten til tross for enkelte tilbakeslag konsolidert, og keiserlig kontroll over kirken ble utvidet. Kirken kom fra nå av til å fungere som en viktig del av statsadministrasjonen.¹⁴⁸

De tyske keiserne forsøkte å gjøre sin makt gjeldende også i Italia. Maktkampen i Italia førte også keiserne på kollisjonskurs med pavemakten og Bysants, som fremdeles formelt styrte et fåtall italienske byer.¹⁴⁹

Keisermakten ble ytterligere svekket under investiturstriden som varte fra 1075 til 1122. Striden var formelt en kamp om hvem som hadde retten til å utnevne biskoper, men gikk egentlig ut på hvem som hadde retten administrasjonen av kirkens store landområder. Dette la videre grunnlaget for Henrik IV (1056-1106) sin kontroll over pavestaten og Italia. Keiseren av Tyskland var på denne tiden den mektigste fyrsten i hele Europa, og da striden endte med seier for pavemakten og pave Gregor VII (1073-1085) innebar dette en maktforskyvning til fordel for pavemakten.¹⁵⁰ Dette fikk videre følger for maktforholdet mellom de sekulære herskerne og pavemakten i hele det katolske Europa.

Den teoretiske maktfordelingen mellom pavekirken og Europas verdslige fyrster hadde til da vært at konger og keisere styrte den verdslige verden, mens kirken styrte den religiøse sfære. Dette ble symbolisert gjennom teorien om de to sverd. Det ene sverdet symboliserte fyrstenes tvangsmakt og var det materielle sverdet, det andre sverdet symboliserte den kirkelige makten til å bannlyse. Mens det materielle sverdet tidligere hadde blitt definert som de verdslige fyrstenes sverd og kun det åndelige sverdet hadde blitt tillagt kirken, mente Gregor at begge sverdene tilhørte kirken. Europas verdslige fyrster hadde kun sin makt i et slags vassfallforhold, der de i realiteten styrte på vegne av, og var underlagt pavekirken.¹⁵¹

I.S. Robinson hevder Gregors beslutning om å ta en aktiv rolle i Vest-Europas verdslige politikk skyldtes den pavelige forståelse av at kun konge og keisermakten hadde makt til å få bukt med problemene rundt klerikale ekteskap og betaling for embeter i den katolske kirken. Gregor

---

Magyarenes raid ble stoppet etter en rekke nederlag som kulminerte i slaget ved Lechfelt i 955, der Otto I påførte dem et katastrofalt nederlag (Müller-Mertens 1999: 247-248). Magyarene fikk sin første kristne hersker i 997, og sankt Stefan ble offisielt kronet til konge rundt år 1000. Fra nå av var magyarene tilknyttet det katolske Europa. For mer om magyarene i middelalderen, se Engel 1998.

¹⁴⁷ Otto I fikk keisertittelen av pave Johannes XII i 962.

¹⁴⁸ Müller-Mertens 1999: 250-260. For mer om keiserens bruk av kirken som en del av statsapparatet, "Rikskirkesystemet", se kap 5 pkt 5.1.3.

¹⁴⁹ Collins 1999: 404-409; Müller-Mertens 1999: 253. Bysants eller Det bysantinske imperiet er et moderne uttrykk brukt på Østromerriket. Østromerriket falt ikke før De osmanske tyrkerne erobret Konstantinopel i 1453. Etter nederlaget ved Manzikert i 1071 hadde tilnærmet hele rikets besittelser i Lilleasia gått tapt. I 1095 omfattet riket dermed dagens Hellas, de europeiske delene av dagens Tyrkia og deler av Balkan (Bagge 2004: 49, 131).

¹⁵⁰ Melve 2001: 86-88.

¹⁵¹ Robinson 1990: 295-298.

skal videre ha ment at det var de verdslige fyrstenes plikt å hindre disse syndene i kirken, og at Europas fyrster hadde feilet i denne oppgaven. Når de verdslige maktene ikke gjorde sin plikt måtte derfor pavemakten gripe inn og hevde sin makt også i den verdslige sfære. Dette innebar først og fremst en konfrontasjon med pavens symbolske beskytter, den tyske keiseren. Denne første store konfrontasjonen mellom Europas mektigste verdslige fyrste og pavemakten pågikk mens Det første korstog ble preket.¹⁵²

3.1.3. England og dens erobrere

Etter Romerriket trakk seg ut av England på 400-tallet ble de romaniserte bretonerne som utgjorde landets befolkning snart underlagt nye herrer. De germanske saksene begynte samtidig å invadere England, som snart var delt opp i en rekke saksiske småriket.¹⁵³ Fra omkring 600-tallet ble også sakserne kristnet. Raidet på Lindisfarne i 793 markerte starten på en ny bølge av invasjoner, denne gangen fra vikingene. På 900-tallet klarte kong Svein av Danmark (986/7-1014) å invadere og samle England.¹⁵⁴ Danskene ble etter hvert slått tilbake av anglesakserne, og i 1066 ble Harald Godwinson (1066) konge over et samlet England. 1066 markerte også slutten på anglesaksernes regjeringstid. Dette året klarte Harald Godwinsons menn først å slå tilbake et norsk invasjonsforsøk ledet av kong Harald Hardråde (1047-1066), før de senere på året måtte gi tapt for en normannisk invasjon ledet av Wilhelm Erobreren (1066-1087).¹⁵⁵

Normannerne stammet fra danske og norske vikinger som hadde slått seg ned i den franske regionen Normandie, nord for *Ile de France* på 900-tallet. Denne regionen var da en del av Frankerriket, og i 1066 hadde normannerne i stor grad blitt innlemmet i den frankiske kultur og samfunnsorden. Normannerne beholdt likevel en egen identitet og visse skandinaviske strukturer.¹⁵⁶ 1000-tallet ble en tid for betydelig normannisk ekspansjon. Normannerne erobret territorier både i Italia og England. Etter erobringen av England hadde Vilhelm knust sine anglesaksiske rivaler ved Hastings, noe som på sikt styrket hans maktbase.¹⁵⁷ Vilhelm delte videre opp riket mellom sine adelsmenn, som ble vasaller under ham. Han innførte dermed føydale strukturer i England. Mange av normannerne hadde også landeiendommer på begge sider av Den engelske kanalen. England beholdt dermed båndene til kontinentet.¹⁵⁸

---

¹⁵² Robinson 1990: 295-301. For mer om den tyske keiseren som pavemaktens beskytter, se kap 4 pkt 4.2.2, og n279.

¹⁵³ Hoyt 1966: 70-71.

¹⁵⁴ Keynes 1999: 483.

¹⁵⁵ Chibnall 2004: 197-199.

¹⁵⁶ Webber 2005: 18-22; Chibnall 2004: 195. Normannerne ser blant annet ut til å ha hatt en slags leidangsordning for sin flåte.

¹⁵⁷ Hoyt 1966: 268-271; Chibnall 2004: 199.

¹⁵⁸ For en kort oppsummering av England fra anglesakserne til normannerne, se Clark 1995: 80-85.

3.2. Et fragmentert Europa drar på korstog

I dette kapittelet vil jeg se på ulike sider ved statsutvikling uttrykt og reflektert gjennom kronikeskriverne til Det første korstog. Ettersom kildematerialet til korstoget i all hovedsak fokuserer på Frankrike vil dette første kapittelet i stor grad fokusere på denne staten, men jeg vil i den grad det er mulig også trekke inn England og Tyskland. Jeg vil her spesifikt se på korstogets lederskap og korsfareernes nasjonale identitet. Jeg vil også se på hvorvidt pavemakten og kongemakten spilte en rolle på korstoget og hva dette sier om pavekirken og kongemaktens rolle ved inngangen til 1100-tallet.

Susan Reynolds hevder at 1000-tallets Frankrike var preget av en svak sentralmakt og sterke lokale fyrster, men at kongemakten var i ferd med å gjøre seg gjeldende.¹⁵⁹ Måten korstogets lederskap og korsfareernes nasjonale identitet fremstilles på kan indikere hvorvidt Frankrike var en ansamling av ministater ledet av aristokrater, eller om det rundt 1100 var en fellesfransk identitet som hadde sin symbolske leder i kongen av Frankrike. Pavemaktens rolle kan videre indikere hvorvidt paven kunne delegere ansvaret for korstoget til en fungerende herskermakt, eller om pavemakten selv måtte ta ansvar for korstoget fordi et velutviklet statssystem ennå ikke var på plass.

3.2.2. 1095-1099, fra Clermont til Jerusalem

Den 27. november 1095 holdt pave Urban II en tale utenfor katedralen i den franske byen Clermont. Talen var i hovedsak en appell for å få våpenføre franskmenn til å bistå sine kristne brødre i øst mot trusselen fra de muslimske tyrkerne. For å motivere til deltakelse på denne ekspedisjonen, tilbød paven deltakerne tilgivelse av deres synder. Talen ble begynnelsen på den ekspedisjonen som senere ble kjent som ”Det første korstog”,¹⁶⁰ og den påfølgende korstogsbevegelsen som kom til å vare i århundrer. Pavens appell kom som følge av at Urban samme år hadde møtt en bysantinsk delegasjon i Piacenza, hvor bysantinerne ba om militær støtte fra vesten i kampen mot tyrkerne. De tyrkiske seljukkene hadde i 1071 beseiret den bysantinske hæren ved Manzikert, øst i dagens Tyrkia. Den tyrkiske seieren resulterte i at bysantinerne mistet kontrollen over Anatolia, noe som førte til en betydelig svekkelse for det engang så mektige østromerske keiserriket. Allerede etter Manzikert hadde daværende pave Gregor VII (1073-1085) skrevet til en rekke vesteuropeiske fyrster for å få disse til å yte militær hjelp mot tyrkerne. Denne appellen manifesterte seg ikke; men i 1095 ble responsen fra Vest-Europa en helt annen.¹⁶¹

---

¹⁵⁹ Reynolds 1997: 124-125.

¹⁶⁰ I denne oppgaven vil Det første korstog defineres fra korstoget ble preket i 1095 til korstogshæren beseirer Det fatamidiske Egypts hær ved Askalon i 1099, like etter Jerusalemets fall.

¹⁶¹ Richard 1999: 19-24.

Korstoget som fulgte, var derimot neppe den respons verken keiser Alexius Komnenus av Bysants (1081-1118) eller pave Urban hadde sett for seg.¹⁶²

Allerede våren 1096 dro de første korsfarerne mot Bysants. Disse tidlige ekspedisjonene var dårlig planlagt og dårlig ledet, og ble massakrert av tyrkerne etter at de hadde krysset Bosporosstredet. Deltakerne i disse såkalte folkekorstogene eller bondekorstogene var i midlertidig ikke de eneste vesteuropeerne som svarte på Urbans appell. Sensommeren samme år satte en rekke korstogshærer ledet av aristokrater kursen mot Konstantinopel. Til tross for at pave Urban hadde begrenset sin korstogspreking til områdene i sør og vest i dagens Frankrike samt gjennom brev appellert til det flamske aristokratiet, satte også korsfarere fra Sør-Italia, Lotharingia¹⁶³ og Normandie kursen østover. Dette var ikke en, men flere armeer ledet av forskjellige grever og hertuger. I motsetning til de foregående armeene bestod disse i stor grad av velutstyrte og godt organiserte krigere. Antakeligvis skal disse hærene ha bestått av omkring 60 000 korsfarere, hvor 6-7000 var riddere¹⁶⁴ - dette var intet bondekorstog.

Etter å ha blitt skipet over Bosporosstredet av bysantinerne erobret korsfarerne Nikea, før de beseiret en større tyrkisk hær ved Dyrroaleum. Deretter falt Antiokia for korsfarerne etter en lengre beleiring. 15 juli 1099, tre år etter korsfarerne dro østover, falt Jerusalem for den vesteuropeiske hæren. Kampanjen har i ettertid blitt kjent som Det første korstog.¹⁶⁵

3.2.3 Et fransk korstog?

Det første korstog fremstilles gjerne som et frankisk, eller fransk prosjekt. Jean Richard trekker frem at det var endringene på slutten av den karolingiske perioden som la grunnlaget for Det første korstog. Han viser videre til at flertallet av korsfarere kom fra de gamle frankiske områdene

---

¹⁶² Jean Richard hevder at keiser Alexius Comnenus antakeligvis hadde sett for seg noen hundre franke riddere som kunne inkorporeres i den bysantinske hæren da han bad paven om assistanse ved Piacenza i 1095 (Richard 1999: 43). For pavemaktens motiver med korstoget, se kap 2 pkt 2.2.2.

¹⁶³ Lotharingia tilsvarte i 1095 omtrent området i dag kjent som Lothringen eller Lorraine.

¹⁶⁴ France 1997: 6.

¹⁶⁵ Richard 1999: 66-68. John France tillegger i hovedsak korstogets ledere æren for korstogets militære suksess. Dette var fordi de evnet å holde korsfarerne sammen gjennom sitt personlige lederskap, samt deres militære evner. Lederne klarte videre ved å temme korsfarernes tilnærmet fanatiske kamplyst og forhindre at dette gjorde hæren uorganisert. I tillegg var korsfarernes krigermentalitet, der hvert eneste slag ble utkjempet med en "alt eller ingenting" holdning, ukjent for muslimene som ble demoralisert av korsfarernes aggressivitet. Utover kampanjen ble også korsfarerhæren ekstremt krigsvant. Samtidig anerkjenner France den bysantinske keiserens rolle som en leder og rådgiver for korsfarerne frem til Dyrroaleum, så vel som den viktige rollen bysantinske forsyninger spilte på korsfarernes kampanjer fra Antiokia til Syria. I tillegg spilte den muslimske verdens splittelse i perioden en stor rolle, men France hevder også at korsfarerne i flere tilfeller rett og slett hadde flaks (France 1994: 367-373). Carole Hillenbrand legger mest vekt på splittelsene innad i islam når hun forklarer Det første korstogs militære suksess. Videre påpeker hun svekkelsen av muslimene i området der korstoget fant sted og de påfølgende dødsfallene til en rekke store muslimske ledere i årene før korstoget, altså på 1090-tallet (Hillenbrand 1999: 47-50). Også Riley-Smith vektlegger splittelsene innad i Islam når han skal forklare korstogets suksess (Riley-Smith 1987: 33). Tyerman hevder at den militære suksessen til korsfarerne i stor grad skyldtes at hele den muslimske verden i perioden konsentrerte seg om utviklingen i Iran. Levanten ble sett på som uviktig. Korsfarerne kunne dermed ta Levanten mens islams styrker kjempet innad over herredømmet i Persia (Tyerman 2006: 129).

eller områder som hadde kommet under frankisk herredømme. Både den tyske keiser og den franske konge hadde ennå tittelen konge over frankerne. Videre var grensene mellom de to rikene i stor grad bestemt av traktaten i Verdun i 843 der Karolingerriket ble tredelt.

De fleste av dagens historikere vil neppe være uenige med Richards hovedpunkter.¹⁶⁶ Christopher Tyerman er derimot skeptisk til korstogets franske karakter. Han trekker frem normanniske korsfarere med tilknytning til England som indikasjoner på at korstoget ikke var et gjennomgående fransk prosjekt. Til tross for dette hevder Tyerman likevel at det først og fremst var på det økonomiske planet at engelskmennene fikk merke Det første korstog. Dette gjennom at normanniske adelsmenn reiste penger ved hjelp av sine engelske eiendommer.¹⁶⁷ Normannerne utgjorde sannsynligvis en betydelig del av korsfarerne på Det første korstog, og de trekkes her frem som et eksempel på at Det første korstog ikke var et rent fransk prosjekt.

3.3. Kildene

De krønikene jeg bruker i dette kapittelet er *Gesta Francorum*, antakeligvis skrevet av en italiensk-normannisk ridder som deltok på korstoget i Bohemund av Tarrantos, og senere Raymond sankt Gilles korsfarerkontingent. *Gesta Tancredi* er forfattet av den normanniske presten Ralf på bakgrunn av øyenvitnebeskrivelser fra Tankred av Antiokia, Bohemund av Tarranto og deres krigere. *Historia Hierosolymitana* er skrevet av den franske presten Fulker av Chartres som var fra Chartres nær den franske kongens kjerneområder og som deltok på korstoget. *Historia Francorum*, er forfattet av den franske presten Raymond av Aguilers som deltok på korstoget i den provençalske kontingenten til Raymond sankt Gilles. Kildene representerer det multinasjonale eller dualistiske aspektet ved Det første korstog på en god måte. De legger mer eller mindre vekt på korsfarernes forskjellige nasjonaliteter, og fokuserer på en av disse nasjonalitetene i større eller mindre grad. I tillegg til dette vektlegger de fleste korsfarernes dualistiske identitet gjennom at de ofte omtaler dem som franskmenn, mens de i de samme verkene gjerne også omtaler korsfarerne etter sine mer spesifikke nasjonaliteter. Når det kommer til sammensetningen av korsfarere på korstoget og samholdet mellom de forskjellige grupperingene av korsfarere, gir kildene derimot noe forskjellige bilder.¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ Se eksempelvis Riley-Smith 1987-14-17; Jaspert 2006: 2; Bull 1995: 18-22.

¹⁶⁷ Tyerman 1988: 15-16.

¹⁶⁸ For utdyping se kildegjennomgang i kapittel 2.

3.3.2. Utviklingen av en frankisk identitet

E.J. Hobsbawm trekker som nevnt frem frankerne som et godt eksempel på en gruppe med et tenkt felles historisk opphav, en klar fellesfrankisk identitet og som dermed eksemplifiserer en form for protonasjonalisme, altså en felles nasjonal identitet.¹⁶⁹

Frankerne blir nevnt i romerske kilder fra omkring 200-tallet, men dette var antakeligvis ikke en betegnelse på en homogen gruppe med et fastsatt territorium. Det romerske uttrykket *Franci*, var antakeligvis heller en samlebetegnelse på en rekke germanske folkegrupper som levde på østsiden av Rhinen.¹⁷⁰ Merovingerkongen Klovis (c.466-511) sitt rike bestod av en rekke forskjellige folkeslag, og de opprinnelige germanske frankerne var aldri den tallmessige største gruppen. Dette kom også til å gjelde for senere frankiske riker. Likevel forhindret ikke dette at de merovingiske kongene oppfattet seg selv som konger over frankerne i et frankisk rike, i alle fall fra rundt år 600. Frankerriket forble derimot et heterogent rike med liten grad av sentralisert styre. Riket var inndelt i en rekke provinser, der forskjellige folkegrupper ble styrt av regionale fyrster med forskjellige lover og hvor innbyggere snakket forskjellige språk. Den dominerende folkegruppen var fremdeles romere. Dette til tross for økende regionale forskjeller og et betydelig innslag av germanere, spesielt i nord.¹⁷¹

Til tross mangel på sentralstyring og store kulturelle forskjeller mellom rikets innbyggere skjedde det likevel en utvikling i retning av en mer synkretistisk identitet blant innbyggerne i Frankerriket. Frankisk identitet knyttet seg tidlig opp til den katolske kirken, ettersom merovingerne allerede på 500-tallet hadde alliert seg med pavekirken. Ulikt andre germanske folk hadde ikke frankerne noe betydelig innslag av eller toleranse for ariansk kristendom.¹⁷² Derfor var frankerne pavemaktens naturlige verdslige allierte etter Vestromerrikets fall.¹⁷³ Denne alliansen ble videre styrket gjennom frankisk krigføring mot lombardene i Italia etter en appell for pavemakten, og ikke minst kroningen av Karl den Store (768-814) som romersk keiser av pavemakten i år 800. Det første korstog var dermed ikke det første eksemplet på at frankerne tok til våpen etter appeller fra paven.¹⁷⁴

Begrepet ”frankerne” var i mesteparten av den merovingiske perioden fremdeles knyttet til de germanske frankerne, og ikke til hele rikets innbyggere. Frankerne var den folkegruppen i

---

¹⁶⁹ Hobsbawm 1990: 73-74. For mer om Hobsbawm, se kap 1 pkt. 1.4.

¹⁷⁰ Goetz 2003: 308-309; Geary 2002: 85-86.

¹⁷¹ Goetz 2003: 320-327.

¹⁷² Ariansk kristendom var basert på presten Arius (c.250-336) lære om at Jesus var underlagt Gud, i motsetning til sidestillingen av Gud og Jesus vi finner i katolisismen og protestantismen. De fleste germanske folkeslagene som invaderte Vestromerriket, eksempelvis Vandalene og Goterne hadde et betydelig innslag av tilhengere av Ariansk kristendom blant sine eliter.

¹⁷³ Goetz 2003: 330-332.

¹⁷⁴ Schneidmüller 2002: 37.

riket som besatte den politiske makten. Det var de frie germanske frankerne som sammen med sin konge tok de politiske beslutningene i riket. De utgjorde også rikets hær. Ettersom de frankiske elitene i større og større grad blandet seg med tidligere eliter gjennom giftermål, forandret denne identiteten seg med tiden. ”Frankerne” forble en betegnelse på den gruppen som hadde den politiske makten i Frankerriket, men denne gruppen ble i større grad bestående av ikke frankere. Utover på 600-tallet ser den etniske betydningen av frankerne ut til å være borte. Ettersom Frankerriket fortsatte å bestå i en eller annen form, ble det ikke-etniske frankerbegrepet etter hvert videreutviklet. På 900-tallet ser frankere ut til å ha blitt brukt som en generell betegnelse på innbyggerne i Frankerriket, altså de som bodde innenfor Frankerrikets grenser.¹⁷⁵ I dette kapitlet skal vi se hvorvidt denne fellesfranske identiteten vedvarte.

3.4. Franskmennenes korstog

Bernt Schneidmüller påstår at Det første korstog bidro til å konstruere en felles fransk identitet i middelalderens Frankrike. Korsfarerne ble kalt *Franci* både av bysantinerne og araberne, og korstogets krønikeskrivere skal ifølge Schneidmüller ha tatt til seg dette begrepet og brukt frankere til å beskrive seg selv. Dette skjedde til tross for at frankerne var et begrep som i Europa for lengst hadde blitt begrenset til å beskrive innbyggerne i Nord-Frankrike. Franske krønikeskrivere bygget videre på korstogets suksess ved å identifisere seg som Guds utvalgte folk og kirkens beskyttere. Franskmennene var pavens viktigste allierte. Det var til Frankrike paven søkte støtte når han hadde problemer, det var i Frankrike Karl den Store hadde sin base da han krysset inn i Tyskland og konverterte sakserne til kristendommen. Det var også franskmennene som stoppet maurerne.¹⁷⁶ Hvorvidt Schneidmüller har rett i at alle korsfarerne tok til seg den frankiske identiteten kan diskuteres, og som vi skal se i kapittel fem, var det ikke bare franskmennene som hevdet å være Karolingerrikets arvinger.¹⁷⁷ At korstoget ble oppfattet som et fransk prosjekt, kommer klart frem i *Gesta Francorum*.

”Dådene til franskmennene” er relativt avslørende for hvordan forfatteren av *Gesta Francorum* så på korsfarernes identitet. Generelt sett beskriver forfatteren korsfarerne som frankere eller franskmenn gjennom hele verket. De forskjellige korsfarerkontingentene og deres mer spesifikke geografiske opphav nevnes sjelden.¹⁷⁸ Videre understrekes korstogets franske karakter ved å vise til følgene av pavens tale i Clermont:

---

¹⁷⁵ Goetz 2003: 330-337.

¹⁷⁶ Schneidmüller 2002: 36-37. Tilsvarende identifiserer Nick Webber ”frankerne” på Det første korstog som en fellesbetegnelse på de kristne krigerne (Webber 2005: 145-146).

¹⁷⁷ Se kap 5 pkt 5.3.3.

¹⁷⁸ Den engelske oversettelsen av *Gesta Francorum* er en oversettelse av Rosalind Hill fra 1962. Susan Edgington hevder dette verket gir et feilaktig bilde av at *Gesta Francorum* omtaler korstoget som et fransk prosjekt, fordi Hill bruker ”franks” for å oversette både *franci* og *galli* (Edgington 1997: 56). Edgington refererer her muligens indirekte

And when these words begun to be rumored abroad through all the duchies and counties of the Frankish lands, the Franks hearing them, straightway began to sew the cross on the right shoulders of their garments... (*Gesta Francorum* Bok I, kap 1).¹⁷⁹

Når krønikens anonyme forfatter skriver om de tidligste korsfarerkontingentene og deres ankomst ved Konstantinopel, de såkalte "Folkekorstogene", omtales de etter korsfarernes mer spesifikke nasjonaliteter. Forfatteren skriver at Peter Eremiten ankom med en rekke tyskere. I tillegg møtte Peter mange fra Nord-Italia og Sør-Italia i Konstantinopel.¹⁸⁰ Dessuten skal en rekke franskmenn umiddelbart etter Clermont ha tatt korset og dratt på korstog. Etter å ha krysset Bosphorosstredet skal de tyske og italienske delegasjonene ha skilt lag med franskmennene, ifølge krønikeskriveren på grunn av franskmennenes stolthet og arroganse.¹⁸¹ Vi ser allerede her tegn på motsetninger mellom korsfarerne med forskjellige nasjonale identiteter. Forfatteren viser også at han ikke nødvendigvis ser på alle vesteuropeere som franskmenn. I tillegg viser forfatteren at han evner å beskrive sine landsmenn negativt, dersom han mener at deres oppførsel legitimerer dette. Når han omtaler korsfarerhæren samlet bruker den anonyme forfatteren i dette tilfellet betegnelsen *Christiani*.¹⁸² Både italienerne og tyskerne valgte sine egne ledere etter de hadde skilt lag med franskmennene.¹⁸³

Beskrivelsen av folkekorstogets forskjellige nasjonaliteter er ett av få tilfeller der forfatteren av *Gesta Francorum* omtaler korsfarerhæren som noe annet enn en relativt sammensveiset gruppe franske krigere. Vi finner også andre eksempler på at splittelse mellom forskjellige kontingenter av korsfarerhæren forekom. Dette skjer gjennom forfatterens beskrivelse av krangelen mellom Tankred og Balduin av Boulogne (1098-1118). Konflikten oppstod etter at Tankred hadde erobret byen Tarsus,¹⁸⁴ men måtte overgi den til Balduin grunnet sistnevntes overlegne styrker.¹⁸⁵ Det er her verdt å merke seg at forfatteren omtaler krangelen som en feide

---

til sitatet under (n179) hvor gallernes land er erstattet med frankernes land. Generelt er Edgingtons påstand derimot ikke korrekt. I det store og det hele er Hills versjon sannferdig når oversettelsen omtaler forfatterens fremstilling av korstog som et frankisk, eller fransk prosjekt. Tilnærmet alle referansene til "franks" i den engelske teksten samsvarer med forskjellige latinske termer for frankere eller franskmenn. Se eksempelvis *Gesta Francorum*, Hill 1962: 7, 17, 21, 24, 33, 46, 68 (Hill 1962 er utgitt med den latinske originalteksten som parallelltekst).

¹⁷⁹ *Cumque iam hic sermo paulatim per uniuersas regiones ac Galliarum patrias coepisset crebrescere, Franci audientes talia protinus in dextra cruce[m] suere scapula...* (*Gesta Francorum*, bok I, kap 1) Legg merke til at Hill oversetter Galliarum (Gallernes land) med "the Frankish lands" (Hill 1962: 2).

¹⁸⁰ Forfatteren bruker *Alamanni*, om tyske korsfarere og *Lombardi* om korsfarere fra Nord-Italia. Han bruker *Longobardi*, om korsfarere fra Sør-Italia.

¹⁸¹ *Gesta Francorum* bok I, kap 1, Hill 1962: 1-2.

¹⁸² *Gesta Francorum* bok I, kap 1, Hill 1962: 3.

¹⁸³ *Gesta Francorum* bok I, kap 1, Hill 1962: 3.

¹⁸⁴ En by sørøst i dagens Tyrkia. Tarsus var på dette tidspunktet under tyrkisk kontroll, men i hovedsak befolket av kristne armenere.

¹⁸⁵ *Gesta Francorum* bok IV, kap 10, Hill 1962: s 24-25.

mellom to av korstogets ledere, ikke som en konflikt mellom forskjellige folkeslag. Denne skildringen passer videre godt overens med de andre krønikenes beskrivelser av den samme episoden; heller ikke Ralf av Caen omtaler den som noe annet enn en personlig feide mellom Tankred og Balduin. Ingenting tyder på at franskmenn settes opp mot normannere. Dette til tross for at Ralf i stor grad ser korstoget fra normannernes synspunkt.¹⁸⁶ Tankreds problem angående konflikten med Balduin oppsummeres av Ralf i følgende setning: "Should he fight. But the enemy was his fellow citizen. Should he attack? But the blood was Christian" (Ralf av Caen, kap 38).¹⁸⁷

Til tross for at den antakeligvis er skrevet av en ridder fra Sør-Italia kan en grunnet de fåtallige referansene til korsfarerne som noe annet enn franskmenn konkludere med at *Gesta Francorum* i all hovedsak er skrevet for å fortelle om franskmennenes bedrifter på korstoget. Forfatteren omtaler samtlige korsfarere som franskmenn, og begrepet brukes som en fellesbetegnelse på samtlige av deltakerne på korstoget. Dermed gir kilden inntrykk av at deltakerne på korstoget tilnærmet utelukkende var franskmenn.

3.4.2. En internasjonal operasjon

Fulker av Chartres skal ha kommet fra Chartres, en by nærliggende den franske kongens kjerneområder. Han identifiserer seg som en vestfranker, altså en franskmann.¹⁸⁸ Fulker begynner sin krønike ved å gjøre oppmerksom på hvem som var konge i Frankrike og keiser i Tyskland. Han støttet Urban II sitt reformpavedømme mot den daværende keiseren av Tyskland, Henrik IV. Dette kommer klart frem når Fulker omtaler striden mellom pave Urban II og motpaven Guibert av Ravenna (1080-1100), som Fulker beskriver som en pretendent som har tilrøvet seg pavetittelen. Fulker gjør det her også klart at motpaven var støttet av den tyske keiseren.¹⁸⁹ Videre forteller Fulker om pave Urban II sin tale ved Clermont. Fulker skriver at paven etter å ha mottatt nyhetene om at det kristne Anatolia var invadert av tyrkiske hedninger, krysset fjellene til Gallia og fikk i gang et møte ved Clermont. Deretter skal han ha adressert de fremmøtte fra de lokale områdene og anmodet dem om å dra på korstog.¹⁹⁰ Clermont ligger omtrent midt i dagens Frankrike. Ettersom paven adresserte talen spesifikt til innbyggerne i dette området, samt de nærliggende regionene, kan en anta at paven ville rekruttere folk fra Gallia, altså franskmenn.

---

¹⁸⁶ Striden mellom Tankred og Balduin beskrives i relativt stor detalj (*Gesta Tancredi* kap 38-44, Bachrach og Bachrach 2005: 61-70).

¹⁸⁷ *Gesta Tancredi* kap 38, Bachrach og Bachrach 2005: 62. *Quid ergo? pugnet? concivis est hostos. Laceret? Christianus est sanguis* (Historiens des Croisades. Recueil des Historiens des Occidentaux III 1967: 633).

¹⁸⁸ *...nos Franci Occidentales per Italiam excursa Gallia Transeuntes* (Fulker av Chartres bok I, kap 7; Hagenmeyer 1913: 163).

¹⁸⁹ Fulker av Chartres bok I, kap 5, Ryan 1969: 69.

¹⁹⁰ Fulker av Chartres, Bok I kap 1-2, Ryan 1969: 62-63.

Fulker gjør det også klart at korsfarerne ikke utelukkende var franskmenn. Når Fulker nevner korstoglederne, begynner han med Hugo den store (1085-1101), som omtales som bror av kongen av Frankrike.¹⁹¹ Bohemund av Tarranto beskrives som av den normanniske nasjon,¹⁹² mens Gottfred av Bullion (1076-1100) beskrives som hertug av Lotharingia. Raymond sankt Gilles omtales som greve av provençalerne, og i tillegg skriver Fulker at hans hær bestod av gotere og menn fra Gascony. Robert av Flanderns (1093-1111) hær bestod ifølge Fulker av normannere, engelskmenn og bretonere. I tillegg skal Robert av Normandie (1087-1106) ha reist sammen med Robert av Flandern og mange av hans riddere. Videre understreker Fulker at det kom en mengde korsfarere fra alle vestlige land, og man kunne høre mange språk blant dem.¹⁹³ Når hele korsfarerhæren er samlet utenfor Nikea, omtales korsfarerne som franskmenn av Fulker.¹⁹⁴ Til tross for dette er Fulker den krønikeskriveren som viser størst interesse for korsfarerhærens mangfold. Han utdyper dette videre i kapittel 8, mens korsfarerhæren er på vei mot Antiokia etter slaget ved Dyrroaleum:

And whoever heard of such a mixture of languages in one army? There were present Franks, Flemings, Frisians, Gauls, Allobroges, Lotharingians, Allemanni, Bavarians, Normans, English, Scots, Aquitanians, Italians, Dacians, Apulians, Iberians, Bretons, Greeks and Armenians. If any Briton or Teuton wished to question me I could neither reply nor understand. (Fulker av Chartres, bok I kap 8)¹⁹⁵

Man skal være varsom med å ta Fulkers forklaring av korsfarernes nasjonaliteter for bokstavelig, og heller se det som en demonstrasjon av hans kunnskap om geografi. Til tross for dette er utdraget likevel illustrerende for korsfarerhærens mangfold. Det er også interessant at Fulker nok en gang skiller klart mellom franskmenn og normannere, et skille som vi ikke ser hos den anonyme forfatteren av *Gesta Francorum*. Han skiller også mellom gallere og franskmenn, et skille vi ikke ser hos noen av de andre krønikeskriverne. Frances Rita Ryan hevder dette skal taes for å være et skille mellom befolkningen fra nord og sør i Frankrike, henholdsvis franskmenn og gallere.¹⁹⁶ Det er mer sannsynlig at gallere her skal tolkes som provençaler. Dette er fordi provençalerne både i Ralf av Caen og Raymond av Aguilers krønike omtales som ikke-

¹⁹¹ Filip I (1060-1108).

¹⁹² *Boamundus Apulus, Roberti Guiscardii filius, natione tamen Normannus* (Fulker av Chartres bok I, kap 6; Hagenmeyer 1913: 156-157).

¹⁹³ Fulker av Chartres, bok I kap 6, Ryan 1969: 72-73.

¹⁹⁴ Fulker av Chartres, bok I kap 10, Ryan 1969: 81-82.

¹⁹⁵ *Sed quis unquam audivit tot tribus linguae in uno exercitu, cum ibi adessent Franci, Flandri, Frisi, Galli, Allobroges, Lotharingi, Allemanni, Baiuarii, Normanni, Angli, Scoti, Aquitani, Itali, Daci, Apuli, Iberi, Britones, Graeci, Armeni? Quod si vellet me aliquis Britannus vel Teutonicus interrogare, neutro respondere sapere possem* (Fulker av Chartres bok I kap 14; Hagenmeyer 1913: 202-203). Allobroger er her ment som folk fra Savoy, sørøst i dagens Frankrike, Dakiere er folk fra Romania og Ungarn (Ryan 1969: n3). Grekerne og Armenerne er her ikke ment som korsfarere, men antakeligvis østlige kristne armenere og bysantinere som støttet korsfarerhæren på deler av ekspedisjonen.

¹⁹⁶ Ryan 1969: 88 n3.

franskmenn. I den siste setningen av sitatet er det mulig at Fulker bruker teutonere som en samlebetegnelse på de tyske nasjonalitetene han allerede har nevnt.¹⁹⁷ Dette kan være en et tegn på at Fulker ser på tyskerne som et samlet folk, og ikke bare forskjellige germanske nasjoner. Som jeg vil komme tilbake til i neste kapittel ble nemlig *Regnum Teutonicum* brukt som en fellesbetegnelse for de tyske, eller tysktalende områdene av det tyske riket fra og med reformpavedømmet til Gregor VII.¹⁹⁸

Til tross for at Fulker ofte skiller mellom de forskjellige grupperingene av korsfarere er dette ikke konsekvent. Etter seieren mot den fatamidiske hæren under Al-Afdal (1094-1121) ved Askalon, forteller Fulker at mange korsfarere vendte tilbake til sine egne land. Blant disse nevnes Robert av Normandie og Robert av Flandern. Begge disse skal ifølge Fulker ha returnert til sine eiendommer i Frankrike.¹⁹⁹ Frankrike er her trolig ment som Normandie og Flandern.

Det finnes en spesifikk episode på Det første korstog der ikke bare Fulker, men samtlige av de vesteuropeiske krønikeforfatterne omtaler korsfarernes forskjellige nasjonaliteter. Samtidig er denne episoden illustrerende for hvordan både kildenes hendelsesforløp og informasjon i stor grad samsvarer. Dette skjer når krønikeskriverne beskriver korsfarerhærens slag ved Antiokias murer, da korsfarerne gikk ut av byen for å møte Kerbogas hær i strid. Samtlige forfattere beskriver her hvordan korsfarerne var organiserte. Ifølge *Gesta Francorum*, skal korsfarerhæren ha rykket frem i seks linjer:

In the first line were Hugh the Great, with the French troops, and the count of Flanders; in the second Duke Godfrey and his men; in the third Robert the Norman with his knights; in the fourth the bishop of Le Puy, bearing the lance of our saviour, and he had with him both his own men and those of Raymond count of St Gilles who stayed behind on the hill to guard the citadel, for fear lest the Turks should come down into the city; in the fifth Tancred with his men; in the sixth Bohemond with his army (*Gesta Francorum* bok IX, kap 29).²⁰⁰

Forfatteren skriver at Hugo den Store²⁰¹ ledet den første linjen med sine franske soldater og med greven av Flandern. Med Hugo den Store og greven av Flandern menes antakeligvis ikke bare greven og Hugo personlig, men også deres riddere og kanskje flamske og franske korsfarerne generelt. Altså bestod den første linjen trolig av flamske og franske korsfarere. Videre skriver han

---

¹⁹⁷ Jfr alemannere og bavariere.

¹⁹⁸ Reuter 2006: 399-409, se pkt 4.2.3 i kap 4.

¹⁹⁹ Fulker av Chartres bok I kap 33. Ryan 1969: 128.

²⁰⁰ *In prima nero acie in primo uidelicet capite fuit Hugo Magnus, cum Francigenis et Flandresi comite. In secunda dux Godefridus cum suo exercitu. In tertia nero fuit Rotbertus Nortmannus cum suis militibus. In quarta fuit Podiensis episcopus, portam secum lanceam Salutatoris cum sua gente, et cum Raimundi comitis Sancti Egidii; qui remansit sursum custodiorecastellum pro timore Turcorum ne descenderet in ciuitatem. In quinta acie fuit Tancredus, cum sua gente. In sexta fuit Boamundus cum sua militia* (*Gesta Francorum* bok IX, kap 29 (Hill 1962: 68)).

²⁰¹ Også kjent som Hugo av Vermadois, etter provinsen hvor han var greve.

at Gottfred av Bullion ledet den andre linjen med sine menn. Gottfred var greve i området Lotharingia, og det antas at hans korsfarerhær bestod av krigere fra dette området. Lotharingia ligger omtrent på grensen mellom dagens Tyskland og Frankrike.²⁰² Vi kan dermed anta at den tredje linjen hovedsakelig bestod av lotharingiske korsfarerne. Den tredje linjen skal ha vært ledet av biskopen av Le Puy²⁰³ som ledet sine menn, i tillegg til noen av Raymond sankt Gilles soldater. Disse skal i hovedsak ha vært fra Provence. Den fjerde linjen bestod trolig av folk fra Provence og andre deler av Sør-Frankrike. I den femte og sjette linjen finner vi først Tankred og deretter Bohemund av Tarranto med deres menn. Bohemunds riddere var antakeligvis i hovedsak fra Sør-Italia med normannisk opphav eller fra Normandie. Fotsoldatene bestod antakeligvis av forskjellige folk fra Sicilia og Sør-Italia. Som Bohemund var også Tankred italiensk normanner, og det er dermed liten grunn til å tro at hans styrker skilte seg betraktelig fra Bohemunds. Raymond sankt Gilles ble igjen i Antiokia for å forsvare byen mot angrep utenfra og innenfra, ettersom tyrkerne fremdeles holdt byens festning. Sankt Gilles styrker var sannsynligvis fra dagens Sør-Frankrike.²⁰⁴

Fulker av Chartres hevder den første linjen var ledet av Hugo den store, Robert Normanneren og Robert av Flandern. Den andre skal ha vært ledet av Gottfred og skal ha bestått av tyskere og lotharingere. Den tredje linjen skal ha vært ledet av biskop Ademar av Le Puy (-1098) og ha bestått av grev Raymonds menn, provençaler og gascogner. Også ifølge Fulker skal grev Raymond ha blitt igjen i Antiokia for å forsvare byen, mens Bohemund skal ha ledet de bakre korsfarerne i hæren.²⁰⁵ Når hæren senere i slaget omtales samlet, blir korsfarerne igjen beskrevet som franskmenn.²⁰⁶

---

²⁰² Se eksempelvis kart (a) 843 i, Reuter 1991: 328.

²⁰³ Biskop Ademar av Le Puy.

²⁰⁴ Ifølge Ralf av Caen bestod den første linjen av franskmenn ledet av Hugo den store. Den andre linjen skal ha bestått av normannere under lederskapet til Robert av Normandie. Deretter kom Gottfred av Bouillon med sine lotharingiske og tyske styrker, mens Tankred og Bohemund henholdsvis ledet den fjerde og femte linjen. Den sjette linjen skal ha bestått av reserver under Raymond sankt Gilles. Ifølge Ralf, var det Robert av Flandern som ledet byens forsvar (Gesta Tancredi kap 85, Bachrach og Bachrach 2005: 105-106). Raymond av Aguilers skriver at Raymond sankt Gilles ble igjen i Antiokia for å forsvare byen mot angrep fra byens festning sammen med to hundre menn. Dette skal ha vært fordi Raymond på denne tiden var svært syk. Videre skriver han at organiseringen av hæren var slik at en fikk to doble linjer av provençaler under ledelse av Ademar, biskopen av Le Puy. Disse linjene hadde fotsoldater i front og riddere bak. Bohemunds, Tankreds, greven av Normandies, og franskmennene, samt hertugen av burgundernes tropper skal ha blitt organisert på tilsvarende vis. Raymond skriver også at budbringere hastet rundt i Antiokia for å be hver mann kjempe med sin leder. Om rekkefølgen korsfarerne angrep i, skriver Raymond at Hugo den Store, greven av Flandern og greven av Normandie kom først, deretter hertugen, biskopen og til slutt Bohemund (Raymond av Aguilers bok VIII. Hill og Hill 1968: 61). Til tross for visse ulikheter ser vi at beskrivelsene, med de to beskrivelsene i hovedteksten over, stemmer godt overens. Med unntak av Fulker og Raymond sine fremstillinger, hevdes det at hæren bestod av seks linjer. I tillegg er alle enige om at de første korsfarerne ble ledet av blant annet Hugo den Store. De små ulikhetene mellom kildenes fremstilling av slaget kan antakeligvis tillegges enkelte mindre brister i korsfarenes minne. Beskrivelsen av hvilke nasjonaliteter som deltok varierer noe, men stemmer også relativt godt overens. De forskjellige beskrivelsene av korsfarenes nasjonaliteter kan her i alle fall til en viss grad tillegges at folkeslag i enkelte provinser ofte var kjent med forskjellige navn.

²⁰⁵ Fulker av Chartres bok I kap 23, Ryan 1969: 105-106.

²⁰⁶ Fulker av Chartres bok I kap 23, Ryan 1969: 106

Til tross for at korsfarerhæren ser ut til å ha vært organisert etter korsfarernes nasjonalitet, skal en være forsiktig med å tillegge dette en for stor betydning. Organiseringen kan ganske enkelt skyldes at hver leder ønsket å lede sine egne menn. Dessuten kan språklige forskjeller ha gjort det militært nødvendig at hver enkelt korstogsleder kommanderte sine menn. Dette fordi soldatene skulle kunne forstå ordrene som ble gitt.²⁰⁷ Til tross for dette gir fremstillingene uansett et godt bilde på hvilke folkegrupper forfatterne mente hæren utgjorde.²⁰⁸

Fulkers fremstilling av korsfarerhæren skiller seg ikke fundamentalt fra fremstillingen forfatteren av *Gesta Francorum* gir. Likevel finnes det langt flere referanser til det multinasjonale aspektet ved korsfarerhæren hos Fulker. Som vi skal se nedenfor, var ikke nødvendigvis korsfarerhærens flernasjonale karakter uproblematisk.

3.4.3. Franskmenn, provençaler og konflikter

Ralf av Caen nevner i likhet med Fulker av Chartres flere forskjellige grupper av korsfarere. I kapittel åtte nevner Ralf et brev som skal ha vært skrevet av bysantinske observatører til keiser Alexius for å advare ham mot Bohemund. Bohemunds hær beskrives her som bestående av tungt utrustede riddere fra Normandie og fotsoldater fra Lombardia.²⁰⁹ Videre skriver forfatteren at Bohemund og Tankred kjempet under normanniske bannere mens slaget ved Doryaleum pågikk.²¹⁰ Under dette slaget skriver han at en av Wilhelm Erobrerens ætt, som ikke identifiseres nærmere skal ha ropt; *Normanniam* for å mane de andre korsfarerne til fortsatt kamp.²¹¹ Når Hugo den Store ankommer slaget med sine menn; beskrives de som franskmenn, mens lotharingernes ære hylles i det Gotfred av Boullion og hans menn forsterker de kjempende korsfarerne.²¹² Robert av Flandern nevnes og spesifikt for hans heltemot, og det er her mulig at forfatteren også peker på resten av hans tropper, som vi kan anta i hovedsak var flamske.²¹³

---

²⁰⁷ I tillegg understreker France betydningen det personlige lederskapet til korstoglederne som essensielt for korsfarernes militære suksess (France 1994: 369). Jeg antar at det lederskapet korstogets ledere representerte var mer effektivt for korsfarere fra korstogledernes egne korsfarerkontingenter.

²⁰⁸ Folkegrupper er her brukt som forskjellige folkeslag nevnt av forfattere. Impliserer ikke noen form for moderne betydning av ordet eksempelvis lingvistiske eller etniske forskjeller tilhørighet til noen nasjonalstat ol. Om slaget skriver Christopher Tyerman at korsfarerne rykket frem i kompakte velorganiserte og godt koordinerte linjer. Når de angrep de fremre muslimske linjene ble muslimene først drevet tilbake og deretter utflankert. De fremste muslimske rekkene var allerede nesten knust da Kerbogas hovedstyrke ble involvert i slaget, og hovedstyrken flyktet raskt da de fremste delene av den muslimske hæren var utslettet (Tyerman 2006: 147).

²⁰⁹ Gesta Tancredi kap 8. Bachrach og Bachrach 2005: 29.

²¹⁰ Gesta Tancredi kap 21. Bachrach og Bachrach 2005: 45-46.

²¹¹ Gesta Tancredi kap 22. Bachrach og Bachrach 2005: 46; Recueil des Historiens des Croisades, Historiens des Occidentaux II: 622.

²¹² Gesta Tancredi kap 27, 30. Bachrach og Bachrach 2005: 50-51, 53.

²¹³ Gesta Tancredi kap 29. Bachrach og Bachrach 2005: s52-53.

Ralf setter også forskjellige grupper av korsfarere mot hverandre. Dette gjelder i hovedsak for normannerne/franskmenn²¹⁴ versus provençalske korsfarere. Korsfarerne fra Provence, som regel under ledelse av Raymond Sankt Gilles beskrives ikke som franskmenn. Han skriver at Raymonds familie; "Unlike the Franks, strove to increase its wealth rather than give it away" (Ralf av Caen, kap 15).²¹⁵

Et annet eksempel på at forfatteren setter frankiske og provençalske korsfarere opp mot hverandre finner vi ved korsfarernes beleiring av Antiokia. Ralf vier her ett helt kapittel til å skrive om skikkene til de provençalske korsfarerne, som han omtaler negativt. Provençalerne betegnes som gjerrige og grådige, men samtidig hardarbeidende. Disse beskrivelsene blir satt opp mot franske skikker. Det hele kulminerer i en sang der Ralf siterer at det heter; "Franks go to war and Provençals go to food" (Ralf av Caen, kap 61).²¹⁶

Fremstillingen av provençalerne virker overdrevent negativ, og bygger antakeligvis opp under nasjonale stereotyper. Likevel er det interessant at Ralf ser ut til å ha hatt en generelt negativ holdning til provençalerne og assosiert provençalsk atferd med en rekke negative lyter. Selv om forfatteren ser ut til å sette ting på spissen betyr dette ikke at Ralfs beskrivelser av provençalerne som annerledes enn resten av korsfarerne er totalt ubegrunnet.

At franskmennene og normannerne i perioden rundt Det første korstog var relativt krigerske folkeslag virker helt åpenbart. Hvorvidt provençalerne var mindre krigerske eller ikke, virker mer usikkert. Linda Paterson hevder at da det på 1100-tallet utviklet seg en ridderlig æreskodeks og en rekke regler og idealer for hvordan ridderklassen i Nord-Frankrike skulle oppføre seg, ikke oppstod en tilsvarende forståelse av ridderlighet i Sør-Frankrike. Paterson hevder heller at den dominerende kulturelle innovasjonen i Sør-Frankrike i perioden var trubadurdiktningen, en kulturell oppblomstring innenfor det sørfranske høyaristokratiets hoff. I trubadurdiktningen ble kjærlighet, sensualitet og poesi dyrket frem, ikke krigeridealene.²¹⁷

Også Raymond av Aguilers skiller mellom provençaler og franskmenn. Raymond av Aguilers deltok på den provençalske korsfarerkontingenten under Raymond Sankt Gilles.²¹⁸ I likhet med Fulker av Chartes og Ralf av Caen skiller også han mellom korsfarernes nasjonaliteter, dog i mindre grad enn Fulker. Raymond definerer også forskjellen på franskmenn og provençaler:

---

²¹⁴ Ralf bruker normannere, latinere, kristne og franskmenn noe om en annen. Når han beskriver normanniske soldater omtales disse av og til som franske. Når han beskriver franske soldater som kommer fra andre deler av Frankrike enn Normandie bruker han dog ikke normannere. De franske landene omtales som regel som Gallia.

²¹⁵ *Ut Franci, in distrabendo, sed semper in augendo substantiam desudabat* (Historiens des Croisades. Recueil des Historiens des Occidentaux III 1967: 617).

²¹⁶ *Franci ad bella, Provinciales ad victulia* (Historiens des Croisades. Recueil des Historiens des Occidentaux III 1967: 651).

²¹⁷ Paterson 2002: 108-118.

²¹⁸ Hill og Hill 1968: 15.

Among the auxilliary group were the count of Flanders and some Provençals, a name applied to all those of Burgundy, Auvergne, Gascony, and Gothia. I call to your attention that all others in our army are called Franks, but the enemy makes no distinction and uses Franks for all (Raymond av Aguilers, bok V).²¹⁹

Vi ser her en utdyping av hva det å være en provençaler innebærer, nemlig befolkningen i Burgund, Auvergne, Gascony og Gotia. Dette innebærer at Raymond ikke oppfattet befolkningen sør i Frankrike som franskmenn, men provençaler. Hvorvidt oppfatningen av et nasjonalt skille mellom franskmenn og provençaler var utbredt i tiden omkring Det første korstog, kan vanskelig besvares ut fra to krønikeskrivere. Det faktum at begge krønikeskriverne presenterer dette synet, er likevel påfallende. Dette viser samsvar mellom provençalernes indre felles identitet og den ytre oppfatningen av provençalerne. Dermed styrkes muligheten for at det fantes en egen provençalsk identitet som i motsetning til en normannisk identitet ekskluderte en samtidig fransk eller frankisk identitet. Dette fordi både Raymond og Ralf skiller klart mellom franskmenn og provençaler, et skille vi ikke finner mellom franskmenn og normannere.

Raymond har også et annet eksempel på uvennskap mellom provençaler og normannere. Da korsfarerne tok byen Ma'arrat,²²⁰ skal provençalerne ha irritert seg over at Bohemunds normanniske riddere tilegnet seg brorparten av byens tårn, hester og fanger. Dette skjedde til tross for at Bohemunds korsfarere ifølge Raymond kun halvhjertet deltok i beleiringen, som i hovedsak skal ha blitt foretatt av Raymond Sankt Gilles provençalske styrker.²²¹ Hvorvidt dette tyder på at den fransk-provençalske konflikten utelukkende var et problem mellom normannere og provençaler, er usikkert, men ettersom Raymond skiller mellom provençaler og franskmenn er dette lite trolig. Det er likevel interessant at Fulker av Chartres, som franskmann ikke ser ut til å nevne denne konflikten. I dette tilfellet skal det også, ifølge Raymond ha vært provençalerne som kjempet hardest, mens normannernes militære bidrag skal ha vært begrenset. Dette strider mot Ralf av Caens fremstilling av provençalerne som mindre krigerske enn franskmenn.

Årsaken til at provençalerne ikke nødvendigvis oppfattet seg selv som franskmenn ligger trolig i områdets bakgrunn. I sør stod arven fra Romerriket sterkere enn nord i Frankrike. Dette manifesterte seg på flere måter. På det religiøse plan hadde utøvelsen av kristne ritualer og skikker forandret seg lite siden Vestromerrikets fall. Romersk lov ble fremdeles praktisert, mens den i nord stort sett var erstattet av germansk rettspraksis. Fra 1000-tallet var dessuten Sør-Frankrike

---

²¹⁹ *Flandresis comes et cum eo quidam Provençales : namque omnes de Burgundia et Alvernia, et Gasconia, et Gothi, Provençales appellatur, ceteri vero Francigenæ; et hoc in exercitu, inter hostes autem omnes Francigenæ dicebantur* (Historiens des Croisades. Recueil des Historiens des Occidentaux III 1967: 244).

²²⁰ Dagens Ma'arrat al-Numan, byen ligger vest i Syria, mellom Aleppo og Hama. Ma'arrat ble tatt våren etter at Antiokia falt, men før beleiringen av Jerusalem.

²²¹ Raymond av Aguilers bok II. Hill og Hill 1968: 79.

tilnærmet totalt utenfor kongens kontroll.²²² Dette ser ut til å ha gitt utslag i en egen identitet blant Raymond sankt Gilles korsfarere.

Raymond sankt Gilles var av frankisk opphav, men han var greve av Toulouse, en by som engang hadde vært hovedstaden i et gotisk rike. Kongen av Frankrike var symbolsk konge over riket helt sør til grensene mot Navarre og Aragon,²²³ men til tross for dette gjorde ikke kongemakten seg gjeldende i sør før kongen av Frankrike ledet et korstog mot katarerne der tidlig på 1200-tallet.²²⁴ Sør-Frankrike var organisert i en rekke forskjellige provinser med forskjellige skikker og dialekter. Generelt stod føydalismen, slik den ble praktisert i Nord-Frankrike svakt, og greven i Toulouse var på tross av at han var kongens vasall den eneste fyrste som egentlig ikke var forpliktet til noen som helst tjeneste for kongemakten. Han var blant annet kongens eneste vasall som ikke måtte stille ved kongens kroning.²²⁵ Selve Provence hadde også dessuten lagt under Lotharingia, ikke Frankrike. Beskrivelsene av provençalerne i *Historia Francorum* ser ut til å reflektere skillet mellom Provence og resten av Frankrike. Raymond av Aguilers har også andre referanser til korsfarernes nasjonalitet. Raymond beskriver blant annet Gottfred av Bullion som lederen av tyskerne.²²⁶ Også Ralf av Caen nevner en annen episode der forskjellige nasjonaliteter av korsfarere settes opp mot hverandre.

Når korsfarerne var beleiret av Kerbogas hær skal en gruppe tyskere ha forsvart muren mot sørøst. Disse tyskerne skal ha hatt en tendens til å sovne på vakt, noe som skal ha fått Kerbogas tyrkere til å forsøke å ta denne seksjonen av Antiokias murer. Siden tyskerne sov skal de ha blitt fullstendig overrasket av det tyrkiske angrepet, og med nød og neppe ha klart å drive tyrkerne tilbake. Dette skal ifølge Ralf ha provosert de andre korsfarerne til å vandre gjennom Antiokias gater mens de ropte at ”Germans are shit”.²²⁷ Denne gangen tar krønikeforfatteren avstand fra opptrinnet,²²⁸ noe som kan tyde på at han generelt stiller seg mer positiv til tyskerne enn til provençalerne.

Den ikke-frankiske provençalske identiteten både Ralf av Caen og Raymond av Aguilers gir uttrykk for viser at den fellesfrankiske identiteten på 1090-tallet ikke hadde gjennomslag i hele Frankrike. Dessuten avkrefter dette Schneidmüllers påstand om at alle korsfarerne på Det første korstog identifiserte seg som franskmenn. Den fellesprovençalske identiteten er antakeligvis knyttet opp til et tenkt felles opphav (jfr Hobsbawm). Dette opphavet er i så tilfelle antakeligvis

---

²²² Duby 1991: 25-29.

²²³ To kristne nordspanske riker.

²²⁴ Abligeserkorstoget (Bagge 2004: 266).

²²⁵ Duby 1991: 230-252.

²²⁶ Raymond av Aguilers bok III. Hill og Hill 1968: 25. Med tyskerne menes her antakeligvis tysktalende personer fra Tyskland.

²²⁷ *Caco-Alemanni*. Gesta Tancredi kap 78 (Historiens des Croisades. Recueil des Historiens des Occidentaux III 1967: 662). De andre korsfarerne beskrives her som latinere.

²²⁸ Gesta Tancredi kap 78. Bachrach og Bachrach 2005: s100.

tilknyttet enten arven fra Romerriket, eller arven fra det gotiske riket i Sør-Frankrike. Kildene sier intet om bakgrunnen for provençalsk identitet.

E. J Hobsbawm mener som nevnt at det beste grunnlaget for nasjonalisme ligger i et tenkt felles historisk opphav. Dette ser også ut til å gjelde for provençalerne. Provençalernes nasjonale identitet peker på et skille mellom moderne nasjonalisme og middelalderens nasjonale identitet, eller ”protonasjonalisme”. I den moderne forståelsen av statsbegrepet basert på Max Webers definisjon av en stat²²⁹ var ikke Provence en stat. Raymond sankt Gilles var også definitivt ikke kongen i Provence. Formelt var det Filip I (1060-1108) som var konge i Provence og hele resten av Frankrike, men til tross for dette delte ikke provençalerne franskmennenes nasjonale identitet. Den moderne nasjonalstaten eksisterte ikke i middelalderen, og vi finner dermed ingen moderne form for nasjonalisme tilsvarende det teoretikere som eksempelvis sosialantropologen Ernest Gellner legger i begrepet nasjonalisme.²³⁰ Statens grenser korresponderte ikke med innbyggernes nasjonale identitet.

3.4.4. Lederskap og kongemakt

Fulker av Chartres begynner som nevnt sin krønike med å nevne hvem som var konge i Frankrike og keiser i Tyskland. Med unntak av dette, finnes der svært få referanser til kongemakten i de fire vesteuropeiske krønikene. Dette er sannsynligvis relatert til at ingen vesteuropeiske konger deltok på korstoget. I.S. Robinson peker kanskje på årsaken til mangelen på kongelig deltakelse da han skriver at de fremste kongene i Europa da Det første korstog ble preket, enten var bannlyst eller i fare for å bli det.²³¹ De fleste av deltakerne på Det første korstog hadde sitt opphav i Frankrike og bodde innenfor det geografiske området dette riket omfattet. Bohemund og Tankreds ekspedisjon stammet fra Sør-Italia, men hadde sin tilknytning til Frankrike gjennom at de begge var normannere, og hertugdømmet Normandie lå i Frankrike. I tillegg lå Lotharingia i perioden ikke under den franske kongen.²³²

Susan Reynolds skriver som nevnt at Frankrike i perioden omkring korstoget var preget av en situasjon mange historikere beskriver som et ”føydalt anarki”. Det var ingen stat, men bare en rekke mer eller mindre viktige adelsmenn som kjempet seg imellom for å tilegne seg makt. Selv tar Reynolds avstand fra denne beskrivelsen. Hun hevder at befolkningen i Frankrike i perioden levde under et regime med et tilnærmet kontroll over utøvelsen av makt og en

---

²²⁹ ”Staten skiller seg fra andre samfunnsinstitusjoner gjennom forsøket på å monopolisere tvangsmakt innenfor egne territoriale grenser” (Hagtvedt 1987: 8).

²³⁰ ”Nationalism is primarily a political principle, which holds that the political and the national unit should be congruent” (Gellner 1983: 1).

²³¹ Robinson 1990: 365.

²³² Lotharingia var i hovedsak løst tilknyttet Tyskland. Se kart 1b i Vollrath 2004: 42. For mer om Frankrikes utstrekning i perioden se kapittel 1.

tilstrekkelig legitimitet til å kunne kalles et samfunn av ministater eller nestenstater. Ministatene var kanskje ikke stabile, men likevel en slags stater. De forskjellige relasjonene mellom herrer og vasaller, og adelsmenn av høyere og lavere rang tar dermed form av interstatlige, eller internasjonale relasjoner. Videre tar Reynolds avstand fra et begrep som ”privat krigføring”, som ofte brukes for å beskrive krigføringen mellom forskjellige adelsmenn. Dette fordi skillet vi i dag har mellom den private og offentlige sfære ikke eksisterer i middelalderen.²³³ Privat krigføring blir her ikke bare kamper mellom forskjellige adelsmenn og deres styrker, men krig mellom ministater.

Dersom en ser på de vesteuropeiske korsfarer ekspedisjonene, passer dette ministatsbegrepet ganske godt overens med måten de forskjellige kontingentene opererte sammen på. Korsfarerhæren var ikke en fransk hær ledet av ett bestemt fransk overhode, men heller en rekke forskjellige ministatshærer under sine respektive herskere. Raymond sankt Gilles var fyrsten til provençalerne. Raymond av Normandie var normannernes fyrste på korstoget, mens Raymond av Flandern var de flamske korsfarernes fyrste.

Skal en finne noe samlende lederskap for korstoget må en se på pavekirkenes rolle. Raymond sankt Gilles skal ha blitt valgt av paven til å lede korstoget,²³⁴ men dette ser ikke ut til å ha gitt greven av Toulouse den legitimitet blant de andre lederne som krevdes for å hevde det verdslige lederskap over hele ekspedisjonen. Reformpavedømmet hadde styrket kirkens makt over de sekulære fyrster, men også denne makten hadde tydeligvis sine begrensninger. Biskop Ademar av Le Puy hadde en ubestridt stilling som den ledende geistlige på korstoget frem til sin død i 1098. I.S. Robinson åpner også for muligheten for at Ademar også i alle fall delvis kan ha vært korstogets sekulære leder fram til sin død, og at han ledet korsfarerne under slaget ved Dyrroaleum. Robinson skriver videre at Ademars evne til å holde korsfarerhæren samlet, samt å få lederne til å holde fred med hverandre forsterker viktigheten av hans rolle på korstoget.²³⁵ Når det gjelder Ademars lederskap under slaget ved Dyrroaleum, virker dette usannsynlig.²³⁶ Ser man derimot på måten korsfarerhæren splittet seg opp i mindre aristokratstyrte hærer etter Antiokia og Ademars av le Puy's død, virker Robinsons påstand mer sannsynlig. Robinson peker på et viktig element ved korstogets lederskap, nemlig at pavemakten hadde en sentral lederskapsrolle, ikke bare under forberedelsene på korstoget, men også mens korstoget pågikk. Til tross for at pavemakten mislyktes med å få aksept for Raymond sankt Gilles som korstogets verdslige leder skal pavemaktens utpekte geistlige leder ha spilt en viktig rolle som også verdslig korstogsleder

---

²³³ Reynolds 1997: 124-125.

²³⁴ Richard 1999: 28.

²³⁵ Robinson 1990: 350-351.

²³⁶ Eksempelvis nevner verken Jean Ricard, Christopher Tyerman eller Jonathan Riley-Smith Ademar av le Puy som en leder ved dette slaget; se Richard 1999: 49; Tyerman 2006: 130-131; Riley-Smith 1987: 27.

frem til sin død. Dette var kanskje ikke planlagt fra pavemaktens side, men det illustrerer likevel pavemaktens samlende kraft ovenfor korsfarerne.

Dersom en i det hele tatt kan snakke om noe overordnet lederskap på korstoget kan dette i korstogets tidlige fase, fra Konstantinopel til Antiokia, sies å ha vært den bysantinske keiseren; Alexius Comnenus. Alexius fikk tilnærmet samtlige av korstogets ledere til å sverge en ed til ham, der alt tidligere bysantinsk land korsfarerne erobret skulle tilbakeføres til keiseren.²³⁷ Korstogets ledere var ikke hans likemenn og ble dermed hans vasaller. I tillegg var det Alexius som stod for forsyningene til korsfarerhæren både ved Nikea, og til en viss grad under beleiringen av Antiokia.²³⁸ Til tross for at han ikke kunne styre de forskjellige korsfarerkontingentene direkte, og ikke kunne beordre korstogets ledere til forskjellige gjøremål, var de til en viss grad avhengige av Alexius.

Jean Richard hevder at årsaken til at Det andre korstog i motsetning til Det første korstog ble en fiasko, skyldtes mangelen på støtte fra den daværende bysantinske keiseren, Manuel Komnenus (1143-1180).²³⁹ På Det første korstog valgte i alle fall korstogslederne i korstogets tidlige faser å ta hensyn til Alexius ønsker, noe som trolig var en nødvendighet. Dette begynte å endre seg da Alexius overtalte tyrkerne til å overgi seg til hans menn ved Nikea, noe mange av korsfarerne ser ut til å ha følt som et forræderi.²⁴⁰ Etter dette trakk bysantinerne tilbake sin kontingent av krigere under beleiringen av Antiokia. Da keiseren heller ikke kom korsfarerhæren til unnsetning da de selv var beleiret av Kerbogas hær, følte korsfarerne seg forrådet av ham.²⁴¹ Dermed kan en si at Alexius mistet sin status som en slags overkonge av korstoget. I tillegg var pave Urban II, som den som initierte og preket korstoget, selvsagt den ledende figur når det gjaldt prekingen av korstoget. Dermed var lederskapet på Det første korstog delt mellom forskjellige vesteuropeiske aristokrater, pavemakten gjennom dens representant på korstoget, og den bysantinske keiseren. Europas verdslige herskere spilte tilnærmet ingen rolle, noe som kom til å endre seg dramatisk på de to neste korstogene.

---

²³⁷ Se eksempelvis *Gesta Francorum* bok II, kap 6-7, Hill 1962: 11-14; Raymond av Aguilers bok II. Hill og Hill 1968: 23-24.

²³⁸ *Gesta Francorum* bok II, kap 7, Hill 1962: 13-14; *Gesta Tancredi* kap 54. Bachrach og Bachrach 2005: 81.

²³⁹ Richard 1999: 168.

²⁴⁰ Se eksempelvis Raymond av Aguilers bok III. Hill og Hill 1968: 26-27.

²⁴¹ *Gesta Tancredi* kap 72. Bachrach og Bachrach 2005: 96-97.

3.5. Kapittelkonklusjon

Hvorvidt Det første korstog med dets mange forskjellige kontingenter av korsfarere representerer et føydalt anarki eller et Frankrike inndelt i ministater,²⁴² indikerer dette uansett at kongemakten stod svakt. Kongen av Frankrike deltok ikke på korstoget, og ut fra korstogets krøniker er det dermed vanskelig å anslå omfanget av hans verdslige makt utover *Ile de France*. Likevel passer de forskjellige korsfarerkontingentene, med sine forskjellige ledere og deres konflikter seg imellom, godt inn i Reynolds teori om en rekke ministater i 1000-tallets Frankrike. Hvorvidt korstoget var en fransk ekspedisjon eller ikke, blir vanskelig å besvare. Flertallet av korsfarere så sannsynligvis på seg selv som vestfrankere, altså franskmenn. Det ser ikke ut til å være noen motsetning mellom å hevde at korstoget var fransk, og samtidig anerkjenne normannernes bidrag. Dette fordi normannerne også så på seg selv som franskmenn. Dermed mister Christopher Tyermans skille mellom franskmenn og normannere mye av sin substans. Jean Richard beskriver derimot korstoget som et fransk prosjekt. Heller ikke denne påstanden er helt korrekt, ettersom provençalerne ikke ser ut til å ha identifisert seg selv som franskmenn. Dette synet ser også ut til å ha vært dominerende blant de franske korsfarerne, ettersom normanneren Ralf av Caen skiller mellom franskmenn og provençaler. Hvorvidt dette gjelder bare for provençalerne, eller også for eksempel for burgunderne og flamske korsfarerne kan vanskelig besvares med de fire korstogskrønikene jeg har brukt her. Ut fra Raymond av Aguilers og Ralf av Caens krøniker ser det likevel ut som at provençalerne var i en særstilling. Provençalerne var den eneste betydelige delegasjonen bestående av ikke-franske korsfarere. Dermed kan en konkludere med at korstoget ikke var et eksklusivt frankisk prosjekt, men at normannernes bidrag til korstoget her spiller en mindre rolle for dette spørsmålet.

Vi ser her to nasjonale identiteter, en overlokal identitet tilknyttet franskmennene og et tenkt fellesfransk opphav, en lokal identitet tilknyttet normannerne og deres tenkte felles opphav. Denne franske nasjonale identiteten kan fungere sammen med andre nasjonale identiteter, noe de normanniske krønikeskriverne viser til. Deres beskrivelser vitner om en dualistisk identitet. Normannerne er både normannere og franskmenn. Den provençalske nasjonale identiteten opererer ikke sammen med en fransk identitet. Provençalernes identitet er muligens knyttet til et felles nasjonalt opphav fra det gotiske riket i Sør-Frankrike, eller kanskje arven fra Romerriket. Uansett opphav delte ikke provençalerne den franske identiteten. E.J. Hobsbawm påstår at det fantes en felles frankisk nasjonal identitet, eller ”protonasjonalisme” for å bruke hans uttrykk. Dette kommer klart fram hos krønikeforfatterne, til tross for at denne frankiske identiteten ikke ser ut til å ha gjort seg gjeldende sør i Frankrike.

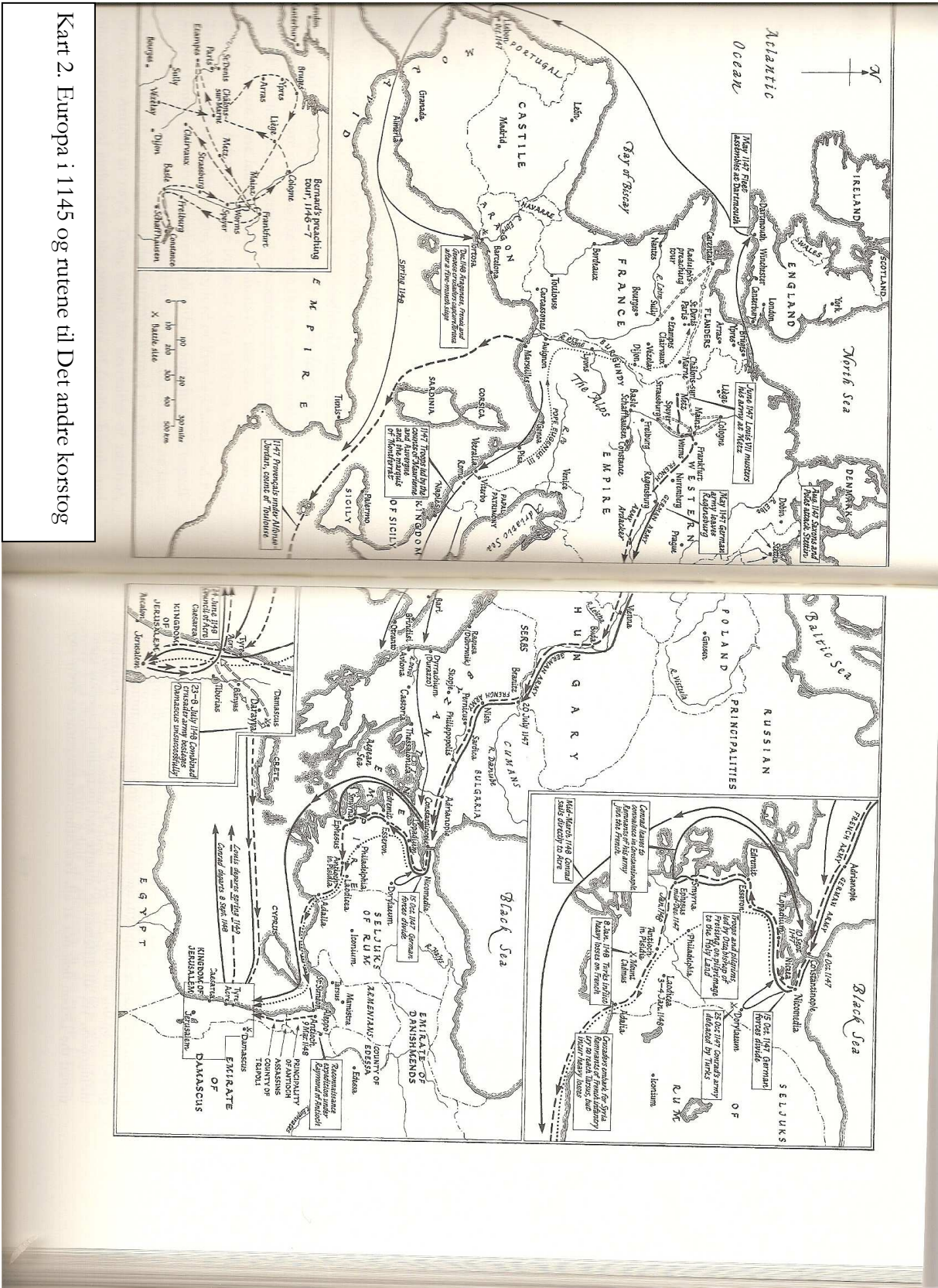
---

²⁴² Jfr Reynolds 1997.

Dersom korstoget ikke utelukkende var et fransk prosjekt, var det heller et fransk-provençalsk prosjekt. Fordi korstoget i hovedsak likevel var et fransk prosjekt, og dermed kun er egnet til å beskrive situasjonen i Frankrike og Provence, kan vi ikke gjennom krønikene fastslå hvorvidt den fragmentering som ser ut til å ha preget Frankrike også preget resten av Europa. Dette er kanskje den klareste attesten til at korstoget i all hovedsak var et fransk, eller vestfrankisk foretak. De neste to korstogene kom derimot på ingen måte til å forbli utelukkende franske foretak. Da det påfølgende andre korstog ble preket nesten 50 år senere, opptrådte de franske korsfarerne langt mer som en samlet nasjonal hær enn fraksjonerte ministatshærer. Dessuten deltok det korsfarere fra et langt større geografisk område, og korstogets lederskap var tilsynelatende langt mer avklart og markant. Om dette faktisk var tilfellet vil jeg komme tilbake til i neste kapittel.

Kart 2. Europa i 1145 og rutene til Det andre korstog

4. Det andre korstog

4.1. Nederlaget ved Damaskus. Begivenhetene på Det andre korstog

I 1144 ble Edessa beleiret av den tyrkiske krigsherren Zengi (1127-1146).²⁴³ Byen som hadde vært under frankisk kontroll siden Balduin av Boulogne tok makten i 1098, falt julaften samme år.²⁴⁴ Dette utløste et nytt og omfattende korstog, som både når det gjaldt dets lederskap og omfang markerte en videreutvikling i korstogsbevegelsen. Både keiseren av Tyskland og kongen av Frankrike deltok på ekspedisjonen, to ledere med en helt annen prestisje enn tidligere korsfarere. Dette var antakeligvis de to mektigste herskerne i Vest-Europa. De to regentene ledet to store korsfarerarmeer gjennom Europa mot Det hellige land, men etter at korsfarerhærene var svekket av nederlag mot tyrkerne i Anatolia endte korstoget med en mislykket beleiring av Damaskus. I tillegg tok flere korsfarere sjøveien rundt den iberiske halvøy, gjennom Gibraltar og Middelhavet før de nådde Outremer. Disse korsfarerne stoppet blant annet i Portugal på veien, og erobret Lisboa fra de muslimske maurerne. Når Bernard av Clairvaux preket korstoget i Tyskland kom han over en rekke stormenn som ønsket å kjempe mot ikke-kristne i sine nærområder. Disse hovedsakelig tyske aristokratene ville heller kjempe mot de hedenske Venderne i østersjøområdet enn muslimene i Levanten. Bernard velsignet tiltaket på vegne av pavemakten, og dette ble starten på De Baltiske korstogene, en ny militær kristningsbevegelse som kom til å vare i århundrer.²⁴⁵

4.1.2. Statsutvikling på Det andre korstog

I forrige kapittel kom jeg frem til at krønikeskriverne til Det første korstog indikerer et Frankrike der kongemakten stod svakt, men at korsfarerne fra størstedelen av Frankrike med unntak av i sør delte en felles fransk identitet.

I dette kapitlet vil jeg se på hvordan forskjellige aspekter ved statsutvikling i Frankrike og Tyskland fremstilles hos krønikeskriverne til Det andre korstog.²⁴⁶ Grunnet kildematerialets fokus blir det her mest naturlig å se på de to nevnte statene, men England vil også trekkes inn der kildematerialet har relevans. Jeg vil fremdeles fokusere på kongemakt, korsfarernes nasjonale identitet, nasjonale konflikter og forholdet mellom kongemakten og pavemakten under forberedelsene til- og selve korstoget. Jeg vil videre utforske om det har skjedd et brudd- eller en kontinuitet i forhold til statsutviklingen på Det første korstog.

---

²⁴³ For mer om Zengi, se Hillenbrand 2001.

²⁴⁴ For informasjon om perioden mellom Det første og andre korstog, se Richard 1999: 124-155.

²⁴⁵ Tyerman 2006: 304-305. De Baltiske korstogene vil ikke bli videre omtalt i denne oppgaven.

²⁴⁶ Det andre korstog brukes her om perioden fra korstoget ble preket i 1145 frem til Ludvig VII forlater Levanten i 1148.

4.1.3. Tyskland og Frankrike mellom korstogene

Både i årene før, under og etter Det første korstog, herjet investiturstriden mellom keiseren av Tyskland og pavemakten.²⁴⁷ Henrik IVs etterfølger, Henrik V hadde i utgangspunktet ingen planer om å gi etter for pavemaktens krav, og som sin far ble han derfor bannlyst av paven. Da Calixtus II (1119-1124) ble valgt til pave, ble det likevel fremforhandlet et kompromiss mellom keiseren og pavemakten ved konkordatet i Wörms i 1122. Kompromisset innebar at keiseren frasa seg retten til å innsette biskoper og abbeder med ”ring og stav” noe som innebar pavelig kontroll med innsetting av geistlige personer i Tyskland. Samtidig fikk keiseren beholde retten til å kreve hylling av innsatte geistlige, noe som innebar at keisermakten fremdeles kunne innsette geistlige som sekulære fyrster, men uten kontroll over deres geistlige oppgaver. Til tross for at Wörms var et kompromiss, ble det sett på som et kompromiss som i stor grad favoriserte pavemakten, og paven betraktet konkordatet som en seier.²⁴⁸ Etter dette fulgte en relativt fredfull periode frem til Henrik Vs død i 1125.²⁴⁹

Henriks død ble etterfulgt av en bitter arvefølgestrid som kastet Tyskland inn i en ny borgerkrig. Til slutt ble Lothar I av Saksen (1125-1137) valgt til ny keiser som Lothar III. Etersom Hohenstaufenfamilien ikke aksepterte den nye kongen og gjorde opprør, fikk Lothar III en vanskelig start på sin regjeringstid. Lothars periode som tysk keiser ble preget av denne striden, samt andre konflikter med forskjellige lokale fyrster. Riket ble derfor preget av ustabile maktforhold og stadige indre kriger under hans styre.²⁵⁰

Lothars etterfølger var Konrad III. Konrad var av Hohenstaufenfamilien og var som nevnt, keiser av Tyskland under Det andre korstog. I likhet med sin forgjenger, måtte også Konrad kjempe mot interne motstandere i Tyskland etter å ha blitt kronet til keiser. En strid mellom Konrad og Henrik den Stolte (1126-1139) og hans etterfølgere varte fra 1138 til 1142. Konrads tilhengere under denne striden kjempet for en sterk keisermakt på bekostning av lokale fyrster og pavemakten. Hans motstandere sloss mot den sentraliserte keisermakten. Konflikten markerte således en viss kontinuitet til investiturstriden. Da borgerkrigen tok slutt i 1142, var dette ikke med Konrad som seierherre. Keiserens makt i Italia ble redusert under Konrad, og han klarte heller ikke å styrke sentralmakten i Tyskland i særlig grad.²⁵¹ Til tross for dette hadde Tyskland opplevd 3 år med relativt fredfulle forhold da Konrad tok korset i 1145.

Kongens kontroll over de lokale fyrstene i Frankrike var i likhet med i Tyskland heller begrenset. Til tross for at Frankrike i perioden mellom Det første og andre korstog ikke opplevde

---

²⁴⁷ For mer om investiturstriden, se pkt 3.1.2 i kapittel 3.

²⁴⁸ Robinson 1990: 436-441.

²⁴⁹ Vollrath 2004: 70-71; Arnold 2004: 384-387.

²⁵⁰ Stubbs 1969: 184-186; Arnold 2004: 413-415.

²⁵¹ Hoyt 1966: 285-286; Arnold 2004 413-416.

tilsvarende indre konflikter som Tyskland, betydde ikke dette noen betydelig styrking av kongemakten. Situasjonen i Frankrike forble heller status quo, med en svak kongemakt som i realiteten kun hersket over provinsen *Ile de France*. I resten av Frankrike dominerte sterke og uavhengige fyrster. Dette innebar at den franske kongemakten fremdeles var avgrenset til et relativt lite område i Nord-Frankrike.²⁵² Da det første korstog ble preket, hadde den franske kongen, Filip I minimal gjennomslagskraft i områder som Normandie, Aquitaine og Provence.

Den franske kongemakten på 1100-tallet kan på mange måter sees som en statisk maktstruktur. Kongens kronland var ved inngangen til 1200-tallet fremdeles begrenset til *Ile de France*. Til tross for dette kan man se visse tendenser til en styrking av kongemakten mellom Det første og andre korstog. Fillip I (1060-1108) ble etterfulgt av Ludvig VI (1108-37). Ludvig styrket kongens stilling innad i *Ile de France*, og var den første franske konge med tilnærmet total kontroll over denne provinsen. Likevel ble ikke kongens kronland utover *Ile de France* betydelig ekspandert.²⁵³

Hans etterfølger Ludvig VII var den første franske kongen etter karolingerrikets fall som klarte å utvide kongens territorier i betydelig grad. Dette skjedde ikke gjennom militær ekspansjon, men gjennom giftermål. Da hertugen av Aquitaine døde uten en mannlig arving fikk kong Ludvig VI sin sønn til å gifte seg med hertugens eneste arving, hans datter Elanor (1137-1204). Med giftermålet fulgte en av Frankrikes største og viktigste provinser; Aquitaine. Ved overtakelsen av Aquitaine ble Ludvig VII ved sin kroning Frankrikes klart mektigste fyrste. Giftermålet kom senere til å bli annullert, men da Ludvig dro på korstog i 1146 var han fremdeles gift med Elanor og dermed den mektigste fyrsten i Frankrike.²⁵⁴

4.1.4. Kildene

Dette kapittelet er i hovedsak basert på fire kilder. Odo av Dueils *De profectioe Ludovici VII in orientem*, Otto av Freising's *Gesta Frederici* og Vilhelm av Tyr's *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*. Av disse kildene gir kun Vilhelm av Tyr's krønike et komplett bilde av korstoget fra begynnelse til slutt, mens bare Odo av Dueil og Otto av Freising's beretninger er øyenvitnebeskrivelser av korstoget. Odo av Dueil skriver fra et fransk ståsted, og da spesielt for kong Ludvig VII. Otto av Freising skriver fra et tysk perspektiv, nærmere bestemt for daværende hertug og senere keiser Fredrik Barbarossa. I tillegg skriver Vilhelm av Tyr fra perspektivet til en vesteuropeer fra Outremer.²⁵⁵ *De Expugnatione Lyxbonensi* er skrevet av en anglofransk prest ved

---

²⁵² Se punkt 3 i kapittel 3.

²⁵³ Baldwin 2004: 511-516.

²⁵⁴ Hoyt 1966: 275-276; Bur 2004: 543-544.

²⁵⁵ I tillegg vil et par andre kilder bli brukt i mindre grad. For mer kildene se kap 2.

navn Raul, som beskriver korstoget fra et engelsk ståsted. Denne kilden gir et godt bilde av den multinasjonale korsfarerflåten som tok Lisboa.

4.2. Kongens korstog

4.2.2. Forberedelsene til korstoget

Ifølge Jean Richard bar både den franske og tyske ekspedisjonen mot Det hellige land preg av at de var ledet av sine respektive herskere. For det første var korstoget bedre organisert, både når det gjaldt rekruttering og finansiering. Ludvig VII innførte en mindre ekstraskatt i sine provinser og Richard antar at de franske baronene som deltok gjorde det samme. Videre var kongemakten sentral når det gjaldt rekruttering av korsfarere. Korstogshærene som dro mot Levanten skal også ha vært relativt like de to kongerikenes hærer.²⁵⁶ Det levnes videre liten tvil om at de to korsfarerarmeene som satte kursen østover hadde to meget klare lederskikkelser, Ludvig VII og Konrad III. Christopher Tyerman skriver at Det andre korstog gjorde Ludvig i stand til å fremstå som konge over vestfrankerne på en måte som ikke var sett siden Karolingerriket. Korsfarere fra hele Frankrike deltok, og ekspedisjonen ble oppfattet som Ludvigs eget foretak. Videre skal Ludvig i løpet av reisen ha etablert bånd til en rekke stormenn. Disse forbindelsene kom til å vare utover hans regjeringstid, noe som skal ha bidratt til en viss sentralisering av riket. I tillegg skal det trolig ha blitt vedtatt en korstogskatt på innbyggerne i Frankrike, også utover Ludvigs egne kronland. Denne håndfaste anerkjennelsen av kongens autoritet, og den generelle aksepten for kongens lederskap også utenfor hans eget kronland, innebar ifølge Tyerman en anerkjennelse av kongemakten på et nytt nivå.²⁵⁷ Kongemakten kom også til å fremstå som et nasjonalt symbol for Frankrike på korstoget.

Før korstoget dro Ludvig VII til klosteret Sankt Denis der han mottok *Oriiflamme*,²⁵⁸ et opprinnelig karolingisk banner klosterets ledelse i tilfelle av krig hadde tildelt hertugen av Vexin, klosterets provins. Under Ludvig VI hadde Vexin kommet under den franske kronen, og dette banneret ble fra nå av tildelt den franske konge.²⁵⁹ Banneret kom til å symbolisere den franske kongemakten i århundrer fremover²⁶⁰ og ble også overlevert Filip Augustus da han dro ut på Det tredje korstog.²⁶¹ *Oriiflamme* ble brukt som et symbol på kongen som den legitime konge over hele Frankrike. I 1124 skal Henrik V av Tyskland og Henrik I av England (1100-1135) ha planlagt en invasjon av Frankrike, og kong Ludvig VI skal ha dratt til Sankt Denis og mottatt banneret til

---

²⁵⁶ Richard 1999: 159-160. Richard utdyper ikke hva han mener med kongerikenes hærer.

²⁵⁷ Tyerman 2006: 276-277.

²⁵⁸ Odo av Dueil, Bok I Gingerick Berry 1948: 17.

²⁵⁹ Gingerick Berry 1948: 16 n40.

²⁶⁰ Schneidmüller 2002: 38. Banneret skal ha vist en gylden flamme.

²⁶¹ Rigord seksjon 69. Hyams 1998.

Sankt Dionysius, Frankrikes helgen. Ved dette banneret skal Frankrikes mektige baroner ha samlet seg under sin konge, og med et samlet Frankrike bak seg skal Ludvigs maktdemonstrasjon ha overbevist herskerne av Tyskland og England om å avbryte invasjonen.²⁶² Som bærer av dette banneret var kongen Frankrikes hærfører, og denne tradisjonen kom til å fortsette med *Oriiflamme*.²⁶³ Konrad skal også ha vært tjent med å dra på korstog. De indre stridighetene i Tyskland, samt problemer med ungarerne, gjorde et korstog fordelaktig for den tyske keiseren. Korstoget kunne bidra til å samle og forene riket rundt ham, samt hindre en krig med ungarerne. Også Bernard av Clairvaux kan ha hatt intensjoner om å hindre intern uro i Tyskland med sin preking der.²⁶⁴

Den beste kilden til den franske og tyske ekspedisjonen er Odo av Dueils krønike. Odo bekrefter i stor grad Richards påstander om kongenes lederskap. Ettersom verket er ment som et bidrag til en fremtidig krønike om kongens bedrifter er det naturlig at Ludvig fremstilles som en lederskikkelse. Dette åpner for at Odo overdriver Ludvigs rolle som korstogets leder. Odos fremstilling av kongens rolle i korsfarerarmeen virker likevel sannsynlig. At den franske hæren samlet seg rundt sin konge styrkes av at Odo forteller tilsvarende om den tyske hæren og dens leder, keiser Konrad.²⁶⁵ Otto av Freising og Vilhelm av Tyr bekrefter også at korstogshærene var ledet av de to fyrstene.²⁶⁶ Dessuten er ikke nødvendigvis fremstillingen av Ludvig som de ubestridte leder av de franske korsfarerne spesielt flatterende for kongen, ettersom korstoget endte i nederlag.

Generelt ser de to fyrstene ut til å ha vært både symbolske og reelle ledere av sine respektive stater på korstoget. Dette viser en markant forskjell fra Det første korstog. Det første korstog var ledet av en rekke mindre fyrster, uten at det var en klart definert leder for selve ekspedisjonen. Det tilsynelatende klare og anerkjente lederskapet på Det andre korstog ble muligens styrket av det faktum at kongen av Frankrike og keiseren av Tyskland faktisk deltok på korstoget. Til tross for at herskerne ikke deltok på Det første korstog, og det dermed er vanskelig å stadfeste utstrekningen av deres kongemakt rundt 1095, peker den generelle utviklingen i statene mellom Det første og andre korstog på en styrket kongemakt. Kildene til Det andre korstog ser ut til å bekrefte dette. At kongene deltok impliserer ikke nødvendigvis at de måtte fremstå som korstogets ledere.

---

²⁶² Baldwin 2004: 516.

²⁶³ Schneidmüller: 2002: 38.

²⁶⁴ Tyerman 2006: 286-287.

²⁶⁵ Se eksempelvis Odo av Dueil Bok III, Gingerick Berry 1947: 49-51.

²⁶⁶ Se eksempelvis Vilhelm av Tyr bok XVII, kap 1, Babcock og Krey 1943:184-185, og Otto av Freising Bok I kap 35-45, 62. Microw 2004: 70-81, 101-102.

Til tross for indikasjonene på økt kongemakt er det et påfallende aspekt ved korstoget at korsfarerne i all hovedsak selv hadde ansvaret for finansieringen av ekspedisjonen. Det var ikke kongen og keiserens hirdmenn, eller personlige hær som dro østover, men en ansamling av selvfinansierte frivillige under ledelse av kongen og keiseren.²⁶⁷ Korstogshæren bestod ikke av lønnede soldater. Konge og keisermakten hadde verken den nødvendige makt eller de nødvendige ressurser til å tvangsmobilisere eller finansiere en stor korstogshær. På Det tredje korstog kom denne situasjonen derimot til å endre seg.²⁶⁸

Når det gjelder forberedelsene til korstoget, skriver Odo av Dueil at kong Ludvig tok korset i Vezeley. Den foregående påsken hadde Ludvig allerede fortalt den kirkelige og aristokratiske eliten om sitt korstogsønske på et møte i Bourges i forbindelse med sin kroningsseremoni. Biskopen i Langres hadde deretter formanet de fremmøtte stormennene om å ta korset sammen med kongen. Biskopens tale fikk ikke gehør hos aristokratiet, og det ble derfor avtalt ett nytt møte ved Vezeley i påsken.²⁶⁹ Vi ser her at biskopen på vegne av Ludvig formaner aristokratiet om å bli med kongen på korstog, men at dette ikke manifesterer seg. Dette viser at kongemakten ikke evnet å beordre sine vasaller til å delta på korstoget.²⁷⁰ At biskopens formaning, som skjedde på vegne av kongen, heller ikke fikk noe større gjennomslag hos de fremmøtte, er et nytt tegn på kongemaktens begrensinger. Til tross for dette var det likevel kongemakten som tok hovedansvaret under korstogets forberedelser.

Mellom møtene i Bourges og Vezeley, skal kongen ha sendt budbringere til paven som informerte ham om Ludvigs ønske om å dra på korstog. Paven skal ha respondert positivt på dette, og lovet de samme korstogsprivilegier til eventuelle korsfarere som på Det første korstog.²⁷¹ Deretter skal paven ha gitt Bernard av Clairvaux i oppgave å preke korstoget. Hva var egentlig Bernards rolle under korstogets forberedelser? Bernard var med kongen ved Vezeley, og preket korstoget der med kongen ved sin side. Antallet frammøtte ved denne prekenen var så stort at Bernard, i likhet med pave Urban ved Clermont, måtte preke korstoget utendørs. Responsen blant de fremmøtte var enorm. Så mange stormet til for å ta korset at Bernard måtte skjære kors av sin egen habit, ettersom de ferdiglagete korsene ikke strakk til.²⁷²

Norman Housley hevder pave Eugenius første forsøk på å mobilisere den vesteuropeiske krigereliten til korstog falt på døve ører, før Ludvigs engasjement for korstoget vakte interesse

---

²⁶⁷ Tyerman 2006: 276, 279; France 2006: 84.

²⁶⁸ Se kap 5, pkt 5.3.2.

²⁶⁹ Odo av Dueil, Bok I, Gingerick Berry 1948: 7.

²⁷⁰ I den grad aristokratiet i Frankrike i perioden faktisk kan sies å være vasaller under kongen heller enn selvstendige småfyrster.

²⁷¹ Tyerman 2006: 275-279.

²⁷² Odo av Dueil, Bok I, Gingerick Berry 1948: 8.

hos den franske krigereeliten.²⁷³ Selv om Ludvig organiserte selve ekspedisjonen var det Bernard som preket korstoget og det var Bernard som rørte Tyskland og Frankrikes krigeraristokrati til å ta korset. Det var også Bernard av Clairvaux som gav tyske korsfarere tillatelse til å dra på korstog mot Venderne²⁷⁴ og Rudolf Hiestand hevder at Bernard, på tross av pavens ønsker, fikk overtalt Konrad III til å ta korset.²⁷⁵ Dette er omdiskutert, og Jonathan Phillips hevder tvert imot at Eugenius ønsket deltakelse på korstoget fra Konrad.²⁷⁶ Uansett hevder Hiestand videre at Det andre korstog var Bernard av Clairvaux, og ikke pave Eugenius prosjekt.²⁷⁷ Når det gjelder prekingen, og kirkens rolle på korstoget, er det vanskelig å si imot ham. Det kan likevel hevdes at korstoget i minst like stor grad var Ludvigs prosjekt. Dette markerer et skille til Det første korstog, der korstoget i aller høyeste grad var pave Urbans prosjekt, og hvor det var paven selv som både initierte og preket korstoget.²⁷⁸

At pavemakten skal ha svart positivt på Ludvigs ønske om å dra på korstog kan dessuten ha sammenheng med det spesielle båndet mellom pavekirken og kongen av Frankrike.²⁷⁹ Pavemakten hadde for lengst innsett at den trengte mer pålitelige verdslige allierte enn keiseren av Tyskland. Dette ble forsterket av pavens stadige problemer med Romas lokalbefolkning som flere ganger på 1000 og 1100-tallet drev pavene på flukt. Den mest pålitelige allierte for pavemakten i denne perioden var kongen av Frankrike. Flere ganger søkte paven tilflukt i Frankrike i løpet av 1000 og 1100-tallet, og gjerne i kongens kronland, *Ile de France*.²⁸⁰ Gjennom et korstog kunne Ludvig VII fremstå som pavens mest trofaste beskytter. Dette var ikke noe nytt for franskekongen. Både de franske kongene og pavene selv så på den franske konge som kirkens fremste beskytter, og kongene av Frankrike ble både i Roma og Paris omtalt som *Reges Christianissimi*, de mest kristne kongene.²⁸¹

Otto av Freisings fremstilling av forløpet og rekrutteringen til korstoget ligner på Odo av Dueils. Otto skriver at Ludvig tok korset for å oppfylle korstogsloftet til hans avdøde bror. Ludvig skal deretter ha tilkalt Bernard av Clairvaux for å rådføre seg om et eventuelt korstog.

---

²⁷³ Housley 2006: 60.

²⁷⁴ Hiestand 2001: 37.

²⁷⁵ Hiestand 2001: 38.

²⁷⁶ Phillips 2001: 28-29; Phillips 2007: 87-96.

²⁷⁷ Hiestand 2001: 37.

²⁷⁸ Se eksempelvis Richard 1999: 19-24; Robinson 1990: 331-332; Lloyd 1995: 3.

²⁷⁹ Pavemakten hadde fra investiturstriden og videre fremover et konfliktfylt forhold den tyske keiseren. Som nevnt var keiseren formelt ansvarlig for å beskytte paven og pavekirkens eiendommer i Italia, men fra 1095 til 1192 var det bare Lothar som tilfredsstilte pavene i Roma. Konrad var for opptatt med borgerkrig i Tyskland til å kunne assistere pavemakten i Italia, og Lothars forgjengere Henrik IV og Henrik V ble oppfattet fiender av pavemakten (Robinson 301; for mer se kap 3 pkt 3.1.2). Konrads motivasjon for å delta på korstoget i en periode da det endelig var fred i Tyskland, kan dermed delvis ha vært et forsøk på å leve opp til den pavemaktens idealtipe av en tysk keiser. Dette ved å komme kirken i øst til unnsetning.

²⁸⁰ Robinson 1990: 301-302; Robinson 2004: 358-368.

²⁸¹ Schneidmüller 2002: 37.

Bernard ville ikke preke korstoget før han hadde rådført seg med paven. Paven skal deretter ha gitt Bernard tillatelse til å preke korstoget.²⁸² Korstoget ble etter dette preket til franskmennene ved Vezeley, før Bernard dro til Tyskland.²⁸³ Bernard fikk deretter den tyske keiseren til å ta korset, sammen en rekke andre tyske stormenn.²⁸⁴ Otto skriver videre at det ikke bare var tyskerne Bernard rørte til å ta korset, men at hans taler og brev også grep franskmennene, ungarene,²⁸⁵ engelskmennene, og nærmest hele vesten.²⁸⁶ Også Vilhelm av Tyr bekrefter i stor grad denne fremstillingen av korstogsprekingen.²⁸⁷

Disse beskrivelsene peker på et annet område der Det andre korstog skiller seg ut fra Det første. Utbredelsen av korstogsprekingen var langt større nå, noe som førte til at folk fra store deler av Vest-Europa dro på korstog. Det andre korstog var intet fransk prosjekt. Tyskere, engelskmenn og andre europeere dro østover sammen med de franske korsfarerne. Denne utviklingen må i hovedsak tillegges pavemaktens rolle, og ikke minst den aktive prekingen til Bernard av Clairvaux. Samtidig hadde Det første korstog allerede funnet sted, og selv om korstoget kanskje ikke var institusjonalisert²⁸⁸ var væpnet pilegrimsferd ikke ett nytt fenomen. Alt dette kan ha bidratt til å øke rekrutteringens omfang.

I likhet med korstogets samtidige krønikere vier også Vilhelm av Tyr den franske kongen og tyske keiseren størst oppmerksomhet. Den tyske hæren beskrives som Konrads hær, mens den franske beskrives som Ludvigs.²⁸⁹ Helmond av Bosau skriver også om korstoget, dog ikke fra et øyenvitneperspektiv.²⁹⁰ Han gjenforteller kort de tyske og franske ekspedisjonenes ferd østover, i tillegg til å kort beskrive korsfarernes storming av Lisboa, samt en lengre og mer utfyllende beretning om korstoget mot Venderne. I motsetning til de andre krønikeskriverne som fremstiller Ludvig som konge av Frankrike, beskriver Helmond først Ludvig som konge av pariserne.²⁹¹ Dette ser ut til å være en klar antydning til Ludvigs svake maktbase som i realiteten ikke strakk seg ut over *Ile de France*. Senere beskrives derimot Ludvig som konge av Frankrike,²⁹² og det blir dermed vanskelig å tillegge Helmond en klar mening angående Ludvigs stilling.

---

²⁸² John G. Rowe hevder at pavens utsendelse av *Quantum Predecessores*, og Ludvig VIIIs korstogplaner oppstod uavhengig av hverandre (Rowe 1992: 87).

²⁸³ Dette skal ha vært på grunn av en kirkemann ved navn Rudolf, som preket korstoget uten godkjenning fra pavemakten. Rudolf preket også mot jødene, noe som gav utslag i en rekke jødeforfølgelser. Bernard ville hindre dette, og etter å ha stoppet jødeforfølgelsene i Tyskland og det østlige Frankrike bestemte Bernard seg for å preke korstoget også i Tyskland.

²⁸⁴ Otto av Freising, Bok I kap 35-42, Mierow 2004: 70-76.

²⁸⁵ Her brukes Pannonia som var det romerske navnet på store deler av dagens Ungarn. Dermed ungarene.

²⁸⁶ Otto av Freising, Bok I kap 44, Mierow 2004: 76.

²⁸⁷ Vilhelm av Tyr Bok XVI kap 18. Evans 1943 Vol II: 163.

²⁸⁸ Jfr Tyerman 1998. For mer se kap 1 pkt 1.1.4.

²⁸⁹ Vilhelm av Tyr Bok XVI, kap 18-19. Babcock og Krey 1943: 163-165.

²⁹⁰ Tschan 1935: 23.

²⁹¹ Helmond av Bosau kap 59, Tschan 1935: 172.

²⁹² Helmond av Bosau kap 60, Tschan 1935: 172.

Etter at Bernard hadde overtalt det franske aristokratiet til å ta korset, var det Ludvig som organiserte den franske delen av korstoget. Ludvig skal ha sent budbringere til den ungarske kongen, samt til den tyske og bysantinske keiseren. Disse budbringerne ba om tillatelse til å krysse regentenes landområder på veien østover.²⁹³ Kongen satte også i gang møtevirksomhet for å sikre freden i riket. Ludvig dannet et råd der det ble bestemt hvem som skulle styre kongeriket, og hvordan riket skulle styres mens han var på korstog. Odo skriver at det var kongen som hadde rett til å bestemme hvem dette skulle være. Rikets skikker tilsa at kongen skulle velge i samråd med sine aristokrater og den geistlige elite.²⁹⁴ Kongen skal videre grunnet sin gudfryktighet ha overlatt hele valget til de geistlige og verdslige fremmøtte.²⁹⁵

Det er lite trolig at dette synet på kongens råd er korrekt. Ludvig ville neppe frivillig begrense sin egen bestemmelsesrett over sitt eget kongerike. Det virker mer sannsynlig at kongen ikke fikk lov til å ta dette valget alene. Det franske aristokratiet ville trolig ikke la kongen bestemme hvem som skulle styre landet mens de var på korstog. Dette fordi dette kunne svekke aristokratiets makt. Vi ser her trolig nok en begrensning av kongemakten. Aristokratiet kan ha villet sikre seg en stedfortreder som garanterte for de daværende maktforholdene i riket. En kongelig utvalgt representant kunne forsøke å tilrive kongen mer makt mens aristokratiets fremste menn var på korstog.

Jonathan Phillips hevder at årsaken til at kongen overlott valget til aristokratiet var at Ludvig trengte en konsensusløsning som Frankrikes mektigste menn kunne akseptere.²⁹⁶ Forsamlingen valgte Suger, abbed ved Sankt Denis klosteret og grev Vilhelm II av Nevers (1098-1148) til kongens stedfortredere. Dette skjedde i tråd med den teoretiske maktfordelingen med to sverd, et verdslig sverd symbolisert ved greven av Nevers, og ett geistlig, representert ved abbed Suger.²⁹⁷ Ludvig utnevnte biskopen av Rheims og grev Raul I av Vermadois og Valois (1117-1152).²⁹⁸ Igjen trolig i tråd med teorien om de to sverd. Etter kongen hadde forlatt Frankrike skriver Odo videre at ingenting verdt å huske ble gjort i hans rike.²⁹⁹ Dette tyder på at stedfortrederne kan ha blitt valgt for å opprettholde status quo.

På Det tredje korstog kom ordningen med stedfortredere mens kongen var på korstog til å bli videreutviklet. Hvordan riket skulle styres ble fastsatt med klare rammer som begrenset alt fra skattlegging til endringer i statsadministrasjonen og krigføring. Det ble også fastsatt

---

²⁹³ Odo av Dueil, Bok I, Gingerick Berry 1948: 11-13.

²⁹⁴ Odo av Dueil, Bok I, Gingerick Berry 1948: 13.

²⁹⁵ Odo av Dueil, Bok I, Gingerick Berry 1948: 13-15.

²⁹⁶ Phillips 2007: 117.

²⁹⁷ Odo av Dueil, Bok I, Gingerick Berry 1948: 15; Phillips 2007: 117. For mer om de to sverd, også kalt den gelasiske doktrine, eller tomaktslæren; se kap 3 pkt 3.1.2

²⁹⁸ Gingerick Berry 1948: 20 n2. Grevene av Vermadois og Valois var nært beslektet med kongefamilien og blant de capetiske kongenes mest trofaste allierte.

²⁹⁹ Odo av Dueil, Bok I-II, Gingerick Berry 1948: 15, 21.

retningslinjer for eventuelle valg av nye kirkemenn til klerikale embeter. I tillegg ble det stadfestet hvordan riket skulle styres dersom kongen omkom på korstoget.³⁰⁰

Jonathan Phillips påpeker at det under forløpet til korstoget skjedde en dramatisk økning i diplomatisk aktivitet i det franske hoffet. Konflikter ble løst og privilegier godkjent. Riket måtte forberedes på kongens fravær, som minst ville være på omkring to år. Den økende diplomatiske aktiviteten understreker hvor uvanlig og spesielt det var at kongen forberedte seg på å forlate Frankrike i en lengre periode. I tillegg var korstoget en reise han muligens ikke ville komme levende tilbake fra. Dette var noe helt nytt. I tillegg var Ludvig på denne tiden barnløs og korstoget kunne dermed sette hele det Capetiske dynastiet i fare.³⁰¹ I.S. Robinson skriver at Suger ble valgt ikke bare som kongens, men som pavens stedfortreder i Frankrike. I tillegg til å fungere som Frankrikes sekulære fyrste på vegne av Ludvig, ble han også tildelt ett nytt kirkelig embete kalt *conservator cruce signatorum* som beskytter av bortreiste korsfarere. Sugers rolle ble dermed å sikre og beskytte riket på vegne av kong Ludvig, i tillegg til andre korsfarerne generelt. Dette gjaldt også ikke-franske korsfarere.³⁰² Robinson skriver også at pave Eugenius skal ha utnevnt Biskop Teodin av Santa Rufina (1134-1151) og kardinal Guido korstogets ledere, men hevder videre at ingen av disse oppnådde samme status som biskop Ademar av le Puy gjorde på Det første korstog.³⁰³ Som vi skal se bekrefter kildene til korstoget i stor grad denne påstanden.

De tyske korsfarerne ser tilsvarende ut til å ha blitt organisert av keiser Konrad. Otto av Freising skriver at Konrad kalte sitt aristokrati sammen ved Frankfurt, der han fikk sin sønn Henrik valgt til konge av tyskerne. Fordi han var en gutt utpekte også Konrad en medregent til Henrik. Da vinteren var over ledet så keiser Konrad sine styrker østover fra Nürnberg. Otto skriver videre at Ludvig og franskmennene som fulgte like bak hadde med seg noen av de tyske korsfarerne, nemlig lotharingerne.³⁰⁴

En av hovedgrunnene til at det måtte klargjøres hvordan Frankrike og Tyskland skulle styres mens deres fyrster var på korstog, ligger i middelalderens kongesyn. Det var ikke bare personene Ludvig VII og Konrad III som dro på korstog, men kong Ludvig VII og keiser Konrad III. Kongen/keiseren hadde to kropper, en fysisk dødelig kropp av kjøtt og blod, og en symbolsk udødelig kropp som symboliserte kongen som den politiske administrasjonen av kongeriket.³⁰⁵ Kongen var personifiseringen av kongeriket, og det var således på sett og vis personifiseringene av Tyskland og Frankrike som dro på korstog. Dette kan forklare hvorfor

---

³⁰⁰ Rigord seksjon 70, Hyams 1998.

³⁰¹ Phillips 2007: 118-120.

³⁰² Robinson 1990: 338-339.

³⁰³ Robinson 1990: 360. For Ademars lederskap på korstoget, se kap 3 pkt 3.4.4.

³⁰⁴ Otto av Freising Bok I kap 45-46. Mierow 2004: 78-79.

³⁰⁵ Kantorowicz 1997: 43-46, 336-337. Skillet mellom kongens to kropper var i bruk allerede rundt 1100, noe en kilde skrevet på denne tiden av en forfatter kjent som "Den normanniske anonyme" viser.

pave Eugenius III plasserte både Tyskland og Frankrike under kirkens beskyttelse mens korstoget pågikk.³⁰⁶ Frankrike og Tyskland var ikke bare uten sine fyrster, men foruten hele sin administrasjon når kongen og keiseren var bortreist. Derfor sørget pavemakten for rikenes sikkerhet.

Lotharingerne Otto refererer til, blir antakeligvis også nevnt av Odo av Dueil. Årsaken til at lotharingerne reiste med kongen av Frankrike kan rent praktisk være at dette er såpass langt vest i Tyskland at det dermed var fordelaktig å reise med Ludvigs korsfarere. Eventuelt kan det være uklart om Lotharingia på denne tiden lå under den tyske keiser eller den franske konges autoritet.³⁰⁷ Når korsfarerhæren ankommer Metz, skriver Odo av Dueil at kongen ikke fant noen ting der som tilhørte ham. Alle i Metz skal ha underlagt seg kongen frivillig.³⁰⁸ Dette kan tyde på at dette området lå utenfor den franske kongens rike. Metz lå i Lotharingia, og det er antakeligvis korsfarerne fra Metz og området rundt Otto av Freising refererer til som "våre lotharingiere".³⁰⁹

John France viser til denne episoden som et eksempel på begrensningene hos den franske kongemakten. France hevder hendelsen er illustrerende for hvordan Ludvig ikke kunne gi sin hær ordre, men heller måtte lede ved å overbevise. Dette fordi han ikke hadde sterk nok autoritet utenfor sine kjerneområder.³¹⁰ Det er mer sannsynlig at befolkningen i Metz heller regnet seg som under keiseren av Tyskland. Derfor er ikke denne episoden illustrerende for svak fransk kongemakt. At Ludvig ikke kunne hevde sin autoritet utenfor sitt eget rike er neppe en god indikator på hans maktposisjon internt.

Til tross for at verken Ludvig eller Konrad fremstår som eneveldige herskere, er det likevel klart at kongen av Frankrike og keiseren av Tyskland spilte meget sentrale roller under forberedelsene til korstoget. Pavens representant Bernard av Clairvaux var den viktigste aktøren når det kom til å preke korstoget, men bortsett fra dette var det i høyeste grad konge og keisermakten som tok hovedansvaret for korstogsforberedelsene.

4.2.3. Kongen og keiseren drar østover

Da de franske korsfarerne ankom Ungarn ble de møtt av delegasjoner med brev fra den bysantinske keiseren, Manuel Komnenus. De bysantinske budbringerne henvendte seg til Ludvig. Brevene de hadde med seg inneholdt de omtrent samme betingelser for å reise gjennom keiserens land som de vilkår flertallet av korstoglederne på Det første korstog hadde sverget en ed på å

---

³⁰⁶ Robinson 1990: 305.

³⁰⁷ Dette området ser ikke ut til å ha kommet under fransk kontroll før under Ludvig IX, tidligst på 1230-tallet (Hallam 1980: 210). Under Det andre korstog lå Metz under den tyske keiser (Haverkamp 1988: 190, 212).

³⁰⁸ Odo av Dueil, Bok II, Gingerick Berry 1948: 21.

³⁰⁹ Otto av Freising Bok I kap 46. Mierow 2004: 79, *Nostris Lotharingos* (Waitz 1978: 64).

³¹⁰ France 2006: 82.

akseptere. Ludvig skulle ikke ta noen bysantinsk by, og dersom han erobret en by som tidligere hadde vært bysantinsk fra tyrkerne, skulle denne byen tilfalle keiser Manuel.³¹¹

Når franskmennene reiste gjennom de bysantinske områdene på Balkan mot Konstantinopel ble de fulgt av hertugen av Sofia. Hertugen sørget for forsyninger, som han gav videre til kongen. Ludvig sørget deretter ifølge Odo for å dele raust av forrådet til de andre korsfarerne for på denne måten å sikre freden.³¹² John France hevder at Ludvig forsynte sine egne tropper, ikke hele den franske hæren. Om forsyningene på ekspedisjonen skriver France at normen var at hver korsfarer forsynte seg selv, mens enkelte ledere som Ludvig og de mektigste aristokratene delvis sørget for sine egne tropper.³¹³ På Det første korstog var den enkelte korsfarer i stor grad ansvarlig for å forsørge seg selv. I tillegg delte de forskjellige korstoglederne ut penger og rasjoner til korsfarere dersom de hadde ressurser til dette. På den franske ekspedisjonen av 1147 ser situasjonen ut til å ha vært noe annerledes. Til tross for at det var den enkelte korsfarers plikt å forsyne seg selv, ser det ut som kongemakten som i alle fall til en viss grad sørget for at korsfarerne fikk mat. Kongenes ansvar for å forsyne korsfarerhæren kom til å bli videreutviklet på Det tredje korstog.

Da korstoglederne på Det første korstog møtte daværende keiser av Bysants, Alexius Komnenus, var dette ikke som likemenn. Keiseren av Bysants hadde en tittel og stilling som langt overgikk de vesteuropeiske korsfarerlederne, både i prestisje og makt. Da kong Ludvig VII av Frankrike møtte keiser Manuel Komenus, var situasjonen en annen. Odo skriver at fyrstene møttes i keiserens palass der de satt seg ned i to stoler, omringet av deres menn. De konverserte ved hjelp av en tolk.³¹⁴ Den bysantinske keiseren skal senere ha bedt de frankiske baronene som fulgte kongen på ekspedisjonen om å avlegge en ed til ham. De franske aristokratene nektet å godta disse betingelsene. Kravet om at de skulle sverge en ed til keiseren ble avvist på grunnlag av at de allerede var vasaller under kongen av Frankrike.³¹⁵ Vi ser her nok et eksempel på at kongen var den øverste lederen for de franske korsfarerne. Den bysantinske keiseren måtte forholde seg til en konge, ikke en rekke forskjellige aristokrater. Den franske kongen skal videre ha godtatt å avstå fra å angripe eller okkupere noen av keiseren av Bysants byer. Dette for sikre korsfarerhæren forsyninger slik at de kunne ta fatt på ferden videre østover.³¹⁶

Når franskmennene entrer det tyrkiskkontrollerte Anatolia kommer det klart frem at det var kongen som organiserte korsfarerhærens marsj. Den franske armeens mest omfattende slag

---

³¹¹ Odo av Dueil, Bok II, Gingerick Berry 1948: 27.

³¹² Odo av Dueil, Bok III, Gingerick Berry 1948: 45.

³¹³ France 2006: 84-86.

³¹⁴ Odo av Dueil, Bok III, Gingerick Berry 1948: 57-59.

³¹⁵ Odo av Dueil, Bok IV, Gingerick Berry 1948: 75-79.

³¹⁶ Odo av Dueil, Bok IV, Gingerick Berry 1948: 81-83.

mot tyrkerne fant sted fordi den fremre og mest stridsdyktige delen av korsfarerarmeen, på tross av kongens ordre, avanserte videre heller enn å slå leir på toppen av fjellet Kadmus. Slaget ble en stor seier for tyrkerne.³¹⁷ Dagen etter krevde flere av korsfarerne at Gottfred av Rancon, en av lederne for den fremre delen av den franske hæren, skulle henges for å ikke ha fulgt kongens ordre. Kongen bestemte deretter å delegere ansvaret for organiseringen av korsfarerne på resten av marsjen østover til tempelridderne og deres stormester Evrard av Barres (1147-1149).³¹⁸ Dette på grunn av tempelriddernes eksemplariske forsvar av seg selv og korsfarerne rundt seg. Odo forteller videre at også kongen, av fri vilje, deretter underkastet seg tempelriddernes ordrer for organisering av hæren. Til tross for dette, våget ingen å beordre Ludvig til noe som helst.³¹⁹

Jonathan Phillips hevder at en av årsakene til at Ludvig overlot ansvaret for korstogshæren til tempelridderne, var at han selv ikke hadde autoritet til å kommandere de franske aristokratene. Å overlate ansvaret for marsjen til tempelridderne skal videre ha svekket kongens autoritet. Han påpeker videre hvor utenkelig det ville vært at korstogsledere som Rikard I overlot det militære ansvaret for sine hærer til noen andre.³²⁰ Det faktum at kongen overlot ansvaret for organiseringen av hæren til tempelridderne, kan likevel ha vært av rent praktiske hensyn. Ettersom tempelridderne hadde vist en evne til å sørge for at korsfarerne kom seg helskinnet gjennom kamper med tyrkerne, virker det logisk at kongen midlertidig skulle overlate lederskapet av korsfarerhæren til dem. Ludvig hadde i motsetning til tempelridderne ingen erfaring med tyrkisk krigføring, og det er var høyst sannsynlig et smart trekk å overlate organiseringen til tempelridderne. Christopher Tyerman hevder Ludvig fortjener honnør for å ha sørget for å begrense de franske tapene mest mulig, og Phillips anerkjenner selv at tempelridderne var en høyt respektert kamphenhet, og at dette var en av hovedårsakene til at de fikk ansvaret for resten av marsjen.³²¹ Kongen var fremdeles korstogets ubestridte leder, og han kunne trolig når som helst ta tilbake ansvaret for organiseringen av hæren.

Kongens makt som leder av korstoget var derimot ikke absolutt. Da restene av korsfarerhæren ankom byen Adalia på sørøstkysten av Anatolia, holdt kongen råd sammen med

---

³¹⁷ Odo av Dueil, Bok VI, Gingerick Berry 1948: 115-121. Fjellet skilte de bakre rekkene av korsfarerne fra de fremre rekkene av korsfarere. Dette gjorde at tyrkerne benyttet muligheten til å angripe den bakre delen av korsfarerarmeen. Kongen befant seg i den bakre delen av korsfarerhæren, midt mellom det som Odo fremstiller som ubevæpnede pilegrimer. Da tyrkerne angrep klarte kongen med nød og neppe å forsvare seg på en stor stein, mens hele hans livgarde ble utslettet. Den fremre delen av korsfarerne på andre siden av fjellet ser på dette tidspunktet ikke ut til å ha vært klar over slaget som foregikk på den andre siden; se Tyerman 2006: 326-327.

³¹⁸ Tempelridderordenen var en militær munkeorden som skal ha blitt stiftet i 1119 for å beskytte pilegrimer i Det hellige land. Ordenen fikk raskt større militær betydning for forsvaret av Outremer, og ble en betydelig maktfaktor både i Levanten og Europa. Tempelridderordenen ble oppløst i 1307. Ifølge Helen Nicholson hadde tempelridderordenen militære oppgaver i korsfarerrikene fra 1149 (Nicholson 1995: 2).

³¹⁹ Odo av Dueil, Bok VII, Gingerick Berry 1948: 125-128.

³²⁰ Phillips 2007: 202.

³²¹ Tyerman 2006: 326; Phillips 2007: 202.

sine fremste stormenn om hva de skulle foreta seg videre. Kongen ville ta landveien mot Antiokia, men aristokratene klarte å overtale kongen til å la fotsoldatene ta sjøveien videre. Den bysantinske lokalbefolkningen forsikret dem nemlig om at sjøveien både var kortere og sikrere enn landveien. Ludvig måtte motvillig godta aristokratiets innvendinger, og forsøkte deretter å skaffe fotsoldatene skip, noe han til en viss grad klarte. Flåten som fraktet korsfarerne skal ha blitt finansiert av kongen.³²² Til tross for at kongen måtte bøye seg for aristokratiets vilje ser vi her likevel et eksempel på kongens fremtredende rolle som korstogets leder. På tross av at kongen måtte bøye seg for aristokratiet var hans ressurser nødvendige for korsfarerne. Dette fordi det var kongemakten som stod for finansieringen av korstogsflåten. Denne utviklingen, hvor kongemakten var ansvarlig for kostnadene ved korsfarernes reise østover, kom til å bli langt mer markant på Det tredje korstog.³²³

I motsetning til Odo av Dueil skriver Vilhelm av Tyr om de franske korsfarernes opplevelser etter de ankom Antiokia. Ludvig skal ha blitt møtt av Raymond av Antiokia (1136-1149), som angivelig forsøkte å overtale Ludvig til å bidra til et felttog mot de muslimske byene Aleppo og Shaizar.³²⁴ Disse planene måtte oppgis ettersom Ludvig insisterte på først å dra til Jerusalem på pilegrimsfred.³²⁵ Ifølge Vilhelm ble møtet om hvor korsfarerne skulle angripe muslimene holdt i Acre. Det ble ledet av kong Balduin III (1143-1160) av Jerusalem. Av de fremmøtte delegatene på møtet presenteres først Konrad III som konge av tyskerne og keiser av romerne. Deretter nevnes de fremste tyske delegatene under Konrad. Etter dette introduseres kong Ludvig som kongen av franskmennene, etterfulgt av de fremste franske delegatene under ham.³²⁶ Vi ser her nok et eksempel på kongen og keiserens lederroller på korstoget. Etter den mislykkede beleiringen av Damaskus skriver Vilhelm at Konrad returnerte til Tyskland, mens Ludvig ble i Outremer over påsken sammen med det franske aristokratiet.³²⁷

At Vilhelm av Tyr i stor grad ser ut til å bekrefte Otto og Odos fremstillinger av kongene som de sentrale ledere og aktører på korstoget, forsterker de to andre kildenes troverdighet. Dette skyldes delvis at Vilhelm i motsetning til Odo ikke skriver på vegne av en fyrste. Fremstillingen Vilhelm gir av korstogets ledere kan skyldes at han var uten kjennskap til detaljene rundt

---

³²² Odo av Dueil, Bok VII, Gingerick Berry 1948: 131-135. Også de tyske korsfarerne tok sjøveien til Levanten. Hovedkontingenten ledet av keiseren skal ha ankommet Acre i påsken og deretter reist til Jerusalem. Senere på året skal Konrad sammen med Ludvig ha holdt et møte i Palma for å avtale hvor muslimene skulle angripes, hvorpå de skal ha blitt enige om å forsøke å ta Damaskus. Den mislykkede beleiringen av Damaskus nevnes ikke av Otto (Otto av Freising bok I, kap 62-63. Mierow 2004: 101-103).

³²³ Se kap 5 pkt 5.3.1.

³²⁴ Aleppo og Shaizar var festningsbyer, byene ligger i dagens Syria, like ved grensen til fyrstedømmet Antiokia.

³²⁵ Vilhelm av Tyr Bok XVI, kap 27. Babcock og Krey 1943: 179-181.

³²⁶ Vilhelm av Tyr Bok XVII, kap 1. Babcock og Krey 1943: 184-185. Nok en uenighet mellom Vilhelm og Otto som, som nevnt, skriver at møtet tok sted i Palma. Konrad presenteres som *Theutonicorum rex Romanorum imperator*, Ludvig som *Francorum rex*. De tyske delegatene presenteres som *fra natione Theutonicis* (Historiens des Croisades, Historiens des Occidentaux I-II 1967: 758-759).

³²⁷ Vilhelm av Tyr Bok XVII, kap 8. Babcock og Krey 1943: 195-196.

korstogets reelle lederskap. Dette er lite trolig, både ut fra Vilhelms relativt detaljrike gjennomgang av korstogets hendelsesforløp, samt Vilhelms generelle troverdighet som en meget velinformert krønikeskriver.³²⁸ Videre styrker også Otto av Freising fremstilling sannhetsgehalten i Odo av Dueils krønike. Odo skriver som nevnt på vegne av Ludvig VII, og det er derfor naturlig at han fremstiller kongens makt som sterk. Otto av Freising skriver på vegne av Fredrik Barbarossa, ikke Konrad III, og det er derfor mulig at Otto kunne ha interesse av å fremstille det tyske aristokratiets makt, og spesielt Fredrik Barbarossas makt og involvering i korstoget som mer betydningsfull. Denne skildringen passer heller ikke med hvordan Otto fremstiller lederskapet på Det andre korstog. Det er også lite i *Gesta Frederici* som tyder på at Otto ville gi Konrad skylden for korstogets fiasko. Korstogets utfall skyltes i stor grad korsfarernes handlinger generelt, ikke Konrads lederskap. Årsaken til at korstoget feilet, var ifølge Otto korsfarernes stolthet og arroganse, deres hybris. De æret ikke Gud, og dermed var fiaskoen selvpåført.³²⁹

Krønikenes beskrivelser av kongen og keiserens makt på korstoget skildrer et klart misforhold mellom beskrivelsen av konge og keiseremakt på korstoget i forhold til den makt de kunne utøve i sine hjemland. Til tross for dette har krønikenes beskrivelser av Konrad III og Ludvig VII som mektige samlende fyrster en viss troverdighet. Korstoget representerte en helt spesiell begivenhet, hvor konger og keisere kunne utøve makt over sine vasaller på et helt annet nivå enn tilfellet var når det gjaldt deres rikers indre anliggender- på korstoget var herskermakten nærmest suveren.

4.2.4 Tysk identitet og Tysk-Franske konflikter på korstoget

Til tross for at det blant dagens historikere ser ut til å være en viss enighet om at Det andre korstog var bedre organisert enn det første, ser dette ikke ut til å ha forhindre konflikter mellom korsfarere med forskjellige nasjonale identiteter. I forhold til mengden av konflikter vi finner beskrevet av krønikeskriverne på Det første korstog er konfliktene nå begrenset. Dette kan selvsagt tilskrives mangelen på kilder til Det andre korstog, men det kan også indikere at konfliktene rett og slett var mindre tallrike enn på det foregående korstoget. Feidene ser ut til å ha vært begrenset i omfang, og de ser i stor grad ut til å dreie seg om konflikter mellom tyskere og franskmenn. Dette skiller seg ut fra det mer mangfoldige konfliktbildet vi finner blant korsfarerne som deltok på Det første korstog.

Dersom vi finner eksempler på tysk-franske strider på korstoget, kan dette være en indikasjon på både en mer utviklet tysk og fransk identitet. At det fantes en fellesfransk identitet

---

³²⁸ For Vilhelms beskrivelse av Det andre korstog fra begynnelse til slutt se Vilhelm av Tyr Bok XVI, kap 28-29, Bok XVII, kap 1-8, Evans 1943, vol II: 163-195. For Vilhelm som historiker og hans metodiske tilnærming til historieskriving, se Evans 1943, vol I: 28-34.

³²⁹ *Gesta Frederici* bok I, kap 65 Mierow 2004: 104-106.

kommer til en viss grad frem på Det første korstog, og det er ikke usannsynlig at deltakelsen og lederskapet fra kongen av Frankrike forsterket dette. Når det gjelder en tysk identitet er situasjonen en annen. Timothy Reuter hevder at det på 800-tallet ikke fantes en felles tysk nasjonal identitet. Tyskland ble i perioden i all hovedsak referert til som ”Østfrankerriket”, eller *Germania* som ikke viste til den fremtidige betegnelsen Tyskland, men tilbake til det gamle romerske navnet på områdene Tyskland omfattet. Italienerne skilte derimot tyskerne fra andre folkeslag.³³⁰ Dette gjennom deres felles språk. Dette gav tyskerne betegnelsen *Teutsi* i Italia, grunnet at tyskerne snakket *theudisc*. Fra 900-tallet fikk også tyskerne sin egen betegnelse fra slaverne, som kalte dem *nemci*.³³¹

Nord for Alpene var situasjonen annerledes, og Reuter hevder at tyskerne selv sjelden identifiserte seg selv med en etnisk eller territoriell betegnelse. I Det Ottonske Tyskland ble riket muligens sett på som et saksisk eller et saksisk-fransk rike. Dette endret seg med reformpavedømmet. Pave Gregor VII brukte *Regnum Teutonicorum* om Henrik IVs tyske rike, en betegnelse tyskerne med tiden tok til seg.³³² Eckhard Müller-Mertens hevder dette uttrykkets opprinnelse kan spores tilbake til 900-tallet, men at det på 900 og 1000-tallet trolig ikke hadde blitt et etablert begrep for ”Tyskland”.³³³ Fra 1100-tallet etablerte *Regnum Teutonicorum* derimot seg som en relativt anerkjent fellesbetegnelse for Tyskland. Denne betegnelsen gjaldt utelukkende for Tyskland nord for Alpene.³³⁴

Dermed kan vi anta at det fantes en slags tysk fellesidentitet da den tyske korsfarerhæren dro østover på Det andre korstog. Denne identiteten var trolig i utgangspunktet relativt løs, men når en samlet tysk hær dro østover i fremmede land og kjempet mot fremmede fiender er det ikke usannsynlig at fellesskapet mellom tyskere fra eksempelvis Saksen og Bayern ble styrket. Vi kan videre anta at kildene til korstoget peker på et anerkjent skille når samtlige setter tyskere og franskmenn opp mot hverandre.

Dette fransk-tyske skillet gav seg utslag i konflikter der franskmennene og tyskerne ble satt opp mot hverandre. Da den franske korsfarer ekspedisjonen nådde de bysantinske områdene på Balkan ble de mottatt som potensielle fiender av bysantinerne. Odo av Dueil skriver at mange mente dette var grunnet oppførselen til tyskerne på den foregående tyske ekspedisjonen. Dette ettersom tyskerne skal ha plyndret seg gjennom Balkan.³³⁵ Videre skriver Odo at: “The Germans were unbearable even to us” (Odo av Dueil, Bok III).³³⁶

---

³³⁰ I den grad tyskerne i perioden kan kalles et folkeslag.

³³¹ Reuter 2006: 296.

³³² Reuter 2006: 296-297; Müller-Mertens 1970: 147-148, 182.

³³³ Müller-Mertens 1970: 45-47.

³³⁴ Reuter 2006: 399-409.

³³⁵ Odo av Dueil Bok III, Gingerick Berry 1948: 41-43.

³³⁶ *Nostris etiam erant importabiles Alemanni* (Odo av Dueil Bok III, Gingerick Berry 1948: 43).

Enkelte franskmenn skal ha ønsket å slippe unna den vanskelige forsyningssituasjonen som medfulgte de franske korsfarerne og derfor ha reist i forveien av den franske hæren. Dette for å ankomme bysantinske markeder før storparten av den franske korsfarerkontingenten. Når de franske korsfarerne reiste i forveien av sin egen hær, medførte dette at de møtte de bakre delene av den tyske korsfarerne. Når tyskerne og franskmennene deretter skulle kjøpe forsyninger på de bysantinske markedene, skal tyskerne ha nektet de franske korsfarerne adgang før tyskerne selv hadde kjøpt de varene de trengte. Da de franske korsfarerne ikke aksepterte dette ble resultatet en væpnet konflikt. Tyskerne tok til våpen og angrep frankerne, som bevæpnet seg og gikk mot tyskerne.³³⁷

Tyskernes oppførsel skal ha ført til at bysantinerne fryktet den franske kongen og flyktet fra den franske korsfarerkontingenten, dette til tross for at Odo beskriver den franske kongen som fredelig.³³⁸ Odo skrev tross alt fra et fransk perspektiv, og det er grunn til å stille spørsmål ved hans fremstilling av franskmennene som mer fredelige enn tyskerne. John France hevder likevel at Odos fremstilling virker sannsynlig. Dette fordi det anstrengte forholdet ved tyskernes ankomst til Konstantinopel der Konrad og Manuel ikke møtte hverandre sannsynliggjør at forholdet mellom tyskerne og bysantinerne var svært dårlig.³³⁹

Vi finner også en referanse til tysk-franske konflikter i Europa, da Odo forteller at han selv ba kong Ludvig om å ta opp at den tyske keiseren og hertug Fredrik Barbarossa hadde invadert deler av Frankrike og på dette tidspunkt blant annet okkuperte Esslingen. Kongen skal ha drøftet disse problemene både med keiser Konrad og Fredrik Barbarossa, men uten resultat.³⁴⁰ De tysk-franske stridighetene var også fremtredende på Det tredje korstog, men som vi skal se i neste kapittel, uttrykte de seg noe annerledes.

På Det første korstog er konfliktene i hovedsak mellom forskjellige grupperinger av franske korsfarere. Under det andre korstog ser vi tilnærmet ingen eksempler på interne strider mellom franske korsfarere. Dette illustrerer muligens en styrking i kongemakten og dens legitimitet innad i Frankrike. Den franske korsfarerkontingenten var således en homogen gruppe franskmenn ledet av sin konge, heller enn en rekke ministater med forskjellige nasjonale identiteter og forskjellige ledere. Statene Frankrike og Tyskland dro på korstog, og på denne måten indikerer korstoget en styrking av kongemakten og statsmakten i tråd med den utvikling Susan Reynolds skisserer.³⁴¹ Det faktum at kongen av Frankrike og keiseren av Tyskland faktisk

---

³³⁷ Gingerick Berry 1948: 43-45.

³³⁸ Odo av Dueil Bok III, Gingerick Berry 1948: 45.

³³⁹ France 2006: 83.

³⁴⁰ Odo av Dueil Bok III, Gingerick Berry 1948: 103.

³⁴¹ Jfr Reynolds 1997, se kap 1 pkt. 1.3 og kap 5 pkt. 5.3.

deltok på korstoget kan også ha spilt en rolle, men det virker likevel som legitimiteten til sentralmakten i Frankrike er styrket i forhold til situasjonen under Det første korstog.

Videre tyder den tilsvarende beskrivelsen av den tyske hæren som en koherent og samlet styrke på en relativt sterk tysk sentralmakt, og trolig på en fellestysk identitet innad i *Regnum Teutonicum*. Dette peker på at det ikke bare fantes en ekstern italiensk oppfatning av tyskere generelt, slik Timothy Reuter skisserer, men at det antakeligvis til en viss grad fantes en fellestysk identitet innad i riket nord for Alpene. Det er mulig denne identiteten er direkte tilknyttet keiserens lederskap og legitimitet som *Rex Teutonicorum*, og at det tyske fellesskapet var avhengig av keiserens deltakelse.

4.3. Beleiringen av Lisboa, korsfarerne som tok sjøveien mot Levanten

Samtidig som de tyske og franske ekspedisjonene reiste østover, tok en stor korsfarerkontingent sjøveien fra Nord-Europa mot Levanten. Denne reisen innebar at korsfarerne måtte seile forbi Vest-Frankrike og Den iberiske halvøy, gjennom Gibraltar og videre gjennom Middelhavet før de nådde Levanten.

På veien mot Det hellige land stoppet disse korsfarerne for å bistå kongen av Portugal med å erobre byen Lisboa. Lisboa var på dette tidspunkt kontrollert av Maurerne, muslimer som fra 711 frem til 1492 styrte deler av Den iberiske halvøy.³⁴² Den kampen de kristne ibererne kjempet mot muslimene for å få kontroll over den iberiske halvøyen kalles *Reconquistaen*.³⁴³ Selv om *Reconquistaen* vanligvis ikke regnes som en del av korstogsvirksomheten velger jeg å ta med erobringen av Lisboa ettersom den ble foretatt av korsfarere på vei mot Levanten.³⁴⁴

Korsfarerne som tok Lisboa, markerer på mange måter kontinuitet med Det første korstog. Eksempelvis var de ikke ledet av konger. Dessuten bestod korsfarerflåten av korsfarere av en rekke forskjellige nasjoner. Et nytt aspekt ved korsfarerne påpekes likevel av Christopher Tyerman som viser til mange av korsfarerne verken hadde bakgrunn fra aristokratiet eller ridderskapet, men at store deler av korsfarerhæren bestod av urbane eliter fra handelsbyene som vokste frem i Nord-Europa. I tillegg demonstrerer måten den multinasjonale flåten på kort tid samlet seg ved Dartmouth at avansert planlegging lå bak.³⁴⁵ Til tross for god organisering kom de forskjellige korsfarernasjonaltetene likevel til å havne i en rekke konflikter med hverandre. Tekstens forfatter Raul påpeker allerede i begynnelsen av sitt verk om beleiringen av Lisboa det multinasjonale aspektet ved korsfarerflåten:

---

³⁴² Carr 2000: 289-291.

³⁴³ Fletcher 2000: 63.

³⁴⁴ For mer om den Iberiske halvøy under *Reconquistaen*, se Fletcher 2000, og Mackay 2000.

³⁴⁵ Tyerman 2006: 308-310. Dartmouth ligger i Devon sørvest i England.

To begin, then, men of divers customs, and speech assembled in the port of Darmouth in about one hundred and sixty-four vessels. The whole expedition was divided into three parts. Under Count Arnold of Aerschot, nephew of Duke Godfrey, were the forces from the territories of the Roman Empire; under Christian of Ghisteltes, the Flemings and the men of Boulogne. All the others were under four constables: the ships of Norfolk and Suffolk under Hervey de Glanvill, those of Kent under Simon of Dover, those of London under Andrew, and all the rest under Saher of Archelle (*De expuxnatione Lyxbonnensi*).³⁴⁶

Styrkene til Det romerske imperiet betyr her styrker fra Tyskland, altså antakeligvis tyskere. Vi ser også at det var flamske korsfarere sammen med korsfarere fra Boulogne- et område nord i Frankrike, omtrent mellom Normandie og Flandern. Altså er dette antakeligvis franske og flamske korsfarere. Georges Duby skriver at grevene av Boulogne siden slutten av 1000-tallet hadde tilnærmet total kontroll over sine områder, noe som tyder på at aristokratiet i Boulogne nærmest styrte området som sitt eget kongerike.³⁴⁷ Grevene av Boulogne og Flandern deltok også på Det første korstog.³⁴⁸

I tillegg kommer korsfarerne fra England. Norfolk og Suffolk ligger i East-Anglia, mens Kent ligger sør for London. Det er all grunn til å tro at korsfarerne fra disse områdene bestod av både engelske saksere og engelske normannere. Saher av Archelle ser ut til å ha vært en betydelig anglenormanner, og det samme gjelder for Hervey de Glanvill.³⁴⁹ At det også fantes ikke-normanniske engelskmenn på ferden, indikeres senere i verket da det skrives at normannerne og korsfarerne fra Southampton og Bristol ikke vil bistå den portugisiske kongen med å ta Lisboa, men heller ville reise videre.³⁵⁰ Skillet mellom korsfarerne fra Bristol og Southampton på den ene siden, og normannerne på den andre, indikerer her ikke-normanniske engelskmenn. Det store flertall av engelskmenn var av anglesaksisk opphav.³⁵¹ Med overveiende sannsynlighet kan det dermed antas at det her er snakk om anglesaksere. Videre indikerer dette at det når Det andre korstog ble preket, ikke hadde skjedd en fusjon mellom anglonormannisk og anglesaksisk

---

³⁴⁶Wendell David 2001: 53-57. *Igitur apud portum de Dertemude diversarum nationum et morum et linduarum gentes navibus ciriter C. LXIII. Convenere. Horum omnium trifaram partitur exercitus. Sub comite Arnolde de Aerescot, nepote Godefridi ducis, a Romani imperii partibus secedit exercitus. Sub Christiano de Gistella Flandreses et Bononenses. Ceterorum omnium sub Constabilis quatuor. Sub Herveo de Glamilla Norfolkenses et Sudfolcenses. Sub Symone de Dorobernensi omnes Cantie naves. Sub Andrea Londonienses. Sub Saberio de Arcellis relique omnium naves.* Legg merke til at den latinske originalteksten skriver om menn fra diverse nasjoner, noe den engelske oversettelsen utelater.

³⁴⁷ Duby 1991: 24-25.

³⁴⁸ Balduin av Boulogne, greve av Edessa fra 1098-1101, konge av Jerusalem 1101-1117 og Robert II av Flandern. For mer, se kap 3.

³⁴⁹ Wendell David 2001: 57 n3, 55 n2, *De expuxnatione Lyxbonnensi*.

³⁵⁰ Wendell David 2001: 105, *De expuxnatione Lyxbonnensi*.

³⁵¹ Jordan 2001: 150.

identitet.³⁵² I likhet med Det første korstog, fremstilles korsfarerhæren som bestående av korsfarere fra en rekke nasjoner.³⁵³

Da korsfarerne ankom Oporto, ble de møtt av representanter for den portugisiske kongen, Alfonso I (1139-1185). Biskopen av Oporto skal ha presentert et brev fra kongen av Portugal til korsfarerne. Brevet var en appell fra Alfonso om de skulle hjelpe ham å ta byen Lisboa fra maurerne, en by han allerede beleiret. Korsfarerflåten ble ifølge Raul beskrevet som *Francorum naves* (den frankiske flåten).³⁵⁴

Krønikerne som skrev om Det første korstog brukte frankere sammen med latinere og kristne når de beskrev korsfarerhæren.³⁵⁵ Når krønikeforfatterne beskrev enkelte grupper av korsfarere ble gjerne korsfarernes nasjonalitet spesifisert nærmere. Igjen markerer *De Expugnatione Lyxbonensi* en forlengelse av denne måten å beskrive korsfarerne på. Dette kan tyde på en stor grad av kontinuitet i den nasjonale oppfatningen krønikeskriverne hadde om korsfarere fra områder som tidligere hadde lagt under Frankerriket. Dersom korsfarernasjonalitetene omtales samlet, kalles de franskmenn, dersom mindre grupper av korsfarere fra spesifikke provinser omtales, blir de betegnet som folk fra Flandern, Köln, normannere og så videre. Til tross for at enkelte av korsfarerne; som skottene og anglesakserne neppe oppfattet seg selv som franskmenn, eller frankere, delte sannsynligvis det store flertallet av korsfarere en fellesfransk, eller frankisk identitet.

Korsfarerne bestemte seg for å høre kongens planer ved Lisboa for deretter å vurdere hvorvidt de ville assistere ham i å ta byen.³⁵⁶ Etter at korsfarerne hadde ankommet Lisboa, dro noen portugisiske kirkemenn som hadde fulgt med flåten fra Oporto, for å møte den portugisiske kongen og avtale et møte mellom ham og korsfarerne. Kongen av Portugal skal deretter ha møtt korsfarerne for å spørre dem om hvem deres mest fremtredende menn var. Raul skriver videre at korsfarerne på dette tidspunkt ikke var blitt enige om hvem som skulle snakke for dem, og at korsfarerne først måtte velge sine talsmenn.³⁵⁷ Korsfarerne hadde ikke bestemt hvem som skulle representere dem i forhandlinger med kongen av Portugal. Det var likevel klare ledere, antakeligvis de forutnevnte lederne som eksempelvis hertug Gottfred og Saher av Archelle. Dette bekreftes av Ralf når han skriver at representantene for korsfarerhæren ble valgt ut fra korstogets ledere.³⁵⁸

Forhandlingene med kongen av Portugal avslører uenighet blant korsfarerne. Som nevnt ville en del av korsfarerne fra England ikke bistå kongen i å erobre byen. Korsfarere fra

---

³⁵² Se kap 5 pkt 5.3.3 for mer om dette.

³⁵³ Se kap III.

³⁵⁴ Wendell David 2001: 67-69, *De expuxnatione Lyxbonnensi*.

³⁵⁵ Se kapittel 3.

³⁵⁶ Wendell David 2001: 85, *De expuxnatione Lyxbonnensi*.

³⁵⁷ Wendell David 2001: 97-99, *De expuxnatione Lyxbonnensi*.

³⁵⁸ Wendell David 2001: 111, *De expuxnatione Lyxbonnensi*.

Southampton, Hastings, Bristol, i tillegg til normannerne, ville heller reise videre og plyndre mauriske skip i Middelhavet, enn å forsøke å erobre Lisboa.³⁵⁹ Etter en følelsesladet tale av Hervey av Glanvill ble de engelske skeptikerne overtalt til å bli ved Lisboa sammen med de andre korsfarerne og portugiserne.³⁶⁰ At korsfarerne uansett hadde planlagt å plyndre på veien mot Levanten tyder videre på at de ikke hadde med seg nok forsyninger til hele reisen østover, og at de ikke hadde klarlagte depoter langs reiseruten med nødvendige forsyninger. Logistikken kom til å bli langt mer avansert på Det tredje korstog.³⁶¹

I sin tale skal Hervey ha hedret de forskjellige korsfarerne. Normannerne hylles for deres bedrifter i krig og evne til å overkomme vanskeligheter. Både mennene fra Flandern og Kølne roses for deres fredelige samhold, mens skottene som beskrives som barbarer, roses for at de til tross for dette har oppført seg fredelig.³⁶² Etter at korsfarerne var kommet til enighet om å bli ved Lisboa ble det valgt korstogledere som skulle representere de forskjellige nasjonene. Deretter gikk disse utvalgte lederne til kongen av Portugal og gav beskjed om at de godtok hans forslag. Dette innebar at de aksepterte å assistere ham i angrepet på Lisboa. Alfonso skal etter dette ha holdt en tale der han roste korsfarerne for deres beslutning om å bistå ham i forsøket på å erobre Lisboa.³⁶³ Korsfarerne blir her igjen omtalt som *Françi* (franskmenn).³⁶⁴

Etter at korsfarerne og portugiserne var kommet til en avtale, ble det sent en delegasjon til maurerne for å få dem til å overgi byen.³⁶⁵ Dette kravet ble avslått. Deretter skal korsfarerne ha begynt å angripe byens forsteder. Forfatteren omtaler her de korsfarerne som angriper forstedene som *Nostri* (våre).³⁶⁶ Våre menn, eller våre styrker, utdypes senere til engelskmennene og normannerne.³⁶⁷ Forfatteren forteller videre at det under beleiringen av byen ble bygget to kirker. En på østsiden av byen, for mennene fra Kølne og de flamske korsfarerne, og en på vestsiden av byen for engelskmennene og normannerne.³⁶⁸ Det kommer videre frem at korsfarerne fra Lotharingia og Flandern kjempet på motsatt side av byen enn de engelske og normanniske korsfarerne.³⁶⁹ Matthew Bennett hevder at korsfarerne fra Flandern og Lotharingia allerede da korstoget ble preket antakeligvis planla å assistere kongen av Portugal. Han skriver videre at det er mulig at Bernard av Clairvaux hadde overtalt dem til dette allerede under prekingen av Det

---

³⁵⁹ Wendell David 2001: 103-105, De expunctione Lyxbonnensi.

³⁶⁰ Wendell David 2001: 111, De expunctione Lyxbonnensi.

³⁶¹ Se kap 5 pkt 5.3.1-5.3.2, for mer om dette.

³⁶² Dette er en av svært få referanser til skotske korsfarere i teksten.

³⁶³ Wendell David 2001: 111-113, De expunctione Lyxbonnensi.

³⁶⁴ Wendell David 2001: 110, De expunctione Lyxbonnensi.

³⁶⁵ Wendell David 2001: 115-119, De expunctione Lyxbonnensi.

³⁶⁶ Wendell David 2001: 125, De expunctione Lyxbonnensi.

³⁶⁷ *Nostri interim, Normanni scilicet et Angli* (Wendell David 2001: 128, De expunctione Lyxbonnensi).

³⁶⁸ Wendell David 2001: 133-135, De expunctione Lyxbonnensi.

³⁶⁹ Wendell David 2001: 137-139, De expunctione Lyxbonnensi.

andre korstog, der Bernard prekte korstoget i begge regionene.³⁷⁰ Dersom dette er tilfelle ser vi nok en videreutvikling av prekingen av korstoget fra Det første korstog, ved at kirken deltar i den militære planleggingen av korstoget. Jonathan Phillips støtter denne påstanden, og hevder i tillegg at det også ser ut til å ha vært kontakt mellom korsfarerne og portugiserne før korsfarerflåten satte kursen sørover.³⁷¹ Christopher Tyerman påpeker at flere av korsfarerne ved beleiringen av Lisboa hadde deltatt på et tidligere angrep på byen i 1142.³⁷²

Raul skriver videre at kongen av Portugal oppløste størsteparten av den portugisiske hæren og foruten sin personlige livgarde, sendte alle sine soldater hjem.³⁷³ Dette indikerer at det var korsfarerne som stod for mesteparten av kjempingen i og rundt Lisboa. Videre forteller forfatteren at en gruppe bretonske korsfarere krysset Targussundet³⁷⁴ for å fiske. Disse korsfarerne ble deretter overmannet av maurerne. Enkelte av bretonerne ble drept, mens fem av dem skal ha blitt bortført. Det ble deretter bestemt at korsfarerne skulle gå mot de maurerne som hadde stått for dette angrepet. Da offensiven skulle foretaes valgte de flamske og lotharingiske korsfarerne å trekke seg, noe som medførte at angrepet ble foretatt utelukkende av engelske og normanniske korsfarere. Raul skriver at han ikke vet om det var grunnet sjalusi eller frykt de flamske og lotharingiske korsfarerne valgte å trekke seg.³⁷⁵ Da den anglonormanniske hæren krysset Targus ble de møtt av en maurisk hær, som ble ettertrykkelig beseiret. Etter denne seieren ble anglesakerne og normannerne høyt aktet hos de andre korsfarerne.³⁷⁶ Igjen ser vi tendenser til konflikter mellom de forskjellige korsfarernasjonaltetene.

Generelt er det verdt å merke seg at Raul virker meget negativ til de flamske korsfarerne og beskriver dem ufint flere steder i teksten. Hans negative beskrivelser av de flamske korsfarerne virker overdrevne, og det samme gjelder også til en viss grad hans beskrivelser av lotharingerne. Raul kritiserer eksempelvis ofte korsfarerne fra Flandern for deres grådighet, og i ett tilfelle deres tørst etter menneskeblod.³⁷⁷ Den åpenbart stereotype beskrivelsen av de flamske korsfarerne indikerer kanskje at det fantes en flamsk stereotyp allerede på 1140-tallet, og at personer fra Flandern ble identifisert med visse negative lyter, som eksempelvis grådighet. Den negative beskrivelsen markerer videre en parallell til den negative beskrivelsen Ralf av Caen gir av

---

³⁷⁰ Bennett 2001: 73; Phillips 2007: 139-140.

³⁷¹ Phillips 2007: 139-143.

³⁷² Tyerman 2006: 310.

³⁷³ Wendell David 2001: 141, *De expuxnatione Lyxbonnensi*.

³⁷⁴ Middelalderens Lisboa lå på en halvøy ved elven Targus som hadde sitt utløp ved Lisboa. Se kart, side 131 i Wendell David 2001.

³⁷⁵ Wendell David 2001: 141, *De expuxnatione Lyxbonnensi*.

³⁷⁶ Wendell David 2001: 141-143, *De expuxnatione Lyxbonnensi*.

³⁷⁷ Se eksempelvis Wendell David 2001: 135, *De expuxnatione Lyxbonnensi*, flere eksempler følger videre i dette kapittelet.

provençalerne på Det første korstog.³⁷⁸ Jonathan Phillips påpeker Flandern og Rhinlandsregionens velutviklede handelssystem og regionens rikdom knyttet til handelsvirksomhet i perioden.³⁷⁹ Rauls beskrivelse av de flamske korsfarerne som grådige og besatt av rikdom og penger er dermed trolig tilknyttet regionens handelstradisjoner.

Det finnes også eksempler på at rivaleriet mellom forskjellige grupper av korsfarere kan ha hindret Lisboas fall. Når han beskriver beleiringen av byen forteller Ralf at de flamske og lotharingiske korsfarerne bygget en tunnel. Ved hjelp av denne tunnelen klarte korsfarerne å underminere Lisboas festningsmur, og deler av muren raste sammen. Maurerne forsvarte den sammenraste seksjonen godt, og korsfarerne klarte ikke å bryte gjennom. De engelske og normanniske korsfarerne ville gjøre et nytt forsøk på å trenge gjennom åpningen. Dette fikk de ikke lov til av de flamske og tyske korsfarerne ettersom de mente at de engelske og normanniske korsfarerne ikke skulle klare å ta byen grunnet deres suksess med å underminere muren.³⁸⁰ Vi finner nok en uenighet mellom de engelske og normanniske og de flamsktyske korsfarerne da maurerne ville forhandle om å overgi byen. Raul skriver her at engelskmennene og normannerne ville la maurerne overgi byen ettersom de var trøtte av de intensive kampene. De tyske og flamske korsfarerne ville ikke akseptere overgivelsen, fordi det ville innebære mindre krigsbytte og fordi de ønsket å tilegne seg mest mulig materiell. Når Raul refererer til denne episoden, beskriver han korsfarerne samlet som *Francis* (franskmenn).³⁸¹

Etter forhandlinger mellom kongen av Portugal og korsfarerne ble det likevel enighet om at maurerne skulle få overgi seg. Det ble videre bestemt at 160 flamske og tyske korsfarere skulle få entre byen først, og like etter 160 engelskmenn. Disse skulle ta kontroll over festningen og ikke plyndre. Raul forteller deretter at de flamske og tyske korsfarerne i det de inntok byen startet å plyndre, mens engelskmennene betraktet dem med stor forundring. Etter nye forhandlinger mellom de engelske, tyske og flamske korsfarerne ser de ut til å ha kommet frem til en avtale om hvordan krigsbyttet skulle fordeles.³⁸²

Korsfarerhæren som tok Lisboa viser på mange måter i større grad paralleller til ekspedisjonen på Det første korstog, enn de franske og tyske korsfarerarmeene som tok landveien østover på Det andre korstog. Dette har høyst sannsynlig med at dens ledere manglet den prestisje keiseren av Tyskland og kongen av Frankrike hadde, og dermed ikke kunne kontrollere sine menn med tilsvarende autoritet. En enda viktigere faktor er antakeligvis ekspedisjonenes multinasjonale karakter. Mens Konrad og Ludvig ledet henholdsvis tyske og

---

³⁷⁸ Se kap 3 pkt 3.4.3.

³⁷⁹ Phillips 2007: 138.

³⁸⁰ Wendell David 2001: 145-147, *De expuxnatione Lyxbonnensi*.

³⁸¹ Wendell David 2001: 170-171, *De expuxnatione Lyxbonnensi*.

³⁸² Wendell David 2001: 173-179, *De expuxnatione Lyxbonnensi*.

franske korsfarere østover, bestod korsfarerflåten som tok Lisboa av korsfarere fra en rekke stater og med en rekke forskjellige nasjonale identiteter.

4.4. Kapittelkonklusjon

Det andre korstog markerer på mange måter en videreutvikling av korsfarerbevegelsen fra Det første korstog. Utviklingen gir seg til kjenne i et større geografisk nedslagsfelt for rekruttering av korsfarere, i tillegg til bedre organisert preking og finansiering. Videre markeres utviklingen av korstogsbevegelsen ved at hovedkontingentene på korstoget hadde to klare ledere. Dette kan delvis forklares med at det fra Det første til Det andre korstog hadde skjedd en utvikling i form av en sterkere statsmakt, både i Tyskland og Frankrike.

Den viktigste årsaken til det langt klarere lederskapsforholdet på Det andre korstog er deltakelsen fra kongen av Frankrike og den tyske keiser. Ingen ledere med tilsvarende prestisje deltok på Det første korstog, noe blant annet møtet mellom Ludvig VII og keiser Manuel Komnenos i Konstantinopel illustrerer fordi de møttes som likemenn. Det mer avklarte lederskapet på korstoget var sannsynligvis også utslagsgivende for at Det andre korstog bar preg av færre interne konflikter mellom forskjellige korsfarernasjonaliteter enn tilfellet var på Det første korstog. Konfliktbildet mellom korsfarerne på Det andre korstog ser i hovedsak ut til å ha dreid seg om tysk-franske feider.

Uansett kommer det klart frem i kildene at kongen av franskmennene ledet en fransk hær på korstog; en fransk hær med et felles tenkt nasjonalt opphav, med en fellesfransk identitet og med en bakgrunn som ser ut til å ha vært styrket av deres forfedres, franskmennenes suksess på det foregående korstoget. Nok en gang reiste franskmennene østover for å kjempe for Gud. På denne måten ser triumfen på Det første korstog til å ha blitt en del av den forhistorien som i ettertiden markerte den franske identiteten.³⁸³ Å kjempe for Gud mot hedningene var noe som kjennetegnet franskmennene. Denne fellesfranske ”protonasjonalismen” markerer en parallell til Det første korstog, og styrker Hobsbawms påstand om en fellesfransk identitet.³⁸⁴

Kildematerialet til Det første korstog er nesten utelukkende kilder skrevet av personer fra Frankrike. Det er begrenset tilgang på tyske kilder, og dette samsvarer med at det antakeligvis var relativt få tyske deltakere på dette korstoget. Dermed blir det vanskelig å peke på noen tendenser til endringer i keisermaktens gjennomslagskraft fra Det første til Det andre korstog. Sannsynligvis var keisermakten i Tyskland likevel betydelig sterkere under Det andre korstog enn den var da Det første korstog ble preket. Dette fordi Tyskland under Det første korstog var preget av en

---

³⁸³ Jfr Schneidmüller 2003: 36-37, se kap 3 pkt. 3.4.

³⁸⁴ Se kap 1 pkt 1.1.4.

konflikt som splittet riket, nemlig investiturstriden. Denne striden svekket keisermakten betraktelig, og var over før Det andre korstog ble preket.

Videreutviklingen av korstogsvirksomheten virker mindre åpenbar dersom en ser på *De Expugnatione Lyxbonensi*. Erobringen av Lisboa var ikke ledet av personer med tilsvarende legitimitet som keiseren av Tyskland eller kongen av Frankrike. Til tross for at kilden omhandler Det andre korstog, presenterer *De Expugnatione* derfor likevel klare paralleller til konfliktbildet vi finner på det første korstog, riktignok i mindre skala.

Ekspedisjonen som tok Lisboa markerer et klart skille til det avklarte lederskapet på den tyske og franske ekspedisjonen på Det andre korstog, og viser klare paralleller til Det første korstog. Likevel kan nettopp mangelen på klart lederskap ved Lisboa indikere utstrekningen og begrensningen av konge/keisermakten i perioden. Både Ludvig og Konrad ser ut til å ha kunnet benytte seg av en nærmest ubestridt legitimitet som ledere for deres respektive hærer. Om ikke alltid de kongelige eller keiserlige ordrer har blitt fulgt, eksempelvis ved Kadmus, ser det likevel ut som om det har hersket liten tvil om hvem som var den franske og tyske ekspedisjonens ledere. Ettersom Ludvig gjennom anskaffelsen av Aquitaine i perioden rundt korstoget for en kort periode var Frankrikes klart mektigste fyrste, kan dette faktisk peke på at kongemakten i Frankrike var relativt sterk, og sterkere enn den makt franske lokale fyrster i perioden kunne mobilisere. Selv om den franske kongens økte makt kan ha spilt en rolle, er dette likevel trolig ikke den viktigste årsaken til Ludvigs posisjon som nasjonal fransk leder på korstoget.

Det er mer sannsynlig at korstoget markerte et spesielt tilfelle der konge og keisermakten fikk gjennomslag som den suverene herskermakt over hele deres riker, ikke bare deres kronland. Dette var ikke tilfellet for situasjonen i Frankrike og Tyskland, hvor herskermakten ble begrenset av sterke uavhengige fyrster. Som den nasjonale franske mobiliseringen mot en tyskengelsk invasjon av 1124 viser, var korstoget trolig ikke den eneste situasjonen der kongemakten i Frankrike kunne utøves på en ekstraordinært sterk måte, likevel kunne kongen på korstoget dra nytte denne ekstraordinære posisjonen over tid. Det kan heller ikke utelukkes at regentene i alle fall til en viss grad også kunne dra nytte av denne unike maktposisjonen etter korstoget. Korstoget kunne trolig brukes av dets ledere for å øke sin egen makt i sine respektive hjemland. Både Ludvig, gjennom et behov for å stadfeste sin relativt ferske posisjon som konge, og Konrad, gjennom å sentralisere mer makt rundt keiseren, kan derfor ha brukt korstoget som et middel for å styrke sin makt. Ut fra hvordan de helt naturlig ser ut til å ha blitt oppfattet som udiskutable ledere kan dette også ha skjedd uavhengig om dette var en planlagt strategi fra regentenes side eller ikke. Christopher Tyerman skriver følgende om den tyske keiseren og franske kongens autoritet på korstoget:

The authority of the kings should not be exaggerated. Both French and perhaps to a greater degree German forces threatened to dissolve into their princely and baronial constituent parts although holding together long enough for adversity to compel unity. Political advantage, lack of alternatives, the comradeship of shared experience and hardship contributed to cohesion.³⁸⁵

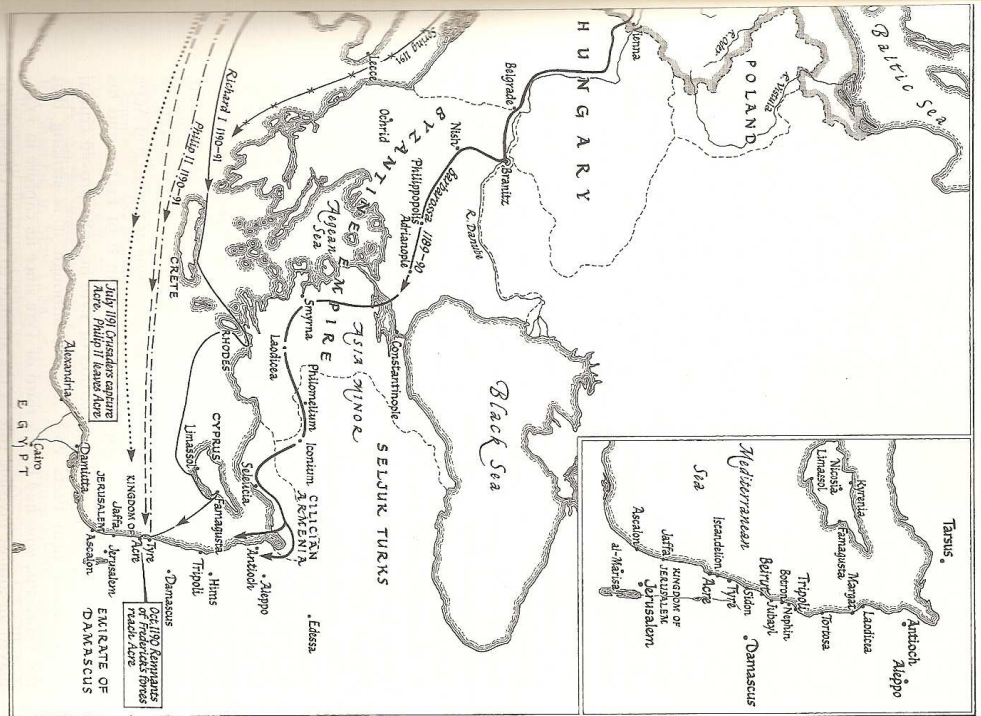
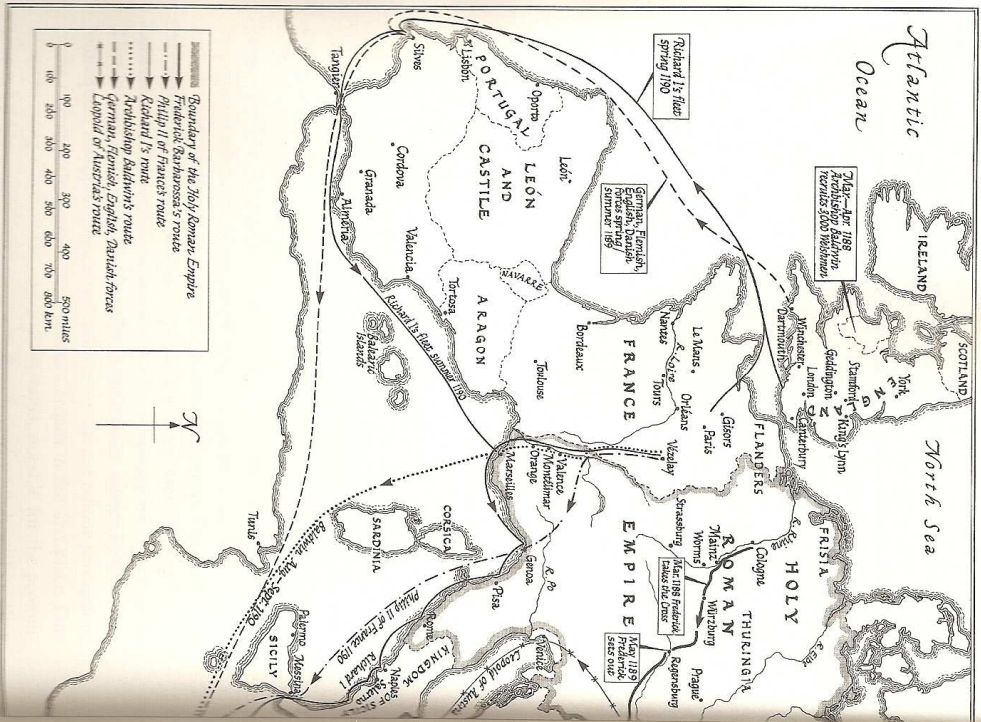
Selv om kongen og keiserens autoritet kanskje ikke skal overdrives, skal den slett ikke undervurderes heller. Dette til tross for at konge og keisermakten da fyrstene befant seg i sine hjemland i Vest-Europa, virker alt annet enn sterk. Korstoget gjorde antakeligvis kongene i stand til å utøve en kongemakt helt ulik den makt de kunne utøve over sine i realiteten uavhengige vasaller i sine hjemland. Dette samlet tyske og franske korsfarere rundt deres fyrster, og kan forklare krønikeforfatterens fremstilling av de franske og tyske korsfarerarmeene som en homogen gruppe av franske og tyske korsfarere. Dermed kan også fraværet av konger og keisere forklare hvorfor dette ikke er tilfellet i *De Expugnatione Lyxbonnensi*, og hvorfor korsfarerhæren her beskrives som en splittet og konfliktfylt multinasjonal styrke.

Også på det neste korstoget kom korsfarerne til å bli beskrevet som en konfliktfylt og splittet multinasjonal styrke, til tross for at kildene samtidig indikerer en på mange måter styrket kongemakt. Den politiske utviklingen i Frankrike mellom korstogene kom derimot til å bringe en ny og mektig konkurrent til kongen av Frankrike på banen innad i Frankrike, nemlig kongen av England. Dette skal vi se nærmere på i neste kapittel.

---

³⁸⁵ Tyerman 2006: 299.

Kart 3. Europa i 1187 og rutene til Det tredje korstog

5. Det tredje korstog

5.1. Jerusalem faller, Det tredje korstog

Edessas fall og det mislykkede andre korstog ble på ingen måte det siste tilbakeslaget for frankerne i øst. Etter at korsfarerne hadde vendt hjem, ble restene av korsfarerstatenes territorier stadig reduserte i en rekke kampanjer fra et stadig sterkere og mer samlet muslimsk rike.³⁸⁶ Det skulle i realiteten bare et katastrofalt nederlag til før korsfarerstatene risikerte utslettelse. Katastrofen inntraff da hele hæren til kongeriket Jerusalem ble utslettet ved Hattin den 4 juli 1187.³⁸⁷ Etter slaget kunne muslimenes leder Saladin (1169-1193) ta den ene byen etter den andre. Mesteparten av *Outremers* borger og byer måtte gi tapt for storming eller overgi seg da deres forsvarere lå døde i sanden ved Hattin.³⁸⁸ Nyhetene om nederlaget ved Hattin og Jerusalems fall satte sterke følelser i sving da de nådde Vest-Europa. Daværende pave, Urban III (1185-1187) skal ha dødd av sjokk da han fikk meldingen.³⁸⁹

Responsen på katastrofen i Outremer fortonet seg annerledes hos Europas krigere. Etter nyheten om Jerusalems fall hadde nådd vesten satte flere mindre grupper av korsfarere kursen østover i skip og mindre flåter. Planleggingen og rekrutteringen av større korsfarearmeer kom også snart i gang. Urban III ble etterfulgt av Gregor VIII som raskt satte i gang med å preke et nytt korstog gjennom utstedingen av bullen *Audita Tremendi*. Gregor døde etter bare tre måneder på pavesetet og ble etterfulgt av Clement III (1187-1191). Clement fortsatte prekingen med stor vigør, og hans korstogsappell ble fulgt opp av andre kirkemenn som preket korstoget over hele Vest-Europa. Dette medførte at krigere fra hele det latinske Europa snart tok korset.³⁹⁰

---

³⁸⁶ Richard 1999: 170-175. Nur ad-Din (1146-1174) hadde allerede samlet det muslimske Syria i 1153. I 1169 vant en fraksjon støttet av Nur ad-Din en maktkamp mellom forskjellige medlemmer av det Fatamidiske dynastiet innad i Egypt. På motsatt side hadde rivaliserende medlemmer av Fatamiddynastiet involvert kongeriket Jerusalem, som dermed gikk tapende ut av konflikten. Da den egyptiske fraksjonen Nur ad-Din støttet gikk av med seieren, fikk han i realiteten kontroll over Egypt. Dette gjennom sin stedfortreder Saladin (Hillenbrand 1999: 117-118).

³⁸⁷ Nederlaget fant sted da den nyutnevnte kongen Guy av Lusignan ledet tilnærmet hele korsfarerstatenes hær gjennom en ørken på vei mot Tiberias, som på denne tiden var under beleiring av Saladins styrker. Guy av Lusignans korsfarerhær skal ha bestått av omkring 20.000 fotsoldater og omkring 1200 riddere. Denne hæren marsjerte gjennom ørkenen mot Tiberias, som ligger ved Tiberiassjøen i innlandet nord i dagens Israel. Hærens fremrykking ble sinket av stadige angrep fra Saladins styrker, og den muslimske hæren klarte også å hindre korsfarerhærens tilgang på vann. Dermed endte slaget i et totalt nederlag for den uttørstede korsfarerhæren. Kun et fåtall riddere unnslopp slaget i live mens kongen, ridderne fra munkeordenene og fotsoldatene enten ble drept eller tatt til fange (Tyerman 2006: 366-372; Riley-Smith 1987: 84-87). I ettertid har Guy av Lusignans beslutning om å forsøke å komme Tiberias til unnsetning blitt sterkt kritisert, og Guy har blitt tillagt skylden for nederlaget. Dette skyldes ikke minst at Raymond III av Tripoli (1152-1187) skal ha argumentert mot angrepet, til tross for at hans kone satt beleiret i Tiberias. Christopher Tyerman og Jonathan Riley-Smith påpeker at Guy av Lusignan muligens hadde lite annet valg enn å angripe Saladins hær. Dette fordi han fire år før Hattin hadde fått massiv kritikk etter å ikke ha angrepet Saladins hær i Galilea. Dessuten var han som konge forpliktet til å assistere en beleiret vassall. Dersom Guy ikke hadde angrepet ville han derfor ha satt sin legitimitet som konge i fare, og mistet all tillit hos det frankiske aristokratiet i Levanten (Tyerman 2006: 368-369; Riley-Smith 1987: 85-86).

³⁸⁸ For mer om Outremer mellom korstogene, se Richard 1999: 170-216.

³⁸⁹ Tyerman 1988: 58; Tyerman 2006: 374.

³⁹⁰ Richard 1999: 216-217.

Også Vest-Europas fyrster svarte på korstogsappellen. Fredrik Barbarossa dro landveien østover i 1189 sammen med det fremste aristokratiet i Tyskland. Også kong Bela III av Ungarn (1172-1196) tok korset. I januar 1188 tok også både kong Henrik II av England og Filip Augustus av Frankrike korset, men Henrik døde før han fikk fullført sitt korstogsløfte. Rikard I som etterfulgte Henrik i 1189, dro østover vinteren 1190 sammen med kongen av Frankrike.³⁹¹ I likhet med den franske kongen og de fleste korsfarerne på Det tredje korstog, tok Rikard sjøveien mot Levanten - han skulle bli i Det hellige land i nærmere to år.

5.1.2 Europas stater drar på korstog

I dette kapittelet vil jeg se på hva krønikeforfatterne til Det tredje korstog kan fortelle om statsutvikling i Frankrike, England og Tyskland i perioden.³⁹² I forrige kapittel kom jeg frem til at krønikeskriverne til Det andre korstog fremstiller kongen av Frankrike og keiseren av Tyskland som klare og suverene ledere av sine stater, og at korsfarerne fremstilles som franskmenn og tyskere med en tilsynelatende felles nasjonal identitet. Korstoget markerte således trolig en spesiell anledning for kongemakten og keisermakten, hvor fyrstene kunne utøve en makt som suverent statsoverhode helt ulik den reelle makten kongen og keiseren vanligvis hadde over sine vasaller. Jeg vil i dette kapittelet se om dette også er tilfellet på Det tredje korstog - om korstoget markerer et brudd- eller en kontinuitet i statsutviklingen i forhold til det forrige korstoget. Jeg vil her fortsatt se på pavemaktens rolle, forholdet mellom kongemakt og pavemakt, samt nasjonal identitet og nasjonale konflikter.

5.1.3. England, Frankrike og Tyskland mellom korstogene

Like etter at Ludvig VII hadde vendt tilbake fra Det andre korstog skilte den franske kongen seg fra sin daværende kone, Elanor av Aquitaine. Med dette mistet også Ludvig kontrollen over Aquitaine, et hertugdømme som dominerte Sørvest-Frankrike. Elanor giftet seg deretter med Henrik Plantagenet, greve av Anjou, som dermed kontrollerte hele Vest-Frankrike.³⁹³ Henriks ambisjoner var enda større enn dette, og han hadde siden slutten på 1130-tallet kjempet mot kongen av England, Stefan I (1135-1154), om både kontrollen over England og Normandie. Dette hadde ført til en langvarig borgerkrig. I 1153 ble det fremforhandlet en fredsavtale mellom Henrik og den engelske kongen som medførte at Stefan gav Henrik arveretten til England på bekostning av sine egne sønner. Med Stefans død året etter, var Henrik konge av England. I

---

³⁹¹ Richard 1999: 217-220. Rikard hadde vært den første europeiske fyrste som tok korset. Dette skjedde allerede før paven prekte korstoget i 1187 (Tyerman 2006: 374).

³⁹² Det tredje korstog vil her bli brukt om korstoget fra det ble preket i 1187, frem til Rikard I forlater Levanten i 1192.

³⁹³ Anjou ligger rett nord for Aquitaine.

tillegg var Henrik den mektigste fyrsten i Frankrike, og hans territorier i Frankrike var mye større enn Ludvig VII's områder.³⁹⁴ Henrik var nå Ludvigs farligste rival og utgjorde en mektig trussel mot den franske kongen.

Dermed ble Ludvig VII's viktigste oppgave å svekke Henriks angevinske imperium. Denne kampen ble fortsatt av hans etterfølger Philip Augustus, etter Ludvigs død i 1180. De franske kongene kjempet mot Henrik med en rekke midler, blant annet ved å støtte hans sønner og kone i opprør mot ham, og ved samarbeid med en annen rival, kongen av Skottland. Henrik klarte derimot å stå i mot opprør og kriger frem til hans sønn Rikard I, allierte seg med kongen av Frankrike. Rikards allianse med Filip skyltes antakeligvis at Henrik nektet å utrope ham til sin tronfølger, dette til tross for at han var Henriks eldste sønn. Konflikten mellom Henrik og Filip fortsatte etter at Jerusalem hadde falt. 12 juni 1189 ble Henrik overrumplet av Filip og Rikards styrker og 4 juli måtte han også anerkjenne Rikard som sin tronfølger etter fredsforhandlinger med Filip. To dager etter forhandlingene med Filip, døde Henrik II, og Rikard I var dermed konge av England.³⁹⁵

I Tyskland ble Keiser Konrad III etterfulgt av Fredrik Barbarossa. Fredrik ble foretrukket som ny keiser av det tyske aristokratiet grunnet sin mektige posisjon. Han var fra Hofenstaufendynastiet, Tysklands mektigste aristokratiske familie. Fredrik hadde også en mor fra Welfdynastiet, en annen meget mektig aristokratisk familie basert i Bayern. Hofenstaufendynastiet og Welfdynastiet hadde utgjort to motparter under de tyske borgerkrigene under Konrad og Lothar. Ettersom Fredrik både ville bli en mektig keiser og samtidig hadde tilknytning til begge familier, var valget av Barbarossa på sett og vis et kompromiss. Fredrik ble sett på som en hersker med den potensielle makten til å bringe fred og stabilitet i Tyskland.³⁹⁶

Fredriks første viktige handling som keiser var å anerkjenne makten til sin største potensielle rival innad i riket, Henrik Løven (1142-1195). Henrik var hertug av Saksen fra 1142 og Bayern fra 1156, sistnevnte hertugdømme fikk Henrik av Fredrik Barbarossa. Å sikre støtte fra hertugen av Saksen var viktig ettersom denne provinsen stadig hadde skapt problemer for de tyske keiserne, spesielt i perioder da keisermakten i utgangspunktet var svekket, eksempelvis under investiturstriden.³⁹⁷

Fredrik Barbarossa sørget således for at Henrik fikk en sterk maktbase. Keiseren kunne godta en sterk uavhengig fyrste i disse områdene så lenge freden og stabiliteten i riket var sikret. Freden ble videre forsøkt sikret gjennom en fredsproklamasjon der det ble fastsatt strenge straffer for enhver aristokrat som brøt freden i riket. Denne proklamasjonen og senere tiltak var

---

³⁹⁴ Keefe 2004: 549-565.

³⁹⁵ Keefe 2004: 568-575.

³⁹⁶ Hoyt 1966: 285-286; Arnold 2004: 389.

³⁹⁷ Haverkamp 1988: 131-135; Vollrath 2004: 54-55, 58-61; Arnold 2004: 408-410.

ikke nok til å forhindre konflikter. Fredrik begynte derfor å styrke sentraladministrasjonen. Han støttet seg her først og fremst på lavere aristokrater og ikke-aristokratiske administratorer kjent som *Ministeriales*.³⁹⁸ Siden Otto I hadde keisermakten benyttet seg av kirken for å omgå Tysklands mektige lokale fyrster, og således hadde keisermakten allerede før Fredrik evnen til i alle fall delvis å gjøre sin makt gjeldende over hele Tyskland. Keiserne utnevnte lojale allierte til bispeseter og abbedier og gav igjen disse klostrene og abbediene utvidede rettigheter og fullmakter. De ble dermed en maktfaktor som fungerte i keiserens tjeneste, og keisermakten kunne i tillegg ta bruk av kirkens rikdom.³⁹⁹ Dette systemet, kjent som ”Rikskirkesystemet”, ble delvis erstattet av Fredrik som støttet seg til sine *Ministeriales*.

Under Fredrik ble sentralmakten videre styrket av en utvidelse av de keiserlige territoriene. Han var den første tyske keiser siden 1000-tallet som klarte å få kontroll over Burgund.⁴⁰⁰ Dette området ble sammen med Swabia hans maktbase i imperiet. En rekke dynastiske giftermål, samt en rekke profitable skatteavtaler med kirker og klostre, bidro også til å styrke keiserens makt. På tross av dette klarte ikke Fredrik å sikre keisermakten kontroll over andre områder.⁴⁰¹

Fredrik forsøkte også å utøve sin keisermakt i Nord-Italia, der den ble motarbeidet av de italienske handelsbyene. I 1154 ledet han sitt første felttog over Alpene. Fire år senere ledet han på ny en hær sørover, men denne gangen valgte den nye paven, Aleksander III (1159-1181), å gå mot keiseren. Dette førte til at Fredrik ble bannlyst, og en ny strid mellom keisermakten og pavemakten fulgte. Dette hindret ikke keiseren i å igangsette en ny ekspedisjon i 1166, men denne ekspedisjonen endte i nederlag mot en italiensk handelsbyallianse ved Legano. Etter nederlaget ble det fremforhandlet et kompromiss mellom Fredrik og pave Aleksander.⁴⁰² Men Fredrik Barbarossa forble et problem for pavemakten og freden etter Legano forsterket på mange måter keisermaktens kontroll over kirken i Nord Italia. I tillegg styrket den Tysklands kontroll over enkelte territorier på bekostning av pavestaten.⁴⁰³

Mens Fredriks tyske rike og Henriks angevinske imperium virker som to store riker, ser Filip Augustus Frankrike langt fra imponerende ut dersom en ser på et kart fra slutten av 1100-tallet. De tre statene skilte seg derimot betraktelig fra dagens moderne territorialstater. Fredriks maktbase var relativt svak. Til tross for at Fredrik, sammenlignet med sine forgjengere, fremstår som en relativt sterk keiser, var Tyskland i all hovedsak styrt av lokale aristokrater. Keisermakten

---

³⁹⁸ Hoyt 1966: 286-288; Reuter 2006: 439.

³⁹⁹ Reuter 2006: 325-327.

⁴⁰⁰ Burgund øst for elven Saone. De vestlige delene av Burgund lå formelt under kongen av Frankrike. Se Bur 2004: 540-541 og Keefe 2004: 552 (kart 12).

⁴⁰¹ Hoyt 1966: 286-289.

⁴⁰² Hoyt 1966: 286, 289-292; Arnold 2004: 418.

⁴⁰³ Robinson 2004: 370-371.

sør for Alpene var enda svakere, og de italienske handelsbyene opererte i stor grad uavhengig av keiseren.⁴⁰⁴ I det angevinske imperiet markerte Den engelske kanal et klart skille i kongemaktens gjennomslagskraft. Kongene av England hadde sitt kjerneområde i England. Her kunne de støtte seg på en sterk sentralmakt og en solid sentraladministrasjon, i tillegg til lojale vasaller som kjente sin plass under kongen. Situasjonen var derimot annerledes når det gjaldt kongens territorier i Frankrike. Henrik II og Rikard I var konger i England, men hertuger av Normandie og Aquitaine og grever av Anjou.⁴⁰⁵ I Frankrike måtte de konkurrere med en konge som kunne spore sin kongeætt tilbake til 987 og som kunne påberope seg arven etter Karolingerriket, samt pavemaktens støtte. Selv om den franske kongen i realiteten bare hadde full kontroll i *Ile de France* var han grunnnet sin symbolske posisjon en maktfaktor kongene av England måtte regne med. Filip Augustus klarte også til en viss grad å utvide de kongelige territoriene i Nordøst-Frankrike i perioden 1185-1190. Til tross for at Henrik og Rikard i realiteten kontrollerte hele Vest-Frankrike, var de formelt underlagt Filip Augustus. Likevel var den franske kongens akilleshæl mangelen på kontroll over andre provinser enn *Ile de France*.⁴⁰⁶ Det fantes ingen representanter for kongens administrasjon utenfor denne provinsen tilsvarende det tyske ”Rikskirkesystemet”, noe som la klare begrensninger på utøvelsen av den franske kongemakten.

5.1.4. Kildene

I dette kapittelet vil jeg i all hovedsak basere meg på fire kilder. Disse kildene gir et relativt samsvarende inntrykk av hendelsesforløpet på korstoget. To av kildene er engelske og fokuserer i hovedsak på Rikards bedrifter på korstoget og under korstogsforberedelsene. Rikard av Devizes krønike beskriver korstoget og Rikards forberedelser til korstoget, i tillegg til samtidige begivenheter i England. Ettersom Rikard av Devizes ikke deltok på korstoget egner denne krøniken seg best til å beskrive korstogets forløp, og vil her i hovedsak brukes til dette. *Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*, omtaler korstogets forløp, og selve korstoget. Kilden gir et godt bilde av korstoget da den beskriver både den tyske, og franskengelske ekspedisjonen. Likevel fokuserer kilden i hovedsak på ekspedisjonen til Rikard I. Den tredje kilden som blir brukt her er *Lyon-Eraclès*, forfattet av en levantinsk franker. Dette verket gir en god fremstilling av begivenhetene i Levanten før, under og etter korstoget. I tillegg gir krøniken et bra bilde av den tyske og fransk-engelske korstogsekspedisjonen. Også *Gesta Phillipi Augusti* av Rigord vil bli brukt. Dette er en fransk kilde som fokuserer på den franske kongens bedrifter på korstoget. Den gir i

---

⁴⁰⁴ Arnold 2004: 416-420; Tabacco 2004: 434-439.

⁴⁰⁵ Clancy 1998: 83-109.

⁴⁰⁶ Baldwin 1986: 24-27.

tillegg god oversikt over de franske forberedelsene til korstoget. Rigord skriver om korstoget frem til Filip Augustus returnerer til Frankrike, etter Acres fall.

5.2. Acre, en europeisk beleiring

Beleiringen av Acres internasjonale dimensjoner påpekes i flere tilfeller i *Itinerariums* bok I. Da kong Guy av Lusignan (1186-1187, 1192-1194)⁴⁰⁷ ankom beleiringen av Acre skal han ha kommet med korsfarere fra hele Vest-Europa. Dette kommer klart frem i kapittel 32:

Princes, dukes, counts and great numbers of lesser degree streamed together from various parts of the globe. These are their names: The earl of Ferres,⁴⁰⁸ Nagevot de Toci,⁴⁰⁹ Ancelin de Montreal, Geoffrey de Gienville; Otto de la Fosse; William Goeth; the viscount of Chatellerault; the viscount of Turenne; the castellan of Bruges; the archbishop of Pisa. Also Count Bertulf, Count Nicholas of Hungary; Count Bernard; Count Jocelin; Count Richard of Apulia; count Alebrand; Ingelram de Fiennes; Hervey de Gien; Theobald of Bar;⁴¹⁰ Count John of Loegria; another Count John, of Seis. Also some Danish magnates and 400 Danes came with the nephew of the king of Denmark. Then there was Guy the Dampierre and the bishop of Verona and some Roman citizens. (*Itinerarium Peregrinotum et Gesta Regis Ricardi*, Bok I, kap 31).⁴¹¹

Selv om vi i dag ikke nødvendigvis kjenner til detaljene rundt alle aristokratene forfatteren av *Itinerarium* her nevner, er det liten tvil om at navnene indikerer at deltakerne på beleiringen av Acre kom fra en rekke stater og nasjoner. Gjennom de forskjellige stedsnavnene kan vi skille ut korsfarere fra dagens England, Italia, Danmark, Tyskland, Nederland, Belgia og Ungarn.

Senere ankom også fortroppene til den franske kongen ledet av Henrik av Champagne (1181-1197) i tillegg til en rekke aristokrater fra store deler av Frankrike. Forfatteren skiller her mellom franskmenn og normannere. Dette tyder på at forfatteren ikke ser på normannerne som franske. Med ankomsten av de franske og normanniske korsfarerne, fikk Henrik av Champagne ansvaret for korsfarerhæren. Noe senere ankom også lederen for restene av den tyske korsfarerkontingenten: Henrik av Swabia (1170-1191).⁴¹²

---

⁴⁰⁷ Konge av Jerusalem 1186-87, konge av Kypros 1192-94.

⁴⁰⁸ Vilhelm I av Ferres, Jarl av Derby (1162-1190).

⁴⁰⁹ Narjot av Toucy (d.1190).

⁴¹⁰ Greve av Bar (1170-1189).

⁴¹¹ Nicholson 2001: 82-83 ...*principes, duces, comites, et inferioris ordinis quam plurimi, quorum sunt hæc nomina: Comes de Ferrariis, Nargevot de Toci, Ancelinus de Monte Regali, Gaufridus de Gienvilla, Ottho de Fossa, Willelmus Goetz, vicecomes de Castello Eraldi, Vicecomes de Turena, castellanus de Bruges, archiepiscopus Pisanus, comes quoque Bertulfus, Comes Nicholaus de Hungaria, comes Berndardus, comes Jocelinus, comes Ricardus de Apulia, comes Alebrandus, Ingelramnus de Vienis, Herveius de Gienis, Theobaldus de Baro, comes Johannes de Loegria, alter comes Johannes de Seis. Cum nepote quoque regis Dacia, venerunt Danorum magnates aliquot cum quadringentis Dacis. Venit tunc Guido de Danpiera, episcopus quoque Veronensis cives etiam aliquot Romani.* (Stubbs 1864: 73-74). *Dacia*, (Dakia) er her gjengitt som Danmark av Nicholson. Dakia var opprinnelig et rike som lå i områder i dagens Romania og Ungarn før riket ble erobret av den romerske keiseren Trajan. Riket har ingenting med Danmark å gjøre, men ettersom 400 dansker skal ha ankommet sammen med en nevø av den "dakiske" kongen er det all grunn til å tro at forfatter her har ment Danmark. For mer om Dakia, se Wilkes 2000.

⁴¹² Nicholson 2001: 100.

Mangfoldet av korsfarere kildene skildrer, gir et godt bilde på hvor omfattende prekingen av Det tredje korstog var. Gregor VIII hadde allerede før utstedingen av *Audita Tremendi*, en bulle Jean Richard skriver at informerte hele kristenheten om katastrofen i Det hellige land, personlig bedt Fredrik Barbarossa om å bidra til korstoget.⁴¹³ For å sikre at prekingen fikk mest mulig gjennomslag skapte paven fred mellom Pisa og Genova, Ungarn og Venezia, samt mellom Bysants og Sicilia.⁴¹⁴ Før nyheten om katastrofen ved Hattin nådde paven, hadde riktignok Vilhelm av Sicilia allerede sendt forsterkninger østover.⁴¹⁵ Til tross for at kongen av Sicilia ikke ventet på noen offisiell korstogsappell fra paven, var det i aller høyeste grad paven som organiserte prekingen. Dette skjedde i all hovedsak gjennom hans klerikale undersåtter i hele Vest-Europa. I motsetning til Urban II og Bernard av Clairvaux, var det ikke én person som reiste rundt og preket korstoget, men det var mange geistlige som preket korstoget i hele det latinske Europa.⁴¹⁶

Christopher Tyerman hevder Det tredje korstog markerer et vannskille i måten korstoget ble preket og organisert på. For første gang ble begrepet *crucesignati* (korsfarer) brukt, og for første gang ble korsfarere og korstoget skilt fra pilegrimsferd.⁴¹⁷ Korstoget ble videre for første gang underlagt sekulær kontroll, og styrt av sekulære fyrster heller enn pavemakten.⁴¹⁸ Til tross for at Det tredje korstog på mange måter markerer en videreutvikling i begrepene omkring korstog og korsfarer samt organiseringen av korstoget, var dette ikke første gang korstoget kom under sekulær kontroll. På bakgrunn av Odo av Duceil og Otto av Freising's krøniker, kan det hevdes at Det andre korstog ble unnfanget av Ludvig VII, og at den franske korsfarerkontingenten stor grad ble styrt av ham. Den tyske korsfarerhæren var videre i all hovedsak styrt av Konrad III, selv om korstoget i det tyske tilfellet var initiert av pavemakten gjennom Bernard av Clairvaux.⁴¹⁹ Videre var det i hovedsak pavemakten som initierte Det tredje korstog, mens finansiering, rekruttering og lederskapet under korstoget, som vi skal se, var under kontroll av kongemakten.

---

⁴¹³ Richard 1999: 217.

⁴¹⁴ Richard 1999: 218.

⁴¹⁵ Tyerman 2006: 376.

⁴¹⁶ Korstoget ble også preket i Norge, og en norsk styrke på omkring 200 mann under Ulf av Lauvnes deltok på korstoget. Disse skal muligens ha ankommet Det hellige land etter fredsavtalen mellom Rikard og Saladin. Det er også mulig at det også var norske leiesoldater ved Acre (Tyerman 2006: 382; Harrison 2005: 157-161).

⁴¹⁷ Tyerman 2006: 375-376.

⁴¹⁸ Tyerman 1998: 27-29. Tyerman modererer seg noe i *Gods War* av 2006. Her hevder han at kongemaktens lederskap heller overgikk Det andre korstog, og at kongemakten tidlig overtok organiseringen av korstoget. Se Tyerman 2006: 393-394.

⁴¹⁹ Se kap 4, pkt 4.2.2-4.2.3.

5.2.2. En tysk korsfarerhær?

Fredrik Barbarossa var den første europeiske herskeren som dro østover. I forveien hadde han fortalt serbere, ungare, bysantinere og tyrkere at han var på vei. I tillegg hadde han sendt et brev til Saladin der han advarte mot konsekvensene av å okkupere Det hellige land. Brevet var kort og godt et trusselbrev. Brevet forteller også om bedriftene til en rekke forskjellige germanske nasjonaliteter:

...What the cohorts of various nations may do. The Teutonic fury, seizing arms even in peace, the indomitable people from the source of the Rhine, the young Istrian who has never known flight, the lofty Bavarian, the cunning Swabian, the cautious Franconian, the Saxon, sporting with a sword, the Thuringian, the Westphalian, the agile Brabantine, the Lotharingian who does not know what peace is, the restless Burgundian, the lecherous Alpine, the Frisian flying madly ahead; the Bohemian, rejoicing beyond death; the Bolognese, fiercer than their wild beasts, the Austrian, the Bugresian, Illyrican, Lombard, Tuscan, those from the March of Ancona, the Venetian ship's mate, the nautical Pisan! (*Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*, Bok I kap 18).⁴²⁰

Dette brevet illustrerer den tyske korsfarerhærens mangfold. Fredrik ledet en rekke germanske og italienske korsfarernasjonalteter østover. I likhet med Fulker av Chartres beskrivelse av nasjonaliteter på korsfarerhæren under Det første korstog, skal en nok være forsiktig med å ta Fredriks beskrivelse av hvilke nasjonaliteter han skulle lede østover for bokstavelig. Dette er nok heller en beskrivelse av samtlige av nasjonalitetene i Tyskland rundt 1188 slik de ble oppfattet av Fredrik, enn en reell oppramsing av de nasjonaliteter som utgjorde den tyske hæren. Likevel kan dette sitatet være illustrerende for det mangfold av nasjonale identiteter som eksisterte innenfor det desentraliserte imperiet på slutten av 1200-tallet. Dersom en tar nasjonalitetene brevet beskriver bokstavelig, og overfører disse på den tyske korsfarerhæren, viser dette at det ikke var en tysk korsfarerhær som dro østover, men en tyskromersk hær. Pisanere, Illyrere, korsfarere fra Böhmen, Lombardia og Venezia med flere kom ikke fra territoriene som omfattet *Regnum Teutonicorum*,⁴²¹ men fra hele det tyske rikets geografiske omfang. Det kommer således klart frem at Fredrik her presenterer seg selv som en mektig keiser over et geografisk omfattende og multinasjonalt imperium. Brevets beskrivelse av forskjellige nasjonaliteter markerer også en parallell til Fulkers skildring av de mange nasjonalitetene som deltok på Det første korstog. Dette til tross for at korsfarerne Fulker nevner kommer fra et større område og nasjonalitetene som nevnes i få tilfeller er de samme. Således kan brevet beskrivelse av det multinasjonale tyske riket

⁴²⁰ Nicholson 2001: 51. *quid cohortes diversiarum nationum, quid furor Teutonicus etiam in pace arma capessens, quid caput indomitum Rheni, quid juvenus Histri, quæ fugam nunquam novit, quid procerus Bavarus, quid Sævens astutus, quid Franconia circumspæta, quid in gladio ludens Saxonia, quid Thuringia, quid Westpharia, quid agilis Brabatina, quid nescia pacis Lotharingia, quid inquieta Burgundia, quid Alpini salaces, quid Frisonia in amento prævolans, quid Boemia ultro mori gaudens; quid Bolonia suis feris ferior, quid Austricia, quid Bugrensia, quid partes Illyricæ, quid Leonardia, quid Tuscia, quid Anconitana Marcia, quid Venetus proretha, quid Spinanus nauclerus* (Stubbs 1864: 36). Brevet er også gjengitt i Roger av Howden, med noe divergerende tekst (Riley 1968: 100-104).

⁴²¹ Se kap 4 pkt 4.2.3.

sies å vise en klar kontinuitet til det mangfoldige nasjonalitetsbildet vi finner på Det første korstog. Beskrivelsen av de mange tyske nasjonalitetene åpner for muligheten at det selv ikke innenfor *Regnum Teutonicum* har eksistert noen felles tysk identitet. Det er likevel påfallende at den første ”nasjonaliteten” som nevnes er teutoneren. Dette kan ha vært ment som et samlebegrep på de tyske nasjonalitetene og vise til nettopp *Regnum Teutonicum*. Vi kan dermed tenke oss en dualistisk tysk identitet knyttet til en felles teutonisk og en mer spesifikk regional identitet. Dette tilsvarende normannerne på Det første korstog.⁴²² Dermed innebærer dette at sveberne i Fredriks korstogshær oppfattet seg selv både som svebere og som teutonere, med et felles tenkt nasjonalt opphav (jfr Hobsbawm) som teutonere eller tyskere, og et lokalt opphav som svebere. Dette bildet kompliseres derimot av at det nevnes flere nasjonaliteter utenfor *Regnum Teutonicum*, både i sør med italienske nasjonaliteter og illyrerne, og i øst med Böhmen.⁴²³ Likevel er det påfallende at de ikke-tyske nasjonalitetene nevnes sist, noe som igjen indikerer en spesifikk ”tysk” fellesidentitet. Kildene til ekspedisjonen gir et klart bilde av en samlet tysk hær, eller eventuelt en sammensveiset romersk hær.

Lyon-Eraclis beskriver Fredriks korsfarerhær som tysk, og korsfarerne beskrives som tyske, mens Fredrik beskrives som keiser av tyskerne.⁴²⁴ *Itinerarium* fremstiller Fredrik som keiser av romerne, og han omtales også som ”Cæsar”.⁴²⁵ Det finnes også tegn på at forfatteren ser på de tyske korsfarerne som romere. Dette skjer blant annet da forfatteren beskriver den tyske hærens marsj fra Metz mot Ungarn: ”Anyone who saw so many peoples and so many princes under one general would have believed that the ancient glory of the Roman empire had never passed away” (*Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi* Bok I kap 19).⁴²⁶

Også den franske munken Rigord skriver om Barbarossas ekspedisjon østover. Her omtales Fredrik som keiser av romerne og tyskerne.⁴²⁷ Ifølge Benjamin Arnold fikk de tyske keiserne fra midten av 1000-tallet tittelen *Rex Romanorum* i forbindelse med keiserens besittelser i Italia,⁴²⁸ og det er derfor sannsynlig at Rigord refererer til italienere i Fredriks hær når han skiller mellom tyskere og romere. *Rex Romanorum* eller kongen av romerne er videre en klar referanse til Tyskland som arvtakeren til Romerriket, en oppfatning spesielt *Lyon-Eraclis* bekrefter.⁴²⁹ Videre

---

⁴²² Se kap 3 pkt 3.4.3.

⁴²³ Illyria er en gammel betegnelse på Nord-Balkan, Böhmen omfattet omtrent dagens Tsjekkia.

⁴²⁴ *Lyon-Eraclis* kap 88-91, Edbury 1996: 84-86.

⁴²⁵ Se eksempelvis *Itinerarium* Bok I, kap 18, 20 Nicholson 2001: 48, 55. *Cæsaris*. (Stubbs 1864: 44).

⁴²⁶ Nicholson 2001: 55. *et qui tot gentes tot principes sub uno imperante conspiceret, antiquam Romanæ potestatis gloriam non crederet defluxisse* (Stubbs 1864: 43).

⁴²⁷ Rigord seksjon 76, Hyams 1998.

⁴²⁸ Arnold 1997: 105.

⁴²⁹ Se avsnitt over.

gir Rigord en mangelfull og kort beskrivelse av den tyske korsfarerarmeens ferd østover. Dette illustrerer antakeligvis hvor dårlig informasjon han hadde om denne ekspedisjonen.⁴³⁰

Uavhengig om tyskerne i felleskap omtales som romere eller tyskere, gir uansett flertallet av kildene et klart bilde av at korsfarerne til tross for at de kom fra forskjellige regioner, alle var tyskere/romere, eller tyskere og romere. De beskrives således som enten to folk eller ett samlet folk, heller enn en multinasjonal ansamling av folkeslag. Det kommer også klart frem at de var ledet av Fredrik, enten som romersk ”Cæsar” eller tysk keiser.

5.2.3. Engelske og franske korsfarere

Henrik II av England, Filip Augustus av Frankrike, og greven av Flandern, Filip I (1168-1190), møttes den 21. januar 1188 ved Gisors nær Paris. Der tok de tre mennene korset.

Samtidig ble de tre lederne enige om at deres menn skulle kunne skilles fra hverandre gjennom den farge de hadde på sine påsydde kors. De franske korsfarerne skulle bære røde kors, de engelske hvite, og de flamske korsfarerne skulle bære grønne kors.⁴³¹ Dette var ifølge Jonathan Riley-Smith en ordning plukket opp fra Det andre korstog. Der hadde det blitt brukt ulike kors for å skille korsfarerne fra de forskjellige nasjonene som dro østover mot venderne fra hverandre.⁴³² Delingen mellom de franske, flamske og engelske korsfarerne kan peke på et anerkjent nasjonalt skille mellom tre forskjellige korsfarernasjonalteter. Som vi skal se, er dette derimot ikke tilfellet.

Rikard av Templo beskriver Rikard Is korsfarerhær som en hær bestående av ungdom samlet fra forskjellige regioner.⁴³³ Da han forklarer korsfarerhærens marsj fra Acre mot Jaffa, beskriver han Rikard Is kongelige banner. Han skriver at: ”The Normans and English attended this Standard. The duke of Burgundy and the French took the rearguard” (*Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi* Bok IV kap 10).⁴³⁴ Dette tyder på at hæren i alle fall delvis var organisert etter nasjonalitet. Hertugen av Burgund hadde fått ansvaret for de franske troppene av Filip. Han har sannsynligvis styrt de bakre delene av korsfarerhæren, som ser ut til å ha bestått av franskmenn. Dette er dermed antakeligvis kongen av Frankrikes korsfarere. *Itinerariums* forfatter spesifiserer heller ikke hva han mener med franskmenn; hvorvidt han tenker på innbyggerne i Frankrike som helhet, eller om han da ekskluderer de franskmenn som var fra de angevinske områdene i Frankrike.

---

⁴³⁰ Rigord seksjon 76, Hyams 1998. I tillegg til manglende kunnskap om ekspedisjonen omtaler også Rigord Fredrik Barbarossas sønn, Fredrik av Swabia, som hertug av Böhmen.

⁴³¹ Richard 1999: 218.

⁴³² Riley-Smith 1987: 110.

⁴³³ *Itinerarium* Bok II kap 8 Nicholson 2001: 150.

⁴³⁴ Nicholson 2001: 237 *Huic igitur Standardo Normanni assistebant et Angli. Dux Burgundæ cum Francis extremam aciem agebant* (Stubbs 1864: 250).

I kapittel 17 forklarer Rikard av Templo de forskjellige nasjonalitetene i korsfarerhæren mer spesifikt. Igjen dreier det seg om måten hæren var organisert på:

That day the Templars commanded the first battallion of the army. After them the Bretons and Angevins marched in good order; after them in the third battallion King Guy with the Poitevins; in the fourth Battallion the Normans and English who had been assigned to convey the royal Standard; the Hospitallers formed the last battalion (*Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*, Bok IV, kap 17).⁴³⁵

Vi ser her ingen referanser til franskmenn. Det refereres i stedet til poitevinerne, angevinerne, normannere⁴³⁶ og bretonerne. Dette var alle provinser eller regioner i Frankrike, kontrollert av den engelske kongen som vasall av kongen av Frankrike. Forfatteren ser ut til å ha oversett korsfarere som ikke kom fra områder den engelske kongen kontrollerte. I kapittel 19, hvor selve slaget ved Asuf omtales, refereres det til greven av Champagne,⁴³⁷ som skal ha stormet frem sammen med sine menn.⁴³⁸ Champagne ligger nordøst i Frankrike, øst for *Ile de France* og var ikke en del av Det angevinske imperiet til Henrik II og Rikard. Champagne var heller ikke fransk kronland, men styrt av den nevnte greven. Greven av Champagne styrte i hovedsak som vasall av kongen av Frankrike, men deler av hans områder ble styrt som vasall av keiseren av Tyskland. Dermed var han sterk nok til å kunne operere relativt uavhengig av den franske kronen, og med len også i keiserriket kunne greven søke støtte både hos kongen av Frankrike og keiseren av Tyskland etter hva som var i hans interesse.⁴³⁹ Generelt omtaler Rikard av Templo korsfarerne fra Champagne som franskmenn i krøniken. Dette indikerer at Rikard av Templo ikke ser på franskmenn utelukkende som folk fra *Ile de France*, men at han også betrakter personer fra Frankrike utenfor kongen av Englands len som franskmenn. Dette tyder på en svekkelse av den franske kongens gjennomslagskraft som anerkjent symbolsk konge av Frankrike i de tidligere vestfrankiske territoriene, og en styrking av den engelske kongemakten på bekostning av den franske.⁴⁴⁰ Igjen virker det som korsfarerhæren i alle fall delvis er organisert etter nasjonalitet. Dette markerer en parallell til slaget ved Antiokia på Det første korstog.⁴⁴¹

Ambroises beskrivelse av dette slaget gir en tilsvarende fremstilling av korsfarernes nasjonaliteter. Han skriver at tempelridderne var fremst i hæren. Bak tempelridderne fulgte

---

⁴³⁵ Nicholson 2001: 246. *Eo die exercitus ordini primo regendo praeferunt Templarii: post ipsos seriatim ordine suo progrediebantur Britones et Andegavenses: post hos ordine tertio rex guodi cum Pictavensibus, ordine quarto Normanni et Angli regio vexillo deputati portando: extremi procedunt ordinati Hospitalarii* (Stubbs 1864: 260).

⁴³⁶ Her også antakeligvis anglenormannere, oppvokst i England. Jeg vil dermed ikke nødvendigvis kalle alle disse normannerne for franskmenn.

⁴³⁷ Henrik II av Champagne.

⁴³⁸ *Itinerarium* Bok IV kap 19, Nicholson 2001: 253.

⁴³⁹ Bradbury 2007: 141, 162; Duby 1987: 195.

⁴⁴⁰ Se kap 4.

⁴⁴¹ Se kap 3 pkt 3.4.2.

angevinerne og bretonerne, og deretter poitevinerne og kong Guy. Etter disse var normannerne og engelskmennene. Hospitalerridderne var bakerst i korsfarerhæren. Ambroise forteller videre at Henrik av Champagne vocket hærens flanker, mens Hugo av Burgund (1162-1192), sammen med kong Rikard skal ha ridd foran og bak hæren mens de speidet etter tyrkerne.⁴⁴² Angevinerne, bretonerne, poitevinerne, engelskmennene og normannerne er her Rikards menn, mens avdelingene under Henrik av Champagne og Hugo av Burgund er franskmenn.

Rikard av Templo gir videre uttrykk for skillet mellom Rikards angevinske korsfarere og de franske korsfarerne da han beskriver Rikards storming av borgen Darum.⁴⁴³ Forfatteren skriver at Rikard satte ut mot borgen fra Acre. Før franskmennene hadde ankommet, begynte Rikards menn å angripe borgen og klarte å storme den. Forfatteren nevner både poitevinere og normannere under slaget, og det er dermed klart at Rikard hadde ”franske” soldater i hæren sin ved denne anledningen. I tillegg nevnes pisanske og genovesiske korsfarere. Ettersom denne korsfarerhæren omtales som Rikards styrker, eller nærmere bestemt ”hans styrker”,⁴⁴⁴ blir det klart at forfatteren med Rikards krigere ikke mener engelske korsfarere, men soldater finansiert av den engelske kongen. At Rikard av Templo ikke oppfattet de angevinske korsfarerne som franske, kommer klart frem i kapittelets siste setning: ”Our people certainly worked very hard to do this without the French, so that they would gain greater glory.”⁴⁴⁵ At Rikards hær ikke utelukkende bestod av engelskmenn påpekes videre da kongen først ankommer Acre, hvor pisanerne underlegger seg hans kommando. Årsaken til dette var ifølge Rikard av Templo at pisanerne valgte å tjenestegjøre under Rikard grunnet hans storhet og prakt.⁴⁴⁶ En mer nærliggende årsak kan ha vært Rikards evne og vilje til å finansiere korsfarere uavhengig av nasjonalt opphav.

Ut fra Rikard av Templos beskrivelse av de forskjellige nasjonalitetene på korstoget, kan man dermed fastslå at han skiller mellom franskmenn og personer fra kongen av Englands besittelser i dagens Frankrike. Franskmenn ser ut til å ha vært personer fra de deler av Frankrike som ikke var under kontroll av kongen av England. Samtidig omtales ikke de ”franske” korsfarerne under Rikard I som engelskmenn, men poitevinere, normannere, gascoignere, og bretonere. Dette kan indikere at korsfarerne så på seg selv som innbyggere av sine lokale provinser heller enn franskmenn, men det blir vanskelig å fastslå dette ut fra kun en kilde.

---

⁴⁴² Ambroise 6114-295, Ailes 2003: 116-117.

⁴⁴³ Dagens Deir al-Balah, en by på Gazastripen.

⁴⁴⁴ Itinerarium Bok V, kap 39, Nicholson 2001: 316. *Rex Ricardus, osor desida, cum suis exiit ab Ascalone...* (Stubbs 1864: 352).

⁴⁴⁵ Itinerarium Bok V, kap 39, Nicholson 2001: 316-319. *Plurimum quidem nostri sategerant ut absque Francis id fieret, quod ad gloriam utique ipsius ascribebatur amplioem* (Stubbs 1864: 356).

En tilsvarende beskrivelse finnes også i Ambroise (9127-69 – 9310-69, Ailes 2003: 155-158).

⁴⁴⁶ Itinerarium Bok III kap 2-3, Nicholson 2001: 202-203.

Klassifiseringen av franskmennene ut fra regioner er også til stede i *Lyon-Eraclès*. Når kilden beskriver avreisen til Filip Augustus fra Acre, nevner forfatteren at det siste kongen av Frankrike sa var: "Have no fear now, for the men of the region of France are awake. They are praying to God for us" (*Lyon-Eraclès* kap 130).⁴⁴⁷ Det faktum at Frankrike beskrives som en region heller enn ett kongerike, er interessant. Det er mulig at forfatteren her tenkte på hele Frankrike som en region, men trolig refereres det heller til *Ile de France*, kongens kjerneområde. Dette markerer at forfatteren med franskmenn, utelukkende tenkte på franskmenn fra *Ile de France*. Inntrykket reverseres til en viss grad da forfatteren av *Lyon-Eraclès* forklarer hvorfor franskmennene ikke vil ta Jerusalem første gang korsfarerne gikk mot byen. Hertugen av Burgund sies da å ha vært motvillig ettersom franskmennene da ikke ville få noe av æren for byens fall, siden Filip allerede hadde dratt hjem. Det ville dermed bli kjent at kongen av England hadde tatt byen, og dette ville påføre kongen av Frankrike og andre franskmenn stor skam.⁴⁴⁸ Hertugen av Burgund styrte sitt hertugdømme som vasall av kongen av Frankrike, men opererte relativt uavhengig av kongen. Til tross for dette, var det ifølge Georges Duby likevel et spesielt tett bånd mellom hertugene av Burgund og kongene i *Ile de France* gjennom hele den Capetiske perioden.⁴⁴⁹ Derfor er det ikke merkelig at hertugen av Burgund ser på seg selv som en franskmann. Når også korsfarerne fra Champagne omtales som franskmenn, peker dette på et skille mellom franskmenn; personer fra de deler av Frankrike som ikke ble kontrollert av kongen av England, og ikke-franskmenn; personer fra områdene i Frankrike under kongen av England.

Christopher Tyerman hevder at rekrutteringen av krigere til Det tredje korstog var avhengig av føydale bånd. Samtidig var korstogslederne avhengige av å kunne betale for sine tropper, og profesjonelle krigere bandt seg til den herre som var villig til eller hadde evne å betale for dem.⁴⁵⁰ På bakgrunn av kildematerialet til den engelskfranske korstogshæren virker denne beskrivelsen korrekt. Korsfarernes nasjonale identitet slik den fremstilles av krønikeforfatterne kan muligens være knyttet til hvem som finansierte korstoget. Dermed er det sannsynlig at korsfarerne som beskrives som franske var finansiert av Filip Augustus, mens Rikards korsfarere var finansiert av kongen av England. Dersom dette er tilfellet kan det bli vanskelig å i det hele tatt snakke om en nasjonal identitet. Hobsbawm skriver som nevnt at protonasjonalismen har sin bakgrunn i et felles tenkt opphav,⁴⁵¹ og det er lite som tyder på en slik fellesidentitet blant

---

⁴⁴⁷ Edbury 1996: 109-110. *Lyon-Eraclès* er publisert på originalspråket i en utgave i ett eksemplar. Dette ligger ved *Bibliothèque Municipale* i Lyon (Edbury 1996: 3), og har dermed ikke vært tilgjengelig for denne oppgaven.

⁴⁴⁸ Lyon-Eraclès kap 132, Edbury 1996: 111. For mer om *Lyon-Eraclès*, se Morgan 1973.

⁴⁴⁹ Duby 1986: 23.

⁴⁵⁰ Tyerman 1988: 178-179.

⁴⁵¹ Hobsbawm 1990: 73-74, for mer om Hobsbawm se kap 1 pkt. 1.1.4.

korsfarerne under Rikard I. Ettersom korsfarerne under Filip beskrives som franske i alle kildene er det sannsynlig at disse delte en fellesfransk nasjonal identitet.

5.3. Kongenes korstog

5.3.1. Finansiering

At hertugen av Burgund mottok penger fra Filip Augustus for å betale og forsørge de franske korsfarerne, representerer ett nytt aspekt ved kongenes lederskap på Det tredje korstog. Da den tyske korsfarerhæren til Fredrik Barbarossa dro østover, var korsfarerne i likhet med deltakerne på de to foregående korstogene selv ansvarlige for den finansielle byrden korstoget medførte. Det var også på forhånd sendt ut et dekret som fastslo at ingen skulle reise på korstog uten å ha med seg penger tilsvarende det som trengtes for ett års reise. Christopher Tyerman hevder denne individbaserte finansieringen av korstoget kan ha bidratt til at den tyske hæren brøt opp etter Fredriks død.⁴⁵² Som jeg vil komme tilbake til er Tyermans observasjon trolig korrekt.

Den engelske og franske korstogshæren ble finansiert på en annen måte. Etter å ha blitt kronet til konge av England, og møtt Filip Augustus i Dreux, dro Rikard ifølge *Itinerarium* til Tours, der den kongelige marinen ble samlet. Flåten ble deretter beordret til å seile av gårde mot Messina.⁴⁵³ Korsfarerne som dro sørover med Rikard beskrives generelt som Rikards egne styrker. Videre beskrives flåten som Rikards egen flåte.⁴⁵⁴ Denne flåten var antakeligvis i stor grad betalt av Rikard selv. Rikard av Devizes skriver at kongen av England solgte store landområder for å finansiere korstoget. I tillegg skal han ha mottatt tributpenger fra både den skotske og walisiske kongen, og Rikard ser til og med ut til å ha arrestert og presset forskjellige aristokrater for penger.⁴⁵⁵ Dette kan være nok en god indikator på omfanget av den engelske kongens makt over sine vasaller. Det kan vanskelig tenkes at Filip Augustus eller Fredrik Barbarossa hadde makt til å gjøre noe tilsvarende i sine respektive riker.

På Det første og andre korstog, samt den tyske ekspedisjonen av 1189, var de individuelle korsfarerne selv ansvarlige for å betale for ekspedisjonen. Konger og aristokrater finansierte bare små grupper av egne riddere eller hirdmenn.⁴⁵⁶ På Rikard og Filips ekspedisjon var kongemakten i

---

⁴⁵² Tyerman 2006: 389.

⁴⁵³ Rundt Iberia, gjennom Gibraltar og deretter til Sicilia.

⁴⁵⁴ *Itinerarium* Bok II kap 7, Nicholson 2001: 149. *Regio igitur urgente mandato, classis regia in unum coacta seriatim progredi jubetur; numero scilicet centum et octo* (Stubbs 1864: 147). Mens Rikard dro mot Marsseiles dro Filip Augustus mot Genova. Filip hadde leid den genovesiske flåten til å transportere ham over sjøen til Levanten (*Itinerarium* Bok 2 kap 9, Nicholson 2001: 151-152). Rigord skriver at Filip hadde både skip og forsyninger til korstoget klare da han ankom Genova (Rigord seksjon 69, Hyams 1998). Den genovesiske flåten Filip hadde leid var ikke bare ment for ham, men også andre franske korsfarere. Kongen hadde med engasjeringen av denne flåten, i likhet med Rikard, tatt en betydelig del av ansvaret for å betale for korstoget.

⁴⁵⁵ Rikard av Devizes seksjon 7-12, Bohm 2004: 4-7.

⁴⁵⁶ Se kap 3 og 4.

stor grad ansvarlig for omkostningen av korstoget, noe kongene hadde fått muligheten til gjennom "Saladinskatten", samt andre inntjeningsmetoder. Dette hadde sikret kongene betydelige inntekter og gjort dem i stand til å finansiere korstoget på en ny måte,⁴⁵⁷ noe kildene bekrefter.

Forfatteren av *Itinerarium* påpeker at Rikard, da han gikk i land i Messina fant en rekke av sine egne menn og andre i hans tjeneste.⁴⁵⁸ At forfatteren understreker at korsfarerne i Messina var i Rikards tjeneste, tyder igjen på korsfarere som kongen selv hadde finansiert. Før Rikard og Filips korsfarere forlot Messina delte kongene ut penger til korsfarere og andre som kompensasjon for den økonomiske belastningen oppholdet på Messina hadde vært for korsfarerne.⁴⁵⁹ Dette er nok et eksempel på hvordan kongene stod for en betydelig større del av finansieringen av korstoget enn tilfellet var på Det første og andre korstog.

At kongene var ansvarlige for å lønne korsfarerne påpekes også da kongene ankom Acre. Rikard av Templo forteller at Filip gav hver av sine riddere tre gullmynter i måneden i lønn. Dette skal ha ført til at Rikard bestemte seg for å betale enhver ridder som ville tjene ham fire gullmynter i måneden uavhengig av ridderens opphavland.⁴⁶⁰ Rikard av Devizes forteller videre at Rikard også forsørget Henrik av Champagne og hans korsfarere.⁴⁶¹ Vi ser her at det ikke er en automatisk sammenheng mellom nasjonal identitet og hvem som finansierte korsfarerne. Henrik av Champagne blir omtalt som fransk til tross for at han finansieres av Rikard. Rikard av Englands gavmildhet skal ifølge Rikard av Devizes ha ført til at korsfarere fra alle nasjoner flokket seg rundt Rikard og aksepterte ham som korstogets leder. Med unntak av franskmennene som hadde fulgt sin konge og fortsatt ble ved ham til tross for hans fattigdom.⁴⁶²

Christopher Tyerman hevder at organiseringen av Det tredje korstog i England er blant 1100-tallets mest imponerende administrative bedrifter.⁴⁶³ Kongemaktens økende involvering i organiseringen og finansieringen av korstogene kan høyst sannsynlig sees i sammenheng med kongemaktens økende innflytelse og sentraladministrasjonens økende sofistikertethet, spesielt i England.⁴⁶⁴ Susan Reynolds hevder at statsmakten i både England, Frankrike og Tyskland styrket seg utover 1100-tallet,⁴⁶⁵ organiseringen av korstoget kan sees som en indikasjon på dette. Dette gjaldt spesielt for England, men som jeg har påvist, viser også organiseringen av den tyske - og i enda større grad - den franske korstogshæren tendenser til en styrket statsmakt. I Frankrikes tilfelle gjelder dette riktignok bare i nord og øst. Det samme gjelder for kongenes og keiserens

---

⁴⁵⁷ Tyerman 2006: 389-391; Richard 1999: 220; Riley-Smith 1987: 113-114.

⁴⁵⁸ *Itinerarium* Bok II kap 13, Nicholson 2001: 156-157.

⁴⁵⁹ *Itinerarium* Bok II kap 23, Nicholson 2001: 170; Rigord seksjon 72, Hyams 1998.

⁴⁶⁰ *Itinerarium* Bok III kap 4, Nicholson 2001: 203-204.

⁴⁶¹ Rikard av Devizes seksjon 68, Bohm 2004: 40-41.

⁴⁶² Rikard av Devizes seksjon 68, Bohm 2004: 40-41.

⁴⁶³ Tyerman 1988: 83.

⁴⁶⁴ For kongemakten og sentraladministrasjonens økende innflytelse i England, se Clancy 1998, og Clancy 1993.

⁴⁶⁵ Reynolds 1997: 125-131. For mer om Reynolds og statsutvikling se kap I pkt 1.1.3.

lederskap på korstoget. Selv om korstoget på ingen måte utelukkende var finansiert av den engelske og franske kronen, tok likevel kongemakten ansvaret for en betydelig del av de økonomiske kostnadene for korstoget. Dette skjedde i langt større grad enn på de foregående korstogene, og markerte således en klar utvikling.

5.3.2. Lederskap

Tyerman levner liten tvil om at det var kongemakten i England som stod for den mest imponerende innsatsen når det gjaldt finansieringen av sine korsfarere. Likevel hevder han at kongemakten i Frankrike og keisermakten i Tyskland hadde en tilsvarende viktig rolle da det gjaldt både lederskap på korstoget, og betydningen fyrstenes korstogsløfte hadde for å få andre krigere og aristokrater til å ta korset.⁴⁶⁶ Pavemaktens lederskapsrolle på selve korstoget tillegges videre en uviktig rolle. I.S. Robinson skriver at pavens legat på korstoget; erkebiskop Ubaldo Lanfranchi av Pisa (1176-1208) i all hovedsak konsentrerte seg om geistlige plikter, og spilte en ubetydelig rolle som korstogsleder.⁴⁶⁷ Til tross for at Fredrik Barbarossas korsfarerhær var en ansamling av forskjellige folkeslag, presenteres keiseren som dens ubestridte leder.

Jean Richard hevder at Det tredje korstog i likhet med det forrige korstoget representerte en mulighet for keiseren til å samle det desentraliserte riket bak seg.⁴⁶⁸ Dette bekreftes av forfatteren av *Itinerariums* bok I som skriver at rikets store fyrster tok korset og samlet seg under sin keiser ved Metz.⁴⁶⁹ Korsfarerhæren dro deretter østover gjennom Ungarn, hvor de ble møtt av den ungarske kongen Bela III, som sammen med en rekke krigere sluttet seg til korsfarerkontingenten.⁴⁷⁰ Deretter dro hæren inn i Bysants. Etter å ha kjempet seg gjennom både Bysants og det tyrkiskkontrollerte indre Anatolia nådde den tyske korsfarerdelegasjonen tilsynelatende tryggheten i det Kilikianske Armenia.⁴⁷¹

Det er etter at tyskerne hadde krysset inn i det kristne Armenia viktigheten av keiserens lederskap virkelig viser seg. Da tyskerne nådde elven Saleph, skulle keiseren krysse elven til hest. Hesten mistet fotfestet i den strømmende elven, og Fredrik falt i vannet. Utmattet fikk Fredrik sannsynligvis et hjerteattakk og druknet. Med dette brøt den tyske hæren opp og størsteparten reiste hjemover eller døde i en epidemi som herjet hæren da den ankom Antiokia.⁴⁷² En mindre kontingent ble igjen under Fredrik av Swabia, Barbarossas sønn, men hertugen hadde ikke

---

⁴⁶⁶ Tyerman 2006: 397-399.

⁴⁶⁷ Robinson 1990: 363.

⁴⁶⁸ Richard 1999: 218.

⁴⁶⁹ *Itinerarium* Bok I, kap 19, Nicholson 2001: 54-55.

⁴⁷⁰ *Itinerarium* Bok I, kap 20, Nicholson 2001: 55-56.

⁴⁷¹ Et kristent armensk rike sørøst i Lilleasia som vokste frem fra midten av 1000-tallet og var uavhengig frem til de egyptiske Mamelukkene erobret riket i 1375 (Hamilton 2003: 128-131; Boase 1978: 1-33).

⁴⁷² *Itinerarium* Bok I, kap 24, Nicholson 2001: 64-67, Lyon-Eracles kap 97, Edbury 1996: 89-90; Riley-Smith 1987: 112-113.

autoritet til å holde korsfarerhæren samlet. Betydningen Fredriks ankomst ble tillagt av korsfarerne og frankerne i Levanten kommer også til kjenne ved Acre. Forfatteren av *Itinerarium* forteller her at nyheten om Fredriks død ble møtt med fortvilelse hos korsfarerne og stor jubel hos de beleirede muslimene.⁴⁷³

At den tyske hæren delvis brøt opp etter Fredriks død, kan skyldes keiserens posisjon som personliggjøring av den tyske sentraladministrasjonen.⁴⁷⁴ Fredrik var kroppsliggjøringen av statsadministrasjonen til Tyskland. Da keiseren ledet korstoget, var korsfarerne dermed på sett og vis ledet av Tyskland. Fredrik av Swabia var aldri valgt til tysk keiser og kunne således ikke representere sentralmakten til Tyskland. Dessuten deltok antakeligvis det tyske aristokratiet på korstoget som vasaller av keiseren. Da deres keiser døde, forsvant også deres forpliktelse til å fortsette korstoget. Det tyske aristokratiet var som nevnt, i likhet med deres franske motparter meget sterke fyrster med en stor grad av uavhengighet. Da korstogets samlende leder døde, er det ikke usannsynlig at den tyske hæren ble brutt opp i fyrsteledete regionale enheter ikke ulikt den multinasjonale ekspedisjonen på Det første korstog. I motsetning til de første korsfarerne dro derimot mange tyskere hjem etter Barbarossas død. Dette kan videre indikere at lojaliteten til de tyske korsfarerne lå et annet sted enn det den hadde gjort blant korsfarerne på Det første korstog. De tyske korsfarerne dro først og fremst på korstog fordi deres keiser tok korset. Korsfarerne på Det første korstog dro østover av lojalitet til pavemakten. På Det tredje korstog klarte ikke pavemaktens ønske om å gjenerobre Jerusalem å holde tyskerne samlet. At den tyske keiserens død fikk slike konsekvenser for den tyske hæren viser at keiseren på tross av sin ikke altfor sterke posisjon i Tyskland fikk en langt mektigere rolle som ”nasjonal leder” da tyskerne dro østover.

Også de franske og engelske korsfarerkontingentene ser ut til å ha vært styrt av sine konger. Forfatteren av *Itinerarium* forteller at Filip Augustus og Henrik IIs avreise østover ble forsinket av en feide mellom dem. Dette forklares med deres forfedres; franskmennene og normannernes endeløse konflikter. Etter at avreisen til de to kongene i lenger tid hadde blitt utsatt, ble det endelig fremforhandlet en fred mellom de to kongene ved Gisors. Ingen av de to kongene skal ha våget å dra på korstog uten at den andre kongen også dro. Dette i frykt for at dersom den ene var på korstog mens den andre var i Frankrike, ville den som ble igjen invadere den andre kongens len. Rikard av Templo forteller også at en mengde folk både på Henriks og Filips side tok korset, delvis grunnet deres gudstro og for å få forlatelse for deres synder, og delvis grunnet deres respekt for sine konger.⁴⁷⁵ Hva forfatteren spesifikt mener med de franske og engelske krigernes respekt for sine konger kommer ikke klart frem. Dette indikerer trolig at

---

⁴⁷³ *Itinerarium* Bok I, kap 24, Nicholson 2001: 67-68.

⁴⁷⁴ Jfr Kantorowicz.

⁴⁷⁵ *Itinerarium* Bok II kap 3, Nicholson 2001: 142-143.

krigerne respekterte kongenes stilling som konger og nasjonale ledere og av denne grunn ville følge kongene på korstoget. At en av hovedgrunnene til at en rekke korsfarere dro på korstog var fordi kongene tok korset, tyder på en sterk kongemakt. Dessuten kan dette peke tilbake på en av årsakene til at den tyske korsfarerhæren brøt opp etter Barbarossas død. Dersom de tyske korsfarerne tilsvarende de franske og engelske delvis tok korset ut fra respekt for sin keiser er det ikke unaturlig at en del av dem vendte hjem etter at keiseren døde.

Etter at Henrik II døde og Rikard I ble kronet til konge, begynte han straks å forberede seg på å dra på korstog. Rikard skal ha utnevnt Vilhelm Longchamp til biskop av Ely, og samtidig til kansler og *Justiciar*.⁴⁷⁶ Andre biskoper ble utnevnt til tilsvarende embeter i det angevinske Frankrike, noe som tilsier at imperiet ikke ble styrt som ett land, men som flere uavhengige regioner. Deretter møtte Rikard den franske kongen og det ble diskutert hvordan reisen skulle organiseres.⁴⁷⁷ Det ble her bestemt at Filip og Rikard skulle møtes igjen ved Vezeley, åtte dager senere. Filip reiste deretter ifølge Rikard av Templo til klosteret Sankt Denis sammen med hertugen av Burgund og greven av Flandern.⁴⁷⁸ Her skal Filip på nytt ha tatt korset i det som kan karakteriseres som en nasjonal fransk korstogs-seremoni. Her skal Filip ha mottatt *Oriiflamme*, som hans far Ludvig VII gjorde før Det andre korstog.⁴⁷⁹ Etter dette skal Filip ha forberedt riket på at han skulle være borte. Filip fikk skrevet sitt testamente, og utnevnte sin mor Adela av Champagne (1164-1204) og sin onkel Vilhelm av Blois (1175-1202) til å styre Frankrike på vegne av ham mens han var på korstog.⁴⁸⁰

Da de to kongene ankom Vezeley, ble det bestemt at de skulle holde fred med hverandre og at de skulle dele alle fremtidige erobringer likt. Det ble videre avtalt at kongene skulle møtes ved Messina. Da kongene og deres menn dro videre, nevner forfatteren igjen at korsfarerne var fra mange forskjellige regioner.⁴⁸¹

Etter at Filip hadde dratt mot Genova, dro Rikards korsfarere i forskjellige retninger. Noen dro til italienske og franske havnebyer, andre tok landveien mot Messina. Rikard selv dro til Marsseiles og seilte derfra til Messina.⁴⁸² Generelt fremstilles forberedelsene til korstoget i stor grad som kongenes eget prosjekt. Kildene til korstoget gir et klart bilde av at det var kongene som stod i spissen for organiseringen av korstoget. Planleggingen av de praktiske delene av korstoget var det i all hovedsak Rikard og Filip som stod for. Korstoget var i høyeste grad

---

⁴⁷⁶ Justiciar var et høyt politisk og juridisk embete. Som Kansler og *Justiciar* skulle Vilhelm Lonchamp styre England på vegne av kongen mens han var på korstog.

⁴⁷⁷ Itinerarium Bok II kap 4-6, Nicholson 2001: 144-147.

⁴⁷⁸ Itinerarium Bok II kap 6, Nicholson 2001: 144-148.

⁴⁷⁹ Rigord seksjon 69, Hyams 1998. For mer om *Oriiflamme*, se kap 4 pkt 4.2.2.

⁴⁸⁰ Rigord seksjon 69-70, Hyams 1998. for mer om Ludvigs testamente, se kap 4.

⁴⁸¹ Itinerarium, Bok II kap 8-9, Nicholson 2001: 150-151.

⁴⁸² Itinerarium Bok II kap 10, Nicholson 2001: 153-154.

organisert av kongemakten. Kongene ledet også korstoget militært. Etter Filip og Rikards ankomst til beleiringen av Acre, falt byen fort for korsfarerne.

Etter Acres fall ville Filip Augustus dra hjemover. Forfatteren av *Itinerarium* påpeker hvor viktig Filip hadde vært for at Acre ble tatt. Rikard av Templo hevder at Filip, bare ved å være til stede hadde fått byens fall fremskyndet.⁴⁸³ Det siste er en klar anerkjennelse av den symbolske makten og prestisje kongen av Frankrike kunne utøve. Bare en konge eller keiser ser ut til å kunne ha en slik innvirkning på andre korsfarere. Før Filip dro hjem, fikk Rikard ham til igjen å stadfeste at han ikke skulle angripe den engelske kongens besittelser i Frankrike mens Rikard var på korstog.⁴⁸⁴

Vi ser dermed at de vesteuropeiske herskerne ikke bare i form av deres finansielle ressurser var sentrale for korstoget, men at de også hadde en klar rolle som korstogets militære og symbolske ledere. Som konger og keisere i de kanskje tre mektigste statene i Vest-Europa hadde Fredrik Barbarossa, Filip Augustus og Rikard I en helt annen posisjon enn andre korsfarere. De fremsto dermed som helt naturlige ledere av sine stater, og andre korsfarere på korstoget. Det faktum at de tre herskerne tok korset hadde videre stor betydning for at andre tok korset, og det var herskerne som ledet forberedelsene. Pavemaktens rolle ser ut til å ha vært begrenset til organisering av og tilrettelegging for preking - dette var kongenes korstog.

5.3.3. Nasjonale konflikter

Da de engelske korsfarerne under Rikard I ankom Messina, forteller kildene at de raskt havnet i konflikt med den sicilianske lokalbefolkningen, som kaltes Griffoner.⁴⁸⁵ Rikard av Templo forteller at hatet mot de engelske korsfarerne ble forsterket da griffonene oppdaget at de engang hadde blitt erobret av "våre folk".⁴⁸⁶ Med "våre folk" mener antakeligvis forfatteren her normannerne som under Robert Guiscard (1059-1085) erobret Sicilia.⁴⁸⁷ Dette er et eksempel på en engelsk identitet, som i alle fall på elitenivå ser ut til å ha vært tett knyttet til normannerne.⁴⁸⁸ Nick Webber skriver at det var et klart skille mellom anglonormannerne og anglesakserne i England på

---

⁴⁸³ *Itinerarium* Bok III kap 21 Nicholson 2001: 223.

⁴⁸⁴ *Itinerarium* Bok III kap 22, Nicholson 2001: 224-225.

⁴⁸⁵ Lyon-Eracles kap 102, Edbury 1996: 92-93; *Itinerarium* Bok II, kap 14-22. Nicholson 2001: 158-170; Rikard av Devizes seksjon xx-xxviii. Bohm 2004: 13-19. Griffonene (*Griffones*) var etterkommere av araberne, og muligens også grekerne som hadde kontrollert Sicilia før normannernes invasjon. Griffonene utgjorde ett av tre folkeslag bosatt på Sicilia. De andre var lombarder (*Longobardi*), som var den latinskspråklige lokalbefolkningen, og nylige ankomne folk fra Europa nord for Alpene (*ultramontei/transalpini*), eksempelvis normannere (Webber 2005: 77).

⁴⁸⁶ *Nostris* (Stubbs 1864: 158).

⁴⁸⁷ *Itinerarium* Bok II kap 14, Nicholson 2001: 157, Nicholson 2001: 157 n56. Normannerne hadde fullført erobringen av Sicilia i 1091 (Bagge 2004: 118).

⁴⁸⁸ Ettersom normannerne inngikk i den utenlandske eliten som styrte over en anglesaksisk underklasse vil jeg ikke uten videre anta at identifisering med normannerne også fant sted hos Englands lavere klasser.

1150-tallet, noe dette ser ut til å bekrefte at var tilfellet også fire tiår senere.⁴⁸⁹ Striden mellom korsfarerne og befolkningen i Messina utartet seg videre, og da griffonene angrep Rikards menn, svarte han med å storme byen. Dette skal ifølge Rikard av Templo ha ført til misunnelse og uvennskap med kongen av Frankrike, som ifølge forfatteren heller ville alliere seg med sicilianerne enn Rikards styrker. Dette stoppet ikke Rikard i å erobre Messina, noe som ledet til en konflikt med kongen av Frankrike. Da Rikards bannere ble satt opp på byens murer, krevde Filip at de skulle tas ned og erstattes med hans bannere. Dette ettersom hans rang var høyere enn Rikards. Det ble deretter fremforhandlet et kompromiss hvor begge kongenes bannere ble montert på Messinas bymurer.⁴⁹⁰ Konflikten mellom Rikard og Filip fremstilles i all hovedsak som en personlig feide mellom de to kongene og kan delvis skyldes det nevnte anstrengte forholdet mellom Frankrike og England som begge kjempet over kontrollen over territoriene i Frankrike.

En annen kilde til strid mellom korsfarerne på Det tredje korstog, var om hvem som skulle arve restene av kongeriket Jerusalem. Denne arvefølgekonflikten var mellom korsfarere som støttet den tidligere kongen Guy av Lusignans⁴⁹¹ rett til å beholde kronen, og korsfarere som støttet hans utfordrer, Konrad av Montferrat (1192).⁴⁹² Forfatteren av *Itinerariums* bok I skriver at Fredrik av Swabias ankomst ved Acre skapte strid mellom de tyske og franske korsfarerne. Fredrik skal ha blitt overtalt av Konrad av Montferrat til å støtte ham i maktkampen om å bli konge av Jerusalem i stedet for Guy av Lusignan. Dette skal ha vært roten til feiden mellom Fredrik og franskmennene, som skal ha støttet Guy av Lusignans krav på kronen.⁴⁹³ Forfatteren av *Itinerariums* bok I oppsummerer hertugen av Swabias ankomst til Acre slik: "So the duke came to Acre, where he stirred up trouble. For there is an ancient dispute between the French and the Germans, with the French kingdom and the German empire struggling for supremacy" (*Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*, Bok I, kap 44).⁴⁹⁴

Denne forklaringen virker noe merkelig. Dette fordi franskmennene senere tar Konrads side mot Guy, som ble støttet av Rikard i kampen om hvem som skulle bli konge over restene av kongeriket Jerusalem.⁴⁹⁵ Det er dermed nærliggende å tro at konflikten mellom tyskerne og

---

⁴⁸⁹ Se Webber 2005: 172-174.

⁴⁹⁰ *Itinerarium* Bok II kap 15-16, Nicholson 2001: 159-164. Referansen til Filips rang som høyere enn Rikards er antakeligvis en referanse til at Rikard gjennom sine landområder i Frankrike var vassall av Filip.

⁴⁹¹ Guy var konge av Jerusalem fra 1186 frem til nederlaget ved Hattin i 1187. Han hadde sin legitimitet som konge gjennom ekteskap med Sibylla, søster av den forrige kongen av Jerusalem Balduin IV (1174-1185). Senere ble han innsatt som konge av Kypros av Rikard I, han var konge av Kypros fra 1192 til sin død i 1194.

⁴⁹² Konrad hadde giftet seg med Sibyllas halvsøster, Isabel, og ble dermed en legitim konkurrent til å arve kongeriket.

⁴⁹³ *Itinerarium* Bok I, kap 44-45, Nicholson 2001: 100-101.

⁴⁹⁴ Nicholson 2001: 100. *Dux itaque Achon veniens dissensionis extitit seminarium: nam veteri et pertinaci discidio ab Allemanis Franci dissident, cum regnum et imperium de primatu contendunt* (Stubbs 1864: 95).

⁴⁹⁵ Se eksempelvis Bok III kap 20; Nicholson 2001: 222, Bok V kap 23, Nicholson 2001: 302-303.

frankmennene skyltes noe annet enn hvem som skulle arve kongeriket. Uansett årsaken til feiden, gir sitatet over uansett et klart bilde på en strid mellom Tyskland og Frankrike.

Som nevnt ble Tyskland delvis oppfattet som arvtakeren til Romerriket, og den tyske keiser som en romersk keiser. Dette var en posisjon tyskerne hadde arvet fra kroningen av Karl den store i 800 og overtatt fra kroningen av Otto I som romersk keiser i 962. I 962 var Tyskland, da gjerne kjent som Østfrankerriket, arvtakeren til Karolingerriket, en posisjon de delte med Frankrike, da kjent som Vestfrankerriket.⁴⁹⁶ Den franske kongen ble ikke kronet til keiser av paven i Roma, og hadde dermed en formelt svakere legitimitet som arvtaker til Karolingerriket. Dette gav den tyske keiser en sterkere posisjon enn den franske konge, og Tyskland hevdet sin suverenitet over andre europeiske kongedømmer. Således var keiseren av Tyskland keiseren over alle de vestkristne europeiske kongene.⁴⁹⁷

Frankmennene var derimot av en helt annen oppfatning. Suger, abbed ved Sankt Denis fremstiller Frankrike som Karolingerrikets arvtaker, og derfor burde Tyskland og England underlegges den franske kronen.⁴⁹⁸ Konflikten mellom Frankrike og Tyskland medvirket til en rekke kriger mellom kongen av Frankrike og den tyske keiser i middelalderen, spesielt i områdene som tidligere hadde lagt under Lotharingia. Disse stridene kan også ha påvirket det tidvis anstrengte forholdet mellom de tyske og franske korsfarerne på Det andre korstog slik, Odo av Dueil beskriver.⁴⁹⁹ Det er antakeligvis denne pågående striden om hvorvidt Frankrike eller Tyskland hadde rett til posisjonen som Frankerrikets arvtaker, Rikard av Templo her refererer til når han skriver om den gamle konflikten mellom det tyske imperiet og det franske kongeriket. Om det virker usannsynlig at det var arvefølgekonflikten som førte til strid mellom tyskerne og frankmennene, er dette ikke tilfellet når det gjelder konfliktens innvirkning på engelsk-franske forhold.

Etter forhandlinger mellom Rikard og Filip ble det bestemt at Guy skulle arve kongeriket, og at markien skulle arve grevskapet Tyr. Dersom Guy døde før Konrad, skulle markien også arve kongeriket Jerusalem.⁵⁰⁰ Etter at Rikard hadde løst en feide mellom genoveserne og pisanerne, skal han ha holdt et møte med Konrad ved Casal Imbert.⁵⁰¹ Der forsøkte Rikard å få markien til å vende tilbake til korsfarerhæren med sine menn, noe Konrad nektet. Dette skal ha ført til at Rikard, etter å ha rådført seg med sine viseste menn, fradømte Konrad all rett til kongeriket Jerusalem.⁵⁰² Forfatteren av *Itinerarium* skriver videre at konflikten "Was the source of

---

⁴⁹⁶ Se kap 3 pkt 3-3.1.3.

⁴⁹⁷ Arnold 1997: 75-86.

⁴⁹⁸ Schneidmüller 2003: 37-38.

⁴⁹⁹ Se kap 4 pkt 4.2.3.

⁵⁰⁰ *Itinerarium* Bok III kap 20, Nicholson 2001: 222.

⁵⁰¹ Dagens Al-Zeeb, nord for Tyr i dagens Israel.

⁵⁰² *Itinerarium* Bok V kap 11, Nicholson 2001: 293-294.

persistent disagreement between the magnates of France and King Richard” (*Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Richardi* Bok V, kap 11).⁵⁰³ Denne konflikten presenteres i hovedsak som en strid mellom Rikard og franskmennene. Det er likevel verd å merke seg at alle korsfarerne under Rikard ser ut til å ta hans side i konflikten, dermed skiller den Rikards korsfarere fra franskmennene. Guy av Lusignan kom også opprinnelig fra områder under det angevinske imperiet. Lusignan ligger i Poitou som lå under Rikard. Dette kan muligens ha spilt en rolle for Rikards støtte til Guy; han kan på sett og vis ha støttet en vasall.

De franske korsfarerne skal ha forlatt Askalon etter dette møtet. Deretter dro franskmennene til Tyr etter Konrads ønske.⁵⁰⁴ På dette tidspunktet hadde allerede en del av de franske korsfarerne forlatt korstoget og mange av disse hadde dratt til Tyr.⁵⁰⁵ Hertugen av Burgund hadde også reist fra Askalon fordi han hadde gått tom for penger, og blitt avvist av Rikard da han ba om et nytt lån.⁵⁰⁶ Det er derfor mulig at feiden mellom de engelske og franske korsfarerne også kan ha blitt påvirket av at de franske korsfarerne var gått tomme for penger og dermed ikke hadde finanser til å fortsette operasjonen i Askalon.⁵⁰⁷ Det er derimot uansett høyst sannsynlig at arvefølgekonflikten også spilte en betydelig rolle for det dårlige forholdet mellom Rikard og franskmennene.

Før han forlot Outremer, ser Rikard ut til å ha bestemt seg for at konflikten om arvefølgestriden i kongeriket Jerusalem måtte løses. Rikard fikk derfor kalt sammen korsfarerne og spurte dem hvem de ville ha til konge. Korsfarerne svarte at de ville ha markien, noe Rikard motvillig godtok.⁵⁰⁸ Dette kom ikke til å sette en stopper for konfliktene mellom Rikard og de franske korsfarerne. Før Konrad ble kronet, ble han myrdet av to assasinere⁵⁰⁹ som skal ha vært sendt ut av Den gamle mannen i fjellet.⁵¹⁰ Franskmennene beskyldte Rikard for å stå bak drapet og feiden blusset dermed opp igjen.⁵¹¹

---

⁵⁰³ Nicholson 2001: 294. *Hinc pertinacius radicata est discordia inter magnates Francia et regem Ricardum* (Stubbs 1864: 324).

⁵⁰⁴ *Itinerarium* Bok V kap 13-14, Nicholson 2001: 295-296.

⁵⁰⁵ *Itinerarium* Bok V kap 3, Nicholson 2001: 285.

⁵⁰⁶ *Itinerarium* Bok V kap 9, Nicholson 2001: 291.

⁵⁰⁷ Askalon ble på denne tiden gjenoppbygget og befestet.

⁵⁰⁸ *Itinerarium* Bok V kap 23, Nicholson 2001: 302-303.

⁵⁰⁹ Assasinerne var en dissentergruppe innen sjittisk islam som oppstod på slutten av 1000-tallet i Iran. Denne gruppen var kjennetegnet av en politikk der de fremmet sin sak gjennom snikmord på prominente verdslige og geistlige ledere. Utover 1100-tallet sendte assasinerne misjonærer til Levanten for å utnytte de ustabile politiske forholdene der. Til tross for at de var tallmessig svake klarte assasinerne å etablere seg i Levanten gjennom erobringen av en rekke fjellfort. Herfra vokste de frem som en betydelig maktfaktor i løpet av 1100-tallet, og bidro til å destabilisere det politiske klimaet i Levanten (Hillenbrand 1999: 76).

⁵¹⁰ *Itinerarium* Bok V kap 26, Nicholson 2001: 305-307. Den gamle mannen i fjellet var Rashid al-Din Sinan (c1162-1194). Rashid var en av lederne for assasinerne i Syria fra 1162 til hans død i årene 1192-94.

⁵¹¹ *Itinerarium* Bok V kap 27, Nicholson 2001: 307-308. Etter at Konrad var begravd skal de franske korsfarerne ha krevd at markiens kone Isabel (1190-1205) skulle overgi Tyr til dem så de kunne holde byen på vegne av kongen av Frankrike. Isabels skal ha svart at hun ikke ville overgi byen til noen andre enn Rikard I, grunnet hans forsvar av Det hellige land. Deretter valgte franskmennene Henrik av Champagne til ny konge av Jerusalem. Etter dette ble Henrik giftet bort til Isabel for å sikre ham den dynastiske legitimitet som trengtes for å styre kongeriket (*Itinerarium* Bok V

At konfliktene mellom korsfarernasjonalitetene ble sett på som et problem også på Det tredje korstog kommer klart fram hos Ambroise. Dette skjer når han sammenligner den multinasjonale korsfarerhæren på Det tredje korstog med krigerne på Det første korstog:

...Syria was lost and Antioch besieged, in the great armies and the battles against the Turks and the pagan hordes, when many were killed and conquered, there was no bickering and quarreling, at that time and before; then there was neither Norman nor French, Poitevin nor Breton, Mansel nor Burgundian, Flemish nor English; there was no malacious gossip nor insulting of one another; everyone came back with all honour and all were called Franks (Ambroise, 8409-58).⁵¹²

Ambroises fremstilling av korsfarerne på Det første korstog som en ensartet og harmonisk gruppe er ikke korrekt.⁵¹³ Likevel er det kommet det klart frem at Ambroise her vil trekke frem problemene med interne konflikter hos korsfarerne, trolig som en forklaring på årsaken til at korsfarerne ikke klarte å erobre Jerusalem. For øvrig finner vi her nok et eksempel på at Ambroise bare nevner franskmennene sammen med en rekke andre ”franske” nasjonaliteter, eksempelvis poitevinere og bretonere.

Oppsummert kommer jeg her frem til at skillet mellom engelske og franske korsfarere på Det tredje korstog i hovedsak er basert på hvem som var korsfarere under Filip Augustus og hvem som var ledet av Rikard. Krønikeskriverne identifiserer korsfarerne med den konge de tjenestegjør under. Dette gjelder som nevnt også korsfarenes nasjonalitet. Dersom korsfarerne omtales mer spesifikt, omtales de etter hvilken region de kommer fra, og disse regionene omtales ikke som bestemte nasjoner eller stater. Vi finner heller ingen referanser til at korsfarerne fra Frankrike generelt omtales som frankere eller franskmenn. Betegnelser som dette gjelder utelukkende for korsfarere under Filip Augustus, og senere Hugo av Burgund. Rikards korsfarerhær ser videre ut til å ha vært bestående av korsfarere fra dagens England, Frankrike og den norditalienske handelsbyen Pisa. Det blir dermed vanskelig å tillegge hans korsfarerhær en bestemt nasjonalitet. Dette gjøres heller ikke av krønikeskriverne, som til tross for at de omtaler Filips hær som fransk, ikke omtaler Rikards hær som engelsk. Videre skilles Rikards engelske og franske korsfarere fra pisanerne. Det blir derfor vanskelig å snakke om nasjonale konflikter mellom de ”engelske” korsfarerne til Rikard I og de franske korsfarerne under Filip.

---

kap 29, 35, Nicholson 2001-308-309, 312-313). Henrik var nevø av både Rikard og Filip Augustus og således en god kandidat til konge for begge parter i korstoget. Valget av Henrik kan således sies å være et kompromiss mellom Rikard og de franske korsfarerne.

⁵¹² Ailes 2003, bind I: 146. *E Antioche si fud assise, E granz ostz e se batailles, Sor les Turcs e sor les chenailles, Dont tant i mortes e mates; La n'avoit estrifs ne barates, Lores a cel tens nē anceis, Qui erent Norman ou Franceis, Qui Peitevin, ne ki Breton, Qui Mansel, ne ki Burgoignon, Ne ki Flamenec, ne qui Engleis; Illoc n'i aveit point de jangleis, Ne point de s'entreramponouent Mais tote honors en reportuent; C erent tuit apelè Franc...* (Ailes 2003, bind II 137, Ambroise 8480-8488).

⁵¹³ Se kap 3.

Striden om arveretten til kongeriket markerer antakeligvis en personlig konflikt mellom Rikard og Filip Augustus/Hugo av Burgund mer enn en reell strid hvor engelskmennene og franskmennene hadde forskjellige syn. Feiden mellom Rikards korsfarere og griffonene på Sicilia ser derimot ut til å være et reelt eksempel på en nasjonal konflikt. Dette ettersom Rikards korsfarere identifiserer seg selv med normannerne, som er griffonenes fiender og erobrere. Også konflikten mellom de tyske og de franske korsfarerne ved Acre ser ut til å ha hatt sin bakgrunn i en nasjonal feide mellom Tyskland og Frankrike.

Når det gjelder engelskfranske konflikter på korstoget, kan man dermed si at det grunnet Det angevinske imperiets multinasjonale karakter, samt Rikards vilje til å finansiere korsfarere uavhengig av nasjonale bånd, blir vanskelig å omtale disse konfliktene som nasjonale av karakter. De indikerer heller personlige feider mellom korstogets ledere. Dette markerer i seg selv et nytt aspekt ved Det tredje korstog.

5.4. Kapittelkonklusjon

Til tross for at Det tredje korstog representerer en utvikling av korstogsvirksomheten på områder som finansiering, rekruttering og preking betyr det mangfoldet av nasjonale identiteter som krønikeforfatterne fremstiller en reversering av identitetsbegrepet i forhold til Det andre korstog. Forklaringene på dette er mange, men hovedforklaringen ligger i korstogets lederskap, samt statsutviklingen i Europa mellom korstogene.

Da Det andre korstog ble preket var Ludvig VII den ubestridte konge i Frankrike og rikets mektigste fyrste. Ludvig hadde videre en sterkere symbolsk stilling enn noen aristokrat, og korstoget var kjent som hans eget prosjekt. Da Det tredje korstog ble preket, var Filip Augustus den ubestridte kongen av Frankrike. Til tross for dette var Filip verken den eneste kongen som ledet franske korsfarere eller den mektigste fyrsten i landet. Tvert imot var det Rikard som hadde de største ressursene. Selv om han i Frankrike var vasall av Filip, var han konge og dermed en mann med tilsvarende prestisje. Rikard var konge av England, men på mange måter en fransk konge av England. Han hadde dermed en geografisk tilknytning til Frankrike og kan ha blitt oppfattet som en opphavsmessig fransk konge av sine korsfarere. I tillegg hadde Rikard den militære og økonomiske kraft som skulle til å utfordre Filips lederskapsposisjon på korstoget. En annen faktor som kan ha blitt utslagsgivende for at Filip ikke blir fremstilt som den klare leder for alle korsfarerne i Frankrike, kan også være at han og Rikard dro sammen på korstog. Den engelskfranske kontingenten på Det tredje korstog var Filip og Rikards prosjekt. I motsetning til den engelskfranske ekspedisjonen hadde den tyske ekspedisjonen en klar leder, Fredrik Barbarossa. Dette kan forklare hvorfor det ikke refereres til konflikter i den tyske korsfarerhæren.

På denne måten gjenspeiler også den tyske ekspedisjonen de franske og tyske ekspedisjonene på Det andre korstog, med klare ledere og tilnærmet ingen interne konflikter.

Den makten Rikard og Henrik II hadde kunnet utøve i de deler av Frankrike som lå under deres angevinske imperium ser ut til å ha forvitret den franske identiteten hos eliten i disse provinsene. Dette hadde ikke medført at den franske befolkningen under kongen av England ble regnet som engelske, men at de utelukkende ble identifisert ut fra deres regionale eller provinsiale opphav. Den fellesfranske identiteten på Det andre korstog ble erstattet av en provinsiell identitet. Mens Odo av Dueil omtaler tilnærmet alle korsfarerne i Ludvig VII's korsfarerhær som franske, omtales korsfarerne fra vestlige deler av Frankrike ikke lenger som franskmenn på Det tredje korstog. De omtales heller ut fra deres provinsielle eller regionale opphav. Dette markerer en parallell til ekspedisjonen på Det andre korstog som tok Lisboa og Det første korstog, ikke til de konge og keiserledete ekspedisjonene på Det andre korstog. Likevel er det ikke bare korsfarerne fra *Ile de France* som omtales som franske. Dette gjelder også for korsfarere fra de delene av Frankrike som ikke lå under kongen av Englands kontroll. Også burgundere og korsfarere fra Champagne omtales som franskmenn.

Jeg vil dermed konkludere med at en fellesfransk identitet fremdeles antakeligvis bestod i Frankrike da Det tredje korstog ble preket, men at denne identiteten hadde forvitret i de angevinske delene av riket. Rikards omfattende involvering i finansieringen og planleggingen av korstoget har videre også sannsynligvis bidratt til å påvirke krønikenes fremstilling av et Frankrike som kanskje virker mindre fransk enn det faktisk var. Muligens betyr dette at de ”franske” korsfarerne under Rikard ikke hadde en identitet knyttet til et felles tenkt nasjonalt opphav. Dette i motsetning til korsfarerne under Filip som ser ut til å ha sett på seg selv som franske, med det opphav dette innebar. Det er vanskelig å si noe om dette ut fra kildene, men dette peker uansett videre på at den franske kongemakten var svakere da Det tredje korstog ble preket enn da Ludvig VII dro ut på Det andre korstog. Formelt kontrollerte Rikard I sine områder i Frankrike som vasall av Filip Augustus, kongen av Frankrike. Reelt kunne ikke Filip gjøre sin makt gjeldende i disse områdene, og dersom vi ser på Filip som kongen av frankerne, eller franskmennene, kan mye tyde på at det ikke lenger var franskmenn i Rikards franske områder, men poitevinere, gascognere, normannere og angevinere.

Den fellesfranske nasjonale identiteten knyttet til et felles nasjonalt opphav slik Hobsbawm omtaler, ser ut til å ha forsvunnet. Likevel virker det som den franske kongens autoritet ble respektert av korsfarere fra områder utenfor *Ile de France*, både Hugo av Burgund og Henrik av Champagne ser ut til å ha delt en fransk fellesidentitet, og til å ha akseptert Filips autoritet som konge over franskmennene. Selv om de i realiteten styrte sine provinser mer eller

mindre uavhengig av kongemakten ser den franske kongens legitimitet ut til å ha vært anerkjent, og jeg vil ikke påstå at Filip utelukkende var konge over *Ile de France*. Dette ville medført at kongen av Frankrike var konge over det Susan Reynolds ville kalt en ”ministat”.⁵¹⁴ Selv om den franske kongen ikke stod spesielt sterkt, var han likevel konge over franskmennene.

---

⁵¹⁴ Jfr Reynolds 1997, for mer se pkt 1.3 i kap 1.

6. Fra aristokratvelde til herskerprosjekt

Utgangspunktet med denne oppgaven var å finne ut hvordan forskjellige aspekter ved statsutvikling i Frankrike, England og Tyskland fremstilles av krønikeskriverne til Det første andre og tredje korstog. Susan Reynolds påstand om styrket statsmakt i alle de tre statene i løpet av 1100-tallet var utgangspunktet for denne problemstillingen. De aspektene ved statsutvikling jeg har vektlagt er; nasjonal identitet, nasjonale konflikter, forholdet mellom kongemakt og aristokrati, korstogets lederskap og forholdet mellom kongemakt og pavemakt.

Når det gjelder nasjonal identitet gir krønikeskriverne oss et mangfoldig bilde med tanke på utvikling av identitetsbegrepene. Kildene til Det første korstog er best egnet til å beskrive de franske korsfarerne, og krønikeskriverne gir her et bilde av at flertallet av korsfarerne oppfattet seg selv som franske. Det ser ikke ut til å være en motsetning mellom å inneha flere nasjonale identiteter, eller nasjonale identiteter på forskjellige nivå, noe normannerne eksemplifiserer. Normannerne innehar nemlig en dualistisk nasjonal identitet gjennom at normanniske krønikeforfattere fremstiller dem både som normannere og franskmenn. Unntaket på korstoget er provençalerne, som ser ut til å ha oppfattet seg selv som en egen gruppe, og ikke som franske. Krønikene til Det første korstog er mindre velegnet til å si noe om situasjonen i Tyskland og England.

På Det andre korstog er situasjonen annerledes. I de to hovedkontingentene av korsfarere fremstilles den franske hæren som fransk, og den tyske som tysk; korsfarerne er franskmenn og tyskere under kongen av Frankrike og keiseren av Tyskland. Blant korsfarerne som erobret Lisboa finner vi derimot klare paralleller til Det første korstog. Her finner vi en rekke nasjonale identiteter: *De expugnatione* skiller mellom normannere, anglesaksere, flamske og tyske korsfarere.

Vi finner heller ingen klar lineær utvikling dersom vi ser på det nasjonale identitetsbildet på Det tredje korstog. I motsetning til den franske korsfarerkontingenten på Det andre korstog blir ikke alle de ”franske” korsfarerne på ekspedisjonen omtalt som franske. Korsfarerne under Rikard I av England omtales ut fra deres provinsielle eller regionale opphav heller enn som franskmenn. Dette betyr at korsfarere fra den franske provinsen Anjou omtales som angevinere. Tilsvarende gjelder for korsfarere fra Aquitaine, Normandie og Bretagne, som alle identifiseres ut fra deres region. I tråd med Hobsbawms nasjonalismeteorier kan det dermed sies at korsfarerne fra Anjou, Normandie, Aquitaine og Bretagne hadde mistet sin nasjonale eller overlokale identitet, men beholdt deres lokale ”protonasjonalisme”, eller lokale nasjonale identitet.

Alle disse provinsene var under Det tredje korstog kontrollert av den engelske kongemakten, riktignok som vasall av kongen av Frankrike. Dette har antakeligvis spilt en

avgjørende rolle for reverseringen av identitetsbegrepet i forhold til Det andre korstog. Også tyske korsfarere markerer på sett og vis en parallell til identitetsbegrepet på Det første korstog, ettersom kildene gir uttrykk for en dualistisk nasjonal identitet, en nasjonal tysk fellesidentitet i tillegg til mer spesifikke regionale identiteter. Kildenes beskrivelse av tyske korsfarere peker trolig på en tysk fellesidentitet som tyskere innenfor *Regnum Teutonicorum*. Dette bildet kompliseres av at det ikke bare deltok tysktalende korsfarere, men korsfarere fra hele det tyske riket. Krønikene indikerer likevel at det trolig har eksistert en fellestysk identitet innenfor de tysktalende delene av riket, nord for Alpene. Dette påpekes videre ved at enkelte kilder, som Rigord, skiller mellom tyskere og romere - høyst sannsynlig et skille mellom tyske og italienske korsfarere i Fredrik Barbarossas tyske korsfarerkontingent.

Dersom man ser på fremstillingen av nasjonal identitet på de tre korstogene i sammenheng med den generelle politiske utviklingen i de tre statene fra Det første til Det tredje korstog, kan en konkludere med at korsfarernes nasjonale identitet i stor grad markerer en parallell til den generelle politiske utviklingen. På Det første korstog finner vi en rekke forskjellige nasjonale identiteter, riktignok i stor grad sammen med en fellesfransk identitet. Dette reflekterer den fragmenterte situasjonen i Frankrike i perioden, med en svak kongemakt og sterke territorielle fyrster som i stor grad fungerte som uavhengige herskere i egne ministater. Mellom Det første og andre korstog kom denne situasjonen til å endre seg, ved at kongemakten i Frankrike og Tyskland ble styrket. Således presenteres korsfarerne på Det andre korstogs hovedkontingenter som tyske og franske, korsfarere fra to territorielt omfattende stater med en felles identitet. I perioden mellom Det andre og tredje korstog kom keisermakten i Tyskland til å styrke seg ytterligere, og vi finner fremdeles en tysk fellesidentitet. Vi finner også indikasjoner på klare regionale identiteter innenfor den tyske korsfarerhæren. Likevel markerer dette trolig ikke en reversering i den politiske makten til keiseren, men er sannsynligvis tilknyttet et mer omfattende kildemateriale til den tyske korsfarerkontingentens reise østover, samt karakteren av Barbarossas brev til Saladin. I Frankrike ser man derimot ikke en tilsvarende styrking av herskermakten som i Tyskland mellom korstogene. Den angevinske maktkonsolideringen i de vestre og nordvestre provinsene av Frankrike innebar en klar svekking av den franske kongemakten og en maktforskyvning til fordel for kongen av England innad i Frankrike. Således reflekterer reverseringen av den fellesfranske identiteten innad i Frankrike svekkelsen av kongemaktens gjennomslagskraft. Korsfarere fra eksempelvis Burgund og Champagne omtales derimot som franskmenn. Den franske nasjonale identiteten gjaldt ikke bare for innbyggerne i *Ille de France*, men også for korsfarere fra andre regioner i Frankrike. Dermed var ikke den franske identiteten redusert til en lokal identitet, men fungerte også som en overlokal identitet, og den

opererte trolig sammen med lokale identiteter ettersom korsfarere fra Champagne og Burgund antakeligvis oppfattet seg selv som champagner og burgundere.

Den klare parallellen mellom nasjonale identiteter og utstrekningen av kongemakt markerer videre at nasjonal identitet kan fungere som en indikator på statsutvikling. En stat styrt av kongen av Frankrike hvor dens innbyggere ikke ser på seg selv som franskmenn kan fungere som en god indikasjon på en svak sentralmakt, tilsvarende for andre stater i middelalderen. En stat underlagt av kongen av Tyskland, med en befolkning som oppfatter seg selv som tyskere indikerer på samme måte en sterk herskermakt, i alle fall i en middelalderkontekst. På denne måten finnes det en sammenheng mellom statsutvikling, kongemakt og nasjonal identitet. Styrkingen i kongemakten Reynolds indikerer, kan således knyttes til en generell styrking av nasjonal identitet. ”Protonasjonalismen” Hobsbawm skriver om kan ha bidratt til å øke en herskers legitimitet. Korstoget kan videre ha styrket korsfarernes nasjonale identiteter da korsfarere med felles språk og felles opphav eller opphavsmyster, trolig følte et større felleskap på korstog i fremmede land. Dette kan også være tilfellet for i utgangspunktet uavhengige aristokrater, som på korstoget kan ha blitt tvunget til samarbeid og underkastelse for herskerens ordrer, muligens kun av overlevelseshensyn.

Fremveksten av nasjonale konflikter kan være en annen indikator på statsutvikling og fremveksten av nasjonale identiteter. Både Ralf av Caen og Raymond av Aguilers fremstiller de provençalsk-normanniske konfliktene på Det første korstog som nasjonale av karakter. Det samme bildet gjentar seg på Det andre korstog ved Lisboa, mellom de anglesaksiske og anglonormanniske korsfarerne på den ene siden og flamske og tyske korsfarere på motsatt side. Når det gjelder hovedkontingentene av korsfarere på Det andre korstog, fremstilles konfliktene utelukkende som tysk-franske. Dette tyder på et klart skille mellom tyske og franske korsfarere, og igjen en tysk og en fransk identitet. På Det tredje korstog er konfliktbildet mer komplisert. Vi finner klare indikasjoner på en nasjonal konflikt mellom anglonormanniske korsfarere og lokalbefolkningen i Messina. I tillegg finner vi eksempler på en tysk-fransk konflikt som ser ut til å ha sin bakgrunn i tysk-franske kamper om hegemoniet på det kontinentale Vest-Europa. Vi finner også et betydelig antall referanser til konflikter mellom korsfarerne under Rikard I av England og franske korsfarere. Dette fremstilles likevel ikke som en engelsk-fransk konflikt ettersom korsfarerne under Rikard ser ut til å ha vært en mangfoldig gruppe med en rekke nasjonale identiteter. Konflikten bærer heller preg av en personkonflikt mellom Rikard og den franske kongen og hans franske aristokrati. Rikard ser også ut til å bli støttet av flertallet av de korsfarerne som kongen av England finansierte, noe som markerer et nytt aspekt ved Det tredje korstog. Det blir dermed vanskelig å konkludere med at det er noen klare utviklingstrekk i

nasjonale konflikter mellom korsfarere, annet enn at mens man på Det første korstog finner en rekke konflikter mellom ”franske” korsfarere med forskjellige nasjonale identiteter ikke finner tilsvarende interne franske konflikter på Det andre korstog. Dette peker igjen på en styrking av den franske nasjonale identiteten og dermed kongemakten.

Når det gjelder forholdet mellom kongemakt og pavemakt finnes det en klar utvikling i retning av økende kongelig lederskap på korstoget. Hvor viktig pavemaktens representant, Ademar Le Puy var som en leder på Det første korstog er omdiskutert. Til tross for at jeg mener I.S Robinson trolig overdriver Ademars rolle som verdslig militær leder, er det liten tvil om at Ademars rolle var betydelig, spesielt som en samlende leder for en multinasjonal og konfliktfylt korsfarerhær. Kongemaktens rolle på Det første korstog var marginal, men ettersom ingen konger deltok er det vanskelig å fastslå nøyaktig hvor svak kongemakten var rundt 1095. Pavemakten spilte derimot en langt mindre rolle på Det andre korstog, hvor dens rolle på selve korstoget ser ut til å ha vært ubetydelig. Anført av Bernard av Clairvaux ser likevel pavemakten ut til å ha spilt en viktig rolle når det gjaldt å preke korstoget, samt å motivere Europas krigeraristokrati til deltakelse.

På Det tredje korstog virker det som pavemaktens rolle hovedsakelig var begrenset til preking. Herskerne i Tyskland, England og Frankrike ut til å ha spilt den sentrale rolle også når det gjelder rekruttering, finansiering, planlegging og militært lederskap. På selve korstoget ser geistlighetens rolle utelukkende ut til å ha vært begrenset til organisering av kirkelige aktiviteter. Det ser dermed ut til at pavemakten tok et betydelig ansvar for korstoget på tilnærmet alle plan i perioden 1095-1099, mens kongemaktens økende styrke ser ut til å ha gjort kongene til naturlige arvtakere som samlingspunkt for korsfarere på de to neste korstogene. På Det andre korstog fremstår herskerne som symbolske og militære ledere, som delansvarlige for rekruttering av korsfarerne og sentrale i planleggingen av ekspedisjonen. På Det tredje korstog er herskerne de mest sentrale aktørene når det gjelder planlegging, rekruttering, finansiering, forsyninger og militær ledelse av ekspedisjonen. Kort sagt nesten alle aspektene ved korstoget.

Forholdet mellom kongemakten og pavemakten gjenspeiler forholdet mellom kongemakt og aristokrati. Sammen med pavemakten var Det første korstog ledet av aristokratiet.

”Bondekorstoget” viser nødvendigheten av et betydelig antall aristokratiske krigere både grunnet deres stridsdyktighet og deres lederskapsevner. Det var ikke konger, men hertuger og grever som erobret Jerusalem, noe som er en god indikator på maktstrukturene i Frankrike ved inngangen til 1100-tallet. Kildene til Det første korstog fremstiller et fragmentert Frankrike styrt av mektige regionale fyrster. Disse opererte som uavhengige herskere i sine ministater. Dette er helt i tråd med Susan Reynolds fremstilling av Frankrike i perioden.

På de to følgende korstogene er denne situasjonen snudd på hodet. Til tross for at den franske kongens makt ble redusert mellom Det andre og Det tredje korstog, innebar dette ikke en reversering av kongemakten i Frankrike til fordel for aristokratiet. Det var derimot en annen konge, kongen av England, som styrket seg på bekostning av den franske kongen. Det tredje korstog markerer en ekspedisjon totalt avhengig av kongemakten. På Det andre korstog var kongen av Frankrike og keiseren av Tyskland ekspedisjonens ubestridte ledere. Ingen kunne konkurrere med kongenes legitimitet på de ekspedisjonene der kongemakten deltok, og selv mektige lokale fyrster presenteres som lydige vasaller av herskerne, kongen og keiseren. Ettersom dette ikke ser ut til å være tilfellet i herskernes hjemland i perioden, hvor både kongemakten i Frankrike og keisermakten i Tyskland stadig fikk kjenne begrensingene av sin makt i konflikter med mektige aristokrater, er det dermed sannsynlig at korstogene markerte en spesiell begivenhet hvor herskermakten opptrådte med en langt større autoritet enn det som var vanlig. Christopher Tyerman hevder som nevnt at korstoget gjorde Ludvig VII (1137-1180) i stand til å fremstå som fransk hersker på en måte ikke sett siden Karolingerriket.⁵¹⁵ Dette er nok en overdrivelse, men Det andre korstog markerte likevel en helt spesiell begivenhet for franskekongens evne til å kunne hevde sin makt. Gjennom å fremstå som Frankrikes ubestridte leder er det også mulig at korstoget kan ha virket styrkende på kongemakten. Det samme gjelder for keisermakten i Tyskland.

Likevel dro herskerne av Frankrike og Tyskland østover med hærer bestående av selvfinansierte frivillige på Det andre korstog. På Det tredje korstog var den tyske korsfarerarmeen som tok landveien østover tilsvarende organisert. Når det gjelder den engelskfranske korsfarer ekspedisjonen var tilfellet et annet. Kongemakten både i Frankrike og i enda større utstrekning i England tok en betydelig del av ansvaret for finansieringen av korsfarerne. Dette gjaldt både transporten østover og finansieringen av korsfarernes opphold i Det hellige land. Det tredje korstog er også det første korstoget der man finner betydelige mengder av profesjonelle lønnede soldater, ikke bare selvfinansierte krigere.

Betydningen kongemakten må tillegges for korstogets gang på tilnærmet alle nivå gir et klart bilde på utstrekningen av kongemaktens økende konsolidering av makt. Verken på Det første eller Det andre korstog var kongemakten sterk nok til å kunne tilegne seg de nødvendige ressursene som krevdes for å finansiere ett prosjekt så omfattende som et korstog. Dette til tross for at noen korsfarere finansierte seg selv. Kongemaktens evne til å innføre en skatteordning som ”Saladinskatten” er et godt eksempel på dette.

---

⁵¹⁵ Tyerman 2006: 276-277.

Kan forskjellige aspekter ved statsutvikling uttrykt av krønikeskriverne til Det første, andre og tredje korstog gi et bilde av statsutviklingen i England, Tyskland og Frankrike i perioden omkring 1100-1200? På bakgrunn av denne oppgaven, må svaret bli et definitivt ja.

Krønikeforfatterne gir ikke bare ett innblikk i forskjellige aspekter ved statsutvikling, de gir også uttrykk for en utvikling i retning av en styrket statsmakt. Denne utviklingen er ikke lineær, noe som demonstrerer at statsutvikling ikke nødvendigvis er en evolusjonær prosess, men en prosess med både fremskritt og tilbakeslag. Kongemakten i Frankrike fremstår som svakere ved avslutningen av Det tredje korstog enn den var da Det andre korstog ble preket omtrent 50 år tidligere. Kongemakten er likevel ikke svekket til aristokratiets fordel, men til fordel for kongen av England, og den engelske kongemakten ble betydelig styrket gjennom sine besittelser i Frankrike. Vi finner dermed tegn på en generell styrking av kongemakten på bekostning av aristokratiet i samtlige av de tre statene. Middelalderstatene Tyskland og Frankrike er i ferd med å vokse frem under ledelsen av sine herskere. Normannernes posisjon som nyankomne erobrere i England var likevel neppe altfor sterk, og således indikerer korstogets krønikere en styrket statsmakt i England når de fremstiller Rikard I som en meget mektig hersker.

Når det gjelder korstogenes innvirking på statsutviklingen i Frankrike, Tyskland og England har jeg allerede vært inne på at herskernes klare posisjon som ubestridte ledere på Det andre og tredje korstog kan ha styrket deres posisjon som herskere i deres hjemland. Dette gjelder spesielt for Frankrike og Tyskland der herskerne i utgangspunktet hadde begrenset gjennomslagskraft som nasjonale ledere; gjennomslagskraften utover deres kronland ble nemlig begrenset av sterke uavhengige aristokrater. Korstoget presenterte derfor en tilnærmet unik mulighet for herskerne til å fremstå som nasjonale ledere, herrer over aristokrater som vanligvis besatte en makt som kunne konkurrere med herskernes egen; på korstoget var selv den mektigste fyrste herskerens lydige vasall. Christopher Tyerman hevder også at Ludvig VII skal ha opprettet nære bånd til en rekke franske stormenn under korstoget som bidro til å styrke hans kongemakt.⁵¹⁶ Det er likevel i etterkant av Det tredje korstog at den franske kongemakten virkelig gjør seg gjeldende. John W. Baldwin hevder at dokumentet som klargjorde ansvarsforholdene rundt Frankrikes styre i kongens fravær på korstog kan kalles den første capetiske grunnlov.⁵¹⁷ På selve korstoget døde nærmest hele grunnstammen av det franske høyere aristokratiet, noe som gav Filip Augustus frie tøyler til å reorganisere statsadministrasjonen i Frankrike. Mektige uavhengige baroner som hadde mistet livet i sanden i Outremer ble erstattet av lavere aristokrater som var totalt avhengige av kongens godvilje for å opprettholde sine administrative posisjoner. Dette gav Frankrike en langt mer effektiv administrasjon enn tidligere. I tillegg åpnet dødsfallet til

---

⁵¹⁶ Tyerman 2006: 276. For mer, se kap 4 pkt 4.2.1.

⁵¹⁷ Baldwin 1986: 102.

den barnløse greven av Flandern ved Acre for en betydelig utvidelse av kongens kronland i nord. Rikards fangenskap i Tyskland, samt Johan Is (1199-1216) styre i Rikards fravær, gjorde også sitt til å svekke Ludvigs mektigste rival, det angevinske imperiet. I 1193 invaderte Filip Normandie, og tok i løpet av to kampanjer samtlige av regionens viktigste borger. Til tross for en reversering av den franske krigslykken når Rikard ble frigitt i 1194, var kongen av Frankrike en mye sterkere regent etter korstoget, og Filip kom senere til å utnytte kongemaktens nye potensial.⁵¹⁸

Min oppgave slutter derimot i 1192, ikke med slaget ved Bouvines i 1214.⁵¹⁹ På dette tidspunktet var fremdeles Rikard I av England en langt mektigere hersker enn Filip Augustus. Innvirkningen korstogene hadde på statsutviklingen i Vest-Europa er heller ikke denne oppgavens primære problemstilling. Temaet er likevel et interessant aspekt ved korstogene og europeisk statsutvikling som det definitivt bør være mulig å ta tak i for videre forskning. I tillegg kan det være interessant å se på hvordan forskjellige aspekter ved statsutvikling fremstilles av krønikeskrivere til de senere korstogene. Hvorvidt statsutviklingen på 1200 og 1300-tallet reflekteres i korstogets krøniker er et interessant spørsmål. Et annet interessant spørsmål for videre forskning kan være en komparasjon mellom Det første og fjerde korstog. Dette ettersom også Det fjerde korstog av 1202 markeres av et fravær av kongemakt, og at det var ledet av baroner.⁵²⁰ Forholdet mellom statsutvikling og kongelige forberedelser til korstog er et annet tema det trolig bør forskes mer på.

Som jeg er inne på i kapittel tre, eksisterte ikke nasjonalstaten i middelalderen.⁵²¹ Likevel markerer 1100-tallet et meget viktig hundreår i europeisk statsutvikling. Mens Frankrike ved inngangen til 1100-tallet bærer preg av å være et fragmentert rike i realiteten bestående av fyrstestyrt ministater, er staten ved inngangen til 1200-tallet på terskelen til å fremstå som en mektig middelalderstat med en sterk kongemakt. Dette var ingen moderne nasjonalstat, og dens grenser korresponderte heller ikke med dagens territorialgrenser. Grunnlaget for den staten som på sikt skulle utvikle seg til å bli det moderne Frankrike, ble likevel på mange måter lagt på 1100-tallet. Vi finner en tilsvarende situasjon i Tyskland, der Fredrik Barbarossa lyktes i å styrke keisermakten. Dette i tråd med en utvikling på 1100-tallet, som til tross for indre strider og andre tilbakeslag generelt markerte en styrking av keiserens makt. I motsetning til i Frankrike, ble ikke denne utviklingen vedvarende, og dagens Tyskland ble ikke samlet før på andre halvdel av 1800-tallet. Statsutviklingen i Tyskland viser således langt fra noen lineær utvikling fra en konsolidert middelalderstat frem til den moderne Bundesrepublikken, et aspekt ved tysk statsutvikling som

---

⁵¹⁸ Baldwin 1986: 77-106.

⁵¹⁹ I 1214 beseiret franskmennene under Filip Augustus en allianse ledet av det tyske keiseren Otto IV (1208-1218) ved Bouvines. Slaget markerte begynnelsen på Frankrikes hegemoni som Europas mektigste stat.

⁵²⁰ Richard 1999: 242-245.

⁵²¹ Se kap 3, pkt 3.4.3.

tyske historikere har studert i årtier.⁵²² I England kunne normannerne overta en relativt konsolidert stat, men slutten av 1000-tallet og det påfølgende hundreåret markerer også her en viktig vending i øyrikets historie. Med invasjonen av en hær fra en region i Nord-Frankrike, og maktovertakelsen til et dynasti basert nordvest i Frankrike, ble England med normannerne og angevinerne tilknyttet det kontinentale Europa. Mens England med vikingene og sakserne på mange måter hadde vært tilknyttet Nord-Europas kulturelle og geopolitiske orden, ble riket nå politisk og kulturelt en del av det europeiske fastland. Siden den gang har spesielt England og Frankrike, og senere også Tyskland ofte konkurrert om å være den dominerende makt i Vest-Europa. Denne striden om hegemoniet i Vest-Europa finner vi spor av på 1100-tallet, og de engelsk-franske og spesielt de tysk-franske konfliktene på Det andre og tredje korstog bærer preg av aspekter ved denne striden. De tre statene som er i ferd med å vokse frem i Europa er ikke dagens nasjonalstater, men likevel begynner vi å se konturene av en gjenkjennelig politisk geografi i Vest-Europa på 1100-tallet. Et geopolitisk bilde dominert av tre mektige stater; England, Tyskland og Frankrike. Til tross for at Tyskland senere kom til å splittes opp, markerer således også fremveksten av en tysk nasjonal identitet basert på et felles opphav og språk innenfor *Regnum Teutonicorum* en viktig utvikling. Da Tyskland igjen skulle samles på 1800-tallet ble denne fellestyske identiteten flittig brukt av de tyske statsbyggerne.⁵²³ Uansett om den hadde eksistert kontinuerlig, eller ble gjenoppfunnet, hadde den sitt opprinnelige utspring i middelalderens teutonske fellesidentitet.

Denne oppgaven har tatt for seg de tre første ”offisielle” korstogene. I realiteten foregikk det flere mindre korstog i perioden 1095-1192, men i ettertiden har ingen av disse ekspedisjonene, ledet av korsfarere fra Norge til Sicilia, blitt betegnet som korstog. Korstogsvirksomheten stoppet heller ikke opp med Det tredje korstog, men fortsatte i århundrer. Av de nummererte, ”offisielle” korstogene, nevnes gjerne omkring ni totalt; fra 1095 til 1271. Ser en på korstoget utelukkende som de ekspedisjoner som hadde som mål å forsvare Jerusalem samt å utvide korsfarerstatenes territorier, slutter korstogsbevegelsen med den muslimske erobringen av Acre i 1291, den siste europeiske utposten i Levanten.

Synet på når korstogsbevegelsen forsvinner avhenger likevel av hvordan man definerer korstogene. Housley skriver at korstogsvirksomheten gikk av moten mellom 1500 og 1600, mens Tyerman hevder korstoget døde med freden i Westfalen i 1648.⁵²⁴ Likevel er begrepet fremdeles i bruk i dag. Da George W. Bush kalte ”krigen mot terror” et korstog i 2001, lot reaksjonene fra Midtøsten ikke vente på seg. Osama Bin Laden har også i senere år flere ganger oppfordret

---

⁵²² Se eksempelvis Iggers 1997: 65-67; Reuter 2006: 388-390

⁵²³ Se eksempelvis Hobsbawm 1990: 36-37, 98-99

⁵²⁴ Housley 2005: 142; Tyerman 2006: 919.

muslimer til å ta til våpen mot ”korsfarere” fra vesten. Dette vitner om korstogets tilsynelatende evigvarende appell. Begrepet har blitt brukt og misbrukt, noe som også skjer i dag. Når det gjelder korstogenes innvirkning på Europa og den nære Østen i korstogenes samtid, overlater jeg oppsummeringen av dette til Christopher Tyerman:

Few corners of Europe and the Mediterranean escaped entirely the touch of the wars of the cross. There are good grounds for associating crusading with some of the more intriguing developments of medieval western politics and society; the invention of Christendom, a European identity expressed in expansion and conquest; the acceptable rhetoric and performance of public violence with its consequent influence of the assertion of legitimate, sacralized, secular power; experiments in corporate government, of mechanisms in creating and ordering a wide political civil society; the growth of systems of public taxation. More obviously, crusading reflected aspects off attempts to establish a moral order in Europe run by a centralized church and the more successful efforts to expand the borders of the Latin Christian world. In providing an impetus to engage with far distant lands, the crusade both succeeded, as witnessed by the opening of the eastern Mediterranean to merchants and pilgrims, and spectacularly failed. Jerusalem was only briefly held, the politics of Western Asia and the Near East only marginally inconvenienced.⁵²⁵

---

⁵²⁵ Tyerman 2006: 920.

Bibliografi

Kilder

Ambroise. 2003. a. *The History of Holy War. Ambroise's Estorie de la Guerre sainte*. Oversatt av M.

Ailes. M. Ailes og M. Barber (Red). Woodbridge.

Ambroise. 2003. b. *The History of Holy War. Ambroise's Estorie de la Guerre sainte*. Oversatt av M.

Ailes. M. Ailes og M. Barber (Red). Woodbridge.

Anna Comnena. 1969. *The Alexiad of Anna Comnena*. Oversatt av E.R.A. Sewter. Suffolk.

Bernard av Clairvaux. 1998 *Epistolae*. Oversatt av B. Scott James. Gloucestershire.

Crusade Charters, 1138-1270. 2001. Oversatt av H. Feiss og C. Cornwiser Slack. (red). Arizona.

Fulker av Chartres. 1913. *Historia Hierosolymitana (1095-1127)*. H. Hagenmeyer (red). Heidelberg.

Fulker av Chartres. 1969. *A History of the Expedition to Jerusalem*. Oversatt av F. R. Ryan. H. S.

Fink. (red). Knoxville.

Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum. 1962. Oversatt av R. Hill. London

Helmond av Bousau. 1935. *The Chronicle of the Slavs*. Oversatt av F. J. Tschan. New York.

Ibn Al-Qalanisi. 1932. *The Damascus Chronicle of the Crusades*. Oversatt av H.A.R. Gibb. Bristol.

Itinerarium peregrinorum et gesta Regis Ricardi. 1864. *Itinerarium peregrinorum et gesta Regis Ricardi*.
W. Stubbs (red). London.

Itinerarium peregrinorum et gesta Regis Ricardi. 2001. *Chronicle of the Third Crusade, A Translation of the Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*. Oversatt av H.J. Nicholson. Aldershot.

Lyon-Eracles i P. Edbury. 1997. *The conquest of Jerusalem and the Third Crusade : sources in translation*
Oversatt av P. Edbury. Aldershot. s 11-148.

Odo av Dueil. 1948. *De profectione Ludovici vii in Orientem* Oversatt av V. Gingerick Berry. W. T. H
Jackson (red). New York.

Otto av Freising. 1966/1928. *The Two Cities, A Chronicle of Universal History to the Year 1146 A.D.*
Oversatt av C.C. Mierow. New York.

Otto av Freising og Ranhewin. 2004/1953. *The Deeds of Frederick Barbarossa*. Oversatt av C.C
Mierow. New York.

Otto av Freising og Ranhewin.1978. *Gesta Frederici I. Imperatoris*. G.Waitz (red). Hannover.

Quellen zur Geschichte des Kreuzzuges Kaiser Friedrichs. 1928. I A. H. Chroust (red). Berlin.

Ralf av Caen. 2005. *The Gesta Tancredi of Ralph of Caen, A History of the Normans on the First Crusade*
Oversatt av B. S Bacharach og D. S Bacharach. Aldershot.

Ralf av Caen. 1967/1844. I : *Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux III. Gesta Tancredi*. Farnborough. 587-593, 600-716.

Raul. 2001/1936. *The Conquest of Lisbon. De Expugnatione Lyxbonensi*. Oversatt av C. Wendell David. J. Phillips (red). New York.

Raymond av Aguilers. 1968. *Historia Francorum Qui Ceperunt Iherusalem* Oversatt av J. H Hill, og L. L. Hill. Philadelphia.

Raymond av Aguilers. 1967/1844. I: *Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux III. Historia Francorum Qui Ceperunt Iherusalem*. Farnborough. s231-310.

Rikard av Devizes. 1963. *The Chronicle of Richard of Devizes of the Time of Richard the First*. Oversatt av J. T. Appelby. London.

Rikard av Devizes. 2004. *Chronicle of Richard of Devizes concerning the Deeds of King Richard the First, King of England*. I: H. G Bohm. *Chronicles of the Crusades*. Oversatt av H. G. Bohm. London. s1-64.

Rigord. 1998. *Gesta Phillipi Augusti*. Oversatt av P. Hyams. Tilgjengelig på Internett: <http://falcon.arts.cornell.edu/prh3/408/texts/Rigindex.html>.

Roger av Howden. 1968. *The Annals of Roger of Howden Comprising the History of England and Other countries of Europe, from A.D 732 to A.D 1201*. Oversatt av H. T. Riley. London.

Vilhelm av Tyr. 1943. a. *A History of Deeds Done Beyond the Sea*. Oversatt av Emily. Atwater. Babcock og A.C. Krey. A. P. Evans (red). New York.

Vilhelm av Tyr. 1943. b. *A History of Deeds Done Beyond the Sea*. Oversatt av Emily. Atwater. Babcock og A.C. Krey. A. P. Evans (red). New York.

Vilhelm av Tyr. 1967/1844. I: *Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux II. Rerum partibus transmaris gestarum*. Farnborough. s705-1134.

Sekundærlitteratur

Arnold, Benjamin. 1997. *Medieval Germany, 500-1300. A Political Interpretation*. Basingstoke.

Arnold, Benjamin. 2004. The western empire, 1125-1197. I: D. Luscombe. J. Riley-Smith (red). *The New Cambridge Medieval History IV c.1024-c.1198 Part II*. Cambridge. s384-421.

Bagge, Sverre. 2002. *Kings, politics, and the right order of the world in German historiography, c.950-1150*. Leiden.

Bagge, Sverre. 2004. *Europa tar form, År 300-1350*. Oslo.

Baldwin, John W. 1986. *The Government of Philip Augustus. Foundations of French Royal Power in the Middle Ages*. California.

Baldwin John. 2004. (a) Crown and government. I: D. Luscombe. J. Riley-Smith (red). *The New Cambridge Medieval History IV c.1024-c.1198 Part II*. Cambridge. s510-529

Bennett, Matthew. 2001. Military Aspects of the Conquest of Lisbon, 1147. I: J. Phillips og M. Hoch, (red). *The Second Crusade: Scope and Consequences*. Manchester. s71-89.

Boase, T.S.R. 1978. The History of the Kingdom. I: T.S.R Boase (red). *The Cilician Kingdom of Armenia*. Edinburg. s1-33.

Bradbury, Jim. 2007. *The Capetians, Kings of France 987-1328*. Cornwall.

Breisach, Ernst. 1983. *Historiography*. London.

Bull, Marcus. 1993. *Knighthly Piety and the Lay Response to the first Crusade*. Oxford.

Bull, Marcus. 1995. Origins. I: J. Riley-Smith (red). *The Oxford Illustrated History of The Crusades*. Oxford. s13-33.

Bur, Michel. 2004 (b) The seigneuries. I: D. Luscombe. J. Riley-Smith (red). *The New Cambridge Medieval History IV c.1024-c.1198 Part II*. Cambridge. s.530-548.

Chibnall, Marjorie. 2004. England and Normandy, 1042-1137. I: D. Luscombe. J. Riley-Smith (red). *The New Cambridge Medieval History IV c.1024-c.1198 Part II*. Cambridge. s191-216.

Clanchy. M. T. 1993. *From Memory to Written record, England 1066-1307*. Oxford.

Clanchy. M. T. 1998. *England And Its Rulers, 1066-1272*. Malden.

Clark, Samuel. 1995. *State and status, the rise of the state and aristocratic power in Western Europe*.
Montreal.

Collins, Roger. 1999. *Early Medieval Europe 300-1300*. Basingstoke.

Davies, Rees. 2003. The Medieval State, the Tyranny of a Concept? I *Journal of Historical Sociology*.
Vol 16. 2 utgave. s 280-300.

Duby, Georges. 1991. *France in the Middle Ages 987-1460, from Hugh Capet to Joan of Arc*. Oxford.

Edgington, Susan. 1997. The First crusade: reviewing the evidence. I: J. Phillips(red). *The First Crusade. Origins and Impact*. Manchester. s55-77.

Engel, Pal. 1998. *The realm of St. Stephen. A history of Medieval Hungary*. London.

Erdmann, Carl. 1977/1935. *The origin of the idea of the crusade*. Oversatt av M. W. Baldwin og W. Goffart. Princeton.

Fletcher, Richard. 2000. The Early Middle ages 700-1250. I R. Carr (red). *Spain, a History*. Oxford.
s63-89.

Fossier, Robert. 1997. The establishment of states. I R. Fossier (red). *The Cambridge illustrated history of the Middle Ages II, 950-1250*. Oversatt av S. Airlie og R Marsack. Cambridge. s120-145

France, John. 1994. *Victory in the East. A military history of the first crusade*. Cambridge.

France, John. 2006. Logistics and the Second Crusade. I: J. H. Pryor (red). *Logistics of Warfare in the Age of the Crusades*. Aldershot. s77-94.

Geary, Patric. J. 2002. *The Myth of Nations, the Medieval Origins of Europe*. Princeton.

Gellner, Ernest. 1983. *Nations and Nationalism*. Oxford.

Goetz, Hans-Werner. 2003. Gens, kings and kingdoms: the Franks. I: Goetz, Hans-Werner. Jarnut, Jörg. Pohl, Walther (red). *Regna and Gentes. The Relationship between Late Antique and Early Medieval Peoples and Kingdoms in the Transformation of the Roman World*. Leiden. s307-344.

Hagtvedt, Bernt. 1987. Innledning. I: S. Rokkan. *Stat, nasjon, klasse. Essays i politisk sosiologi*. Oslo. s7-14.

Hallam, Elizabeth. M. 1980. *Capetian France 987-1328*. London.

Hamilton, Bernard. 2003. *The Christian World of the Middle Ages*. Gloucestershire.

Harrison, Dick. 2005. *Gud vill det! Nordiska korsfarare under medeltiden*. Stockholm.

Hassall, Arthur. 1969. *Germany in the early Middle Ages, 476-1250*. London.

Haverkamp, Alfred. 1988. *Medieval Germany, 1056-1273*. Oversatt av H. Braun og R. Mortimer. Oxford.

Hiestand, Rudolph. 2001. The Papacy and the Second Crusade. I: J. Phillips og M. Hoch, (red). *The Second Crusade: Scope and Consequences*. Manchester. s32-53

Hillenbrand, Carole. 1999. *The Crusades: Islamic Perspectives*. Edinburg.

Hillenbrand, Carole. 2001. Abdominable Acts: the career of Zengi. I: J. Phillips og M. Hoch, (red). *The Second Crusade: Scope and Consequences*. Manchester. s111-132.

Hobsbawm, E.J. 1990. *Nations and Nationalism Since 1780. Programme, Myth, Reality*. Cambridge.

Housley, Norman. 2006. *Contesting the Crusades*. Malden.

Hoyt, Robert.S. 1966. *Europe in the Middle Ages. Second Edition*. USA.

Iggers, Georg. G. 1997. *Historiography in the Twentieth Century. From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Middletown.

Jaspert, Nikolas. 2006. *The Crusades*. Oversatt av P.G Jestice. Wiltshire.

Jordan, William Chester. 2001. *Europe in the High Middle Ages*. London.

Kantorowicz, Ernst. H. 1997/1957. *The Kings Two Bodies. A Study in Medieval Political Theology*. USA.

Keefe, Thomas K. 2004. England and the Angevin Dominions, 1137-1204. I: D. Luscombe. J. Riley-Smith (red). *The New Cambridge Medieval History IV c.1024-c.1198 Part II*. Cambridge. s549-580.

Keynes, Simon. 1999. England, c. 900-1016. I: T. Reuter (red). *The New Cambridge Medieval History, Volume III, c.900-c.1024*. Cambridge. s456-486.

Lloyd, Simon. 1995. The Crusading Movement 1096-1274. I: J. Riley-Smith (red). *The Oxford Illustrated History of The Crusades*. Oxford. s34-65.

Mackay, Angus. 2000. The Late Middle Ages 1250-1500. I: R. Carr (red). *Spain, a History*. Oxford. s90-115.

Mann, Michael. 1986. *The Sources of Social Power. Vol 1: A history of power from the beginning to A.D. 1760*. Cambridge.

Melve, Leidulf. 2001. *Med ordet som våpen. Tale og skrift i vestleg historie*. Oslo.

Moore, R.I. 2000. *The First European Revolution, c. 970-1215*. Oxford.

Morgan. M. R. 1973. *The Chronicle of Ernoul and the Continuations of William of Tyre*. Oxford.

Müller-Mertens, Eckhard. 1970. *Regnum Teutonicum. Aufkommen und Verbreitung der deutschen Reichs- und Königsauffassung im früheren Mittelalter*. Wien.

Müller-Mertens, Eckhard. 1999. The Ottonians as kings and emperors. I: T. Reuter (red). *The New Cambridge Medieval History, Volume III, c.900-c.1024*. Cambridge. s.233-266.

Nicholson, Helen. 1995. *Templars, Hospitallers and Teutonic Knights. Images of the Military Orders*. London.

Paterson, Linda. 2003. The south. I: M. Bull (red). *France in the Central Middle Ages, 900-1200*. Oxford. s102-133.

Phillips, Jonathan. 2001. Papacy. Empire and the Second Crusade. J. Phillips og M. Hoch, (red). *The Second Crusade: Scope and Consequences*. Manchester. s15-31.

Phillips, Jontathan. 2007. *The Second Crusade. Extending the Frontiers of Christendom*. Bury St Edmonds.

Poly, Jean-Pierre. 1997. Europe in the year 1000. I R. Fossier (red). *The Cambridge illustrated history of the Middle Ages II, 950-1250*. Oversatt av S. Airlie og R Marsack. Cambridge. s17-79.

Reuter, Timothy. 1991. *Germany in the Early Middle Ages 800-1056*. London.

Reuter, Timothy. 2006. All Quiet except on the Western Front? The emergence of pre-modern forms of statehood in the central Middle Ages. I: Reuter, Timothy. *Medieval politics and modern mentalities*. Cambridge. J. Nelson (red). s432-458.

Reuter, Timothy. 2006. The 'imperial church system' of the Ottonian and Salian Rulers: a reconsideration. I: Reuter, Timothy. *Medieval politics and modern mentalities*. Cambridge. J. Nelson (red). s301-325.

Reuter, Timothy. 2006. The making of England and Germany 850-1050: points of comparison and difference. I: Reuter, Timothy. *Medieval politics and modern mentalities*. Cambridge. J. Nelson (red). s284-299.

Reuter, Timothy. 2006. The medieval German Sonderweg? The empire and its rulers in the high Middle Ages. I: Reuter, Timothy. *Medieval politics and modern mentalities*. Cambridge. J. Nelson (red). s388-412.

Richard, Jean. 1999. *The Crusades, c. 1071-1291*. Oversatt av J. Birrell. Cambridge.

Riley-Smith, Jonathan and Louise. 1981. *The Crusades. Idea and reality, 1095-1274*. London.

Riley-Smith, Jonathan. 1987. *The Crusades. A Short History*. London.

Reynolds, Susan. 1997. The Historiography of the Medieval State. I M. Bentley (red). *Comparison to Historyography*. London. s117-138.

Riley-Smith, Jonathan: 1997. *The First Crusaders 1095-1131*. Cambridge.

Robinson. I.S. 1990. *The Papacy 1073-1198. Continuity and Innovation*. Cambridge.

Robinson, I.S. 2004. The Papacy, 1122-1198. I: D. Luscombe. J. Riley-Smith (red). *The New Cambridge Medieval History IV c.1024-c.1198 Part II*. Cambridge. s317-383.

Rowe, John G. 1992. The Origins of the Second crusade: Pope Eugenius III, Bernard of Clairvaux and Louis VII of France. I M. Gervers (red). 1992. *The Second crusade and the Cistercians*. New York. s68-79.

Runciman, Steven. 1953. *A History of The Crusades Volume . The First Crusade and the Foundation of the Kingdom of Jerusalem*. Cambridge.

Schneidmüller, Bernd. 2003. Constructing identities of medieval France. I M. Bull (red). *France in the Central Middle Ages. 900-1200*. Oxford. s15-42.

Smith, Anthony. D. 1986. *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford.

Spiegel, Gabrielle. M. 1978. *The chronicle tradition of Saint-Denis, a survey*. Wetteren.

Tabacco, Giovanni. 2004. Northern and central Italy in the twelfth century. I: D. Luscombe. J. Riley-Smith (red). *The New Cambridge Medieval History IV c.1024-c.1198 Part II*. Cambridge. s422-441.

Tilley, Charles. 1992. *Coercion, Capital, and European States. A.D. 990-1992*. Oxford.

Tyerman, Christopher. 1988. *England and the Crusades*. Chicago.

Tyerman, Christopher. 1998. *The Invention of the Crusades*. London.

Tyerman, Christopher. 2006. *God's War. A New History of the Crusades*. Cambridge.

Vauchez, André. 1997. The Birth of Christian Europe 950-1100. I R. Fossier (red). *The Cambridge illustrated history of the Middle Ages II, 950-1250*. Oversatt av S. Airlie og R Marsack. Cambridge. s80-119.

Vollrath, Hannah. 2004. The western empire under the Salians. I: D. Luscombe, J. Riley-Smith (red). *The New Cambridge Medieval History IV c.1024-c.1198 Part II*. Cambridge. s38-71.

Webber, Nick. 2005. *The Evolution of Norman Identity, 911-1154*. Suffolk.

Wilkes, J.J. 2000. The Danube Provinces. I A. Bowman, K. Garnsey, D. P. Rathbone (red). *The Cambridge Ancient History. The High Empire A.D 70-192*. Cambridge. s577-603.

Østerud, Øyvind. 1994. *Hva er nasjonalisme?* Oslo.

Vedlegg

Gamlebyen i Jerusalem. Urban II skal allerede ved Clermont ha nevnt befrielsen av Jerusalem som korstogets mål. Etter at byen falt på muslimske hender i 1187, ble en rekke korstog proklamert for å gjenerobre Jerusalem. Klippemoskeen sees midt i bildet, denne moskeen ble benyttet av tempelridderne da Jerusalem var i korsfarernes hender. Den hellige gravkirke befinner seg til oppe høyre i bildet (foto: Øyvind Hervig 2007).